

Postupci za ratne zločine u Srbiji (2015–2019)

Analiza praćenja suđenja
Misije OEBS-a u Srbiji

Postupci za ratne zločine u Srbiji (2015-2019)
Analiza praćenja suđenja Misije OEBS-a u Srbiji

Izdavač:

Misija OEBS-a u Srbiji

Dizajn:

comma | communications designs

Štampa:

Jovšić Printing Centar

Tiraž:

150

ISBN 978-86-6383-122-3

Objavljen 2021. godine

Ažuriran, oktobar 2022. godine

Ova publikacija je nastala uz podršku Evropske unije i stavovi izraženi u njoj ne odražavaju nužno stavove Evropske unije.

Postupci za ratne zločine u Srbiji (2015–2019)

Analiza
praćenja suđenja
Misije OEBS-a u Srbiji

Misija OEBS-a u Srbiji
Beograd, 2021. godine
Ažuriran, oktobar 2022. godine

Sadržaj

Rezime	9
Pregled postupaka za ratne zločine u Srbiji (2015-2019)	15
GLAVA I Nezavisnost i samostalnost sudija i tužilaca u predmetima ratnih zločina	17
1. Izazovi u pogledu pravnih garancija nezavisnosti sudija i samostalnosti tužilaca	17
2. Neprimereni uticaj na rad sudija i tužilaca	21
3. Strateški prioriteti za procesuiranje ratnih zločina i njihovo sprovođenje	23
4. Preporuke	26
GLAVA II Međunarodna saradnja	27
1. Saradnja s MKSJ/MRMKS	28
2. Regionalna saradnja	29
3. Saradnja s EULEX-om i kosovskim ¹ institucijama	32
4. Drugi mehanizmi saradnje	33
5. Preporuke	33

¹ Svako pominjanje Kosova, bilo u vezi sa teritorijom, institucijama ili stanovništvom, u ovom tekstu treba tumačiti u skladu sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih Nacija.

GLAVA III Istrage	35
1. Istražni resursi	35
2. Nove optužnice	37
3. Broj okrivljenih protiv kojih su podignute optužnice	39
4. Rang optuženih lica	40
5. Nacionalnost optuženih	41
6. Nacionalna pripadnost i broj žrtava	42
7. Broj žrtava	43
8. Zaključci	43
9. Preporuke	44
GLAVA IV Oblici učešća u izvršenju krivičnog dela i odgovornost nadređenog	45
1. Saizvršilaštvo: optužnice TRZ-a i presude ORZ-a	45
2. Odgovornost nadređenog	47
3. Preporuke	49
GLAVA V Dugo trajanje postupaka za ratne zločine	51
1. Opšta zapažanja	51
2. Neblagovremeni izbor tužioca za ratne zločine	52
3. Izmene sastava sudskih veća zbog premeštaja sudija ORZ	54
4. Održavanje glavnih pretresa bez prisustva okrivljenih	55
5. Održavanje glavnih pretresa bez prisustva svedoka	56
6. Suvišni svedoci	57
7. Kadrovski i materijalni resursi sudova	58
8. Posledice dugog trajanja postupaka	58
9. Primeri efikasnog rukovođenja glavnim pretresima	59
10. Preporuke	60

GLAVA VI	Primena odredaba MHP-a	61
1.	Ratni zločini u krivičnom pravu Srbije	61
2.	Postojanje oružanog sukoba	62
3.	„Nekusus“ između dela i oružanog sukoba	65
4.	Zvanični status okrivljenog je nebitan	67
5.	Preporuke	68
GLAVA VII	Kaznena politika sudova	69
1.	Upotreba šablona „porodične okolnosti“ kao olakšavajuće okolnosti	69
2.	Nekonzistentna upotreba „proteka vremena“	70
3.	Izricanje kazni ispod zakonskog minimuma	71
4.	Preporuke	73
GLAVA VIII	Zaštita svedoka	75
1.	Procesna zaštita	75
2.	Vanprocesna zaštita	77
3.	Preporuke	79
	Spisak korišćenih skraćenica	81
	Dodatak - Činjenice o suđenjima za ratne zločine pred Odeljenjima za ratne zločine (2015-2019)	83

Rezime

Ovaj izveštaj nastao je u okviru projekta Podrška praćenju domaćih suđenja za ratne zločine (faza II) koji je finansirala EU i nadovezuje se na izveštaj OEBS-a „Postupci za ratne zločine u Srbiji (2003-2014) – Analiza rezultata praćenja suđenja Misije OEBS-a u Srbiji“ (u daljem tekstu: izveštaj iz 2014. godine).

Nalazi sadržani u izveštaju iz 2014. godine zasnovani su na analizi velike količine podataka prikupljenih praćenjem sudskih postupaka za ratne zločine u Srbiji u periodu od 2003. do 2014. godine. U tom izveštaju, Misija OEBS-a u Srbiji je na osnovu prikupljenih podataka analizirala trendove s ciljem identifikovanja problema koji sprečavaju efikasno i nezavisno odlučivanje u predmetima ratnih zločina u Srbiji. Nalazi su grupisani u ključne predmetne oblasti i svakoj je posvećena zasebna glava, koja takođe sadrži i preporuke nadležnim institucijama Srbije za preduzimanje mera radi otklanjanja uočenih nedostataka. Preporuke se, između ostalog, odnose na potrebu za ujednačenom sudskom praksom, pravilnim tumačenjem domaćeg i međunarodnog prava, poštovanjem načela pravičnog suđenja i nedostacima u zakonskom okviru.

Slično kao izveštaj iz 2014. godine, i ovaj izveštaj je zasnovan prvenstveno na praćenju sudskih postupaka i analizi zakonskog okvira, optužnica, presuda i ostalih sudskih odluka. U nekim slučajevima, istraživanje je dopunjeno podacima prikupljenim iz razgovora sa sudijama, tužiocima, policijskim službenicima, advokatima i predstavnicima međunarodnih organizacija i organizacija civilnog društva.

U ovom izveštaju naglašene su zakonske izmene i promene u faktičkim okolnostima u odnosu na prethodni izveštajni period. Izneseni su novi, naknadno prepoznati razlozi za zabrinutost i data je ocena o tome da li se postupilo u skladu s preporukama sadržanim u izveštaju iz 2014. godine.

Posmatrano u celini, nalazi Misije OEBS-a u Srbiji u velikoj meri su slični nalazima sadržanim u izveštaju iz 2014. godine.

Izazovi u odnosu na potpuno i nepristrasno utvrđivanje krivične odgovornosti za zločine učinjene u prošlosti prevazilaze sudnicu. I dalje postoje prepreke potpunoj nezavisnosti pravosuđa. Zakonski okvir i dalje ne garantuje odsustvo političkog uticaja na rad sudija i tužilaca. Izbor, premeštaj i razrešenje sudija i tužilaca i dalje su pod spolj-

nim uticajem. Prethodnom tužiocu za ratne zločine bilo je onemogućeno da započne advokatsku delatnost nakon isteka mandata. Kašnjenje u izboru novog tužioca za ratne zločine od 17 meseci uticalo je na postupke za ratne zločine. Iako je Vlada usvojila Nacionalnu strategiju za procesuiranje ratnih zločina, jedan od ključnih dokumenata za njeno sprovođenje, Tužilačka strategija za istragu i gonjenje ratnih zločina ne obezbeđuje potpunu implementaciju prioriteta Vlade u praksi (**Glava I**).

Kada je reč o međunarodnoj saradnji (**Glava II**), međusobni odnosi Srbije i Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) i njegovog naslednika, Međunarodnog rezidualnog mehanizma za krivične sudove (MRMKS) ugroženi su odbijanjem srpskih institucija da postupe po nalogima za hapšenje troje okrivljenih koje MKSJ tereti za nepoštovanje suda. Saradnja s institucijama Bosne i Hercegovine (BiH) ostala je u načelu zadovoljavajuća, ali nije došlo do značajnog poboljšanja u saradnji s Hrvatskom. Čini se da je pružanje pravne pomoći između institucija u Prištini i Beogradu u velikoj meri dovedeno u pitanje prestankom izvršnih funkcija Misije Evropske unije za vladavinu prava na Kosovu² (EULEX) u junu 2018. godine. Još uvek postoji određen broj ključnih prepreka u pravnom okviru, a predmeti s potencijalno čvrstim dokazima ostaju neprocesuirani. Preporučuju se dalja poboljšanja u ovoj oblasti.

Kada su u pitanju nove istrage i optužnice (**Glava III**), većinu od 26 novih predmeta u kojima je srpsko Tužilaštvo za ratne zločine (TRZ) preduzelo krivično gonjenje između 2015. i 2019. godine predstavljaju slučajeve u kojima su institucije BiH već u potpunosti sprovele istragu, a zatim ih formalno ustupile srpskom pravosuđu. U svim tim predmetima, sem u jednom, okrivljeno je bilo samo jedno lice i to uvek srpske nacionalnosti. U periodu između 2015. i 2019. godine, pokrenuto je samo šest postupaka na osnovu istraga TRZ-a. Iako četiri predmeta (od toga su u dva optužnice podignute 2015. godine) obuhvataju veliki broj žrtava (više od 20 po predmetu), preostala dva tiču se izolovanih incidenata. U izveštajnom periodu, nije pokrenut nijedan novi postupak u odnosu na krivična dela učinjena protiv kosovskih Albanaca. U načelu, najveći broj predmeta ratnih zločina koji su procesuirani u Srbiji i dalje obuhvata niže rangirane okrivljene i izolovane incidente s malim brojem žrtava. Značajan broj ratnih zločina velikog obima ostaje neprocesuiran. Savetuje se da TRZ jasnije odredi svoje prioritete i ostvari konkretnije rezultate.

U izveštajnom periodu nije bilo slučajeva krivičnog gonjenja visoko rangiranih okrivljenih. Krivični postupci pokrenuti su protiv dva srednje rangirana okrivljena u periodu na koji se odnosi izveštaj. Jasnije definisanje pravnog osnova za krivičnu odgovornost nadređenih od strane TRZ i Odeljenja za ratne zločine Višeg suda u Beogradu i Apelacionog suda u Beogradu (ORZ) bi doprinelo poboljšanju rezultata krivičnog gonjenja visokorangiranih okrivljenih i omogućilo bolje sprovođenje odgovarajuće preporuke iz Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina, prema kojoj je vođenje postupaka protiv visoko rangiranih osumnjičenih prioritet (**Glava IV**).

2 Svako pominjanje Kosova, bilo u vezi sa teritorijom, institucijama ili stanovništvom, u ovom tekstu treba tumačiti u skladu sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih Nacija.

U izveštajnom periodu je takođe zabeleženo dugo trajanje postupaka za ratne zločine. Sudije ORZ nisu uvek primenjivale efikasne tehnike rukovođenja glavnim pretresima. Neke nejasno formulisane optužnice vraćene su TRZ-u i zbog toga podignute znatno kasnije. Nejasno utvrđen doprinos izvršenju dela u slučaju saizvršilaštva doveo je do ukidanja prvostepenih presuda i upućivanja predmeta na ponovno suđenje, koja su trajala koliko i prvo suđenje. Dugo trajanje postupaka imalo je znatan uticaj na uspešnost krivičnog gonjenja. Najmanje deset okrivljenih i određen broj svedoka preminuo je pre kraja suđenja. Savetuje se da se ulože dodatni naponi da se ubrzaju postupci u cilju poštovanja prava okrivljenih i žrtava na suđenje u razumnom roku (**Glava V**).

Podstiče se ulaganje dodatnih napora da se obezbedi pravilna primena odredaba međunarodnog humanitarnog prava (**MHP**) u svim optužnicama i presudama (**Glava VI**). U nekoliko predmeta, tužioc i sudije nisu ustanovili postojanje svih elemenata krivičnog dela ratnog zločina. U sudskoj praksi Srbije, pitanje karaktera i trajanja oružanog sukoba na Kosovu ostaje nerazjašnjeno.

U pogledu kaznene politike (**Glava VII**), sudovi su nastavili da primenjuju olakšavajuće okolnosti na nedosledan način. Sudovi su često u obrazloženjima navodili nedovoljne razloge za izricanje kazni ispod zakonskog minimuma, odnosno ublažavanje prethodno izrečenih kazni. Savetuje se da se usvoji jasnije pravno stanovište po ovom pitanju.

Poslednja tema u izveštaju odnosi se na oblast zaštite svedoka (**Glava VIII**). U prethodnom izveštaju, Misija OEBS-a u Srbiji je istakla zabrinutost u pogledu mera procesne zaštite koje su u nekim predmetima određene svedocima za vreme trajanja suđenja. Pored toga, u prethodnom izveštaju iznesena je i bojazan u vezi sa sposobnošću Jedinice za zaštitu svedoka (JZ) da zaštiti svedoke na adekvatan način. U toku ovog izveštajnog perioda, srpske institucije su preduzele konkretne mere u cilju rešavanja tih pitanja, premda određene poteškoće još uvek postoje.

Na osnovu analize sadržane u izveštaju, Misija OEBS-a u Srbiji formulisala je sledeće ključne preporuke:

Za zakonodavnu vlast Republike Srbije:

- Sudska nezavisnost i podela vlasti zahtevaju izmene Ustava radi eliminisanja uticaja zakonodavne i izvršne vlasti na izbor sudija i tužilaca.

Za zvaničnike Republike Srbije:

- Preporučuje se uzdržavanje od komentarisanja odluka i mešanja na drugi način u odlučivanje tužilaca TRZ odnosno sudija ORZ, kako se ne bi stvarao utisak da postoji spoljašnji uticaj.

Za Visoki savet sudstva i Državno veće tužilaca:

- Preporučuje se javno reagovanje na sve neprimerene uticaje odnosno pritiske na pravosudne institucije i pojedinačne sudije ili tužioce.

Za ORZ Višeg suda:

- Neophodno je osigurati da se u prvostepenim presudama precizno navede da li je sud sa izvesnošću utvrdio doprinos izvršenju dela za svakog okrivljenog.
- Preporučuje se da se obezbedi efikasno rukovođenje glavnim pretresima, uključujući i odbijanje predloga za ispitivanje suvišnih svedoka.

Za TRZ:

- Preporučuje se da se izmeni Tužilačka strategija za istragu i gonjenje ratnih zločina radi jasnog određivanja kriterijuma za izbor i proritizaciju predmeta.
- Preporučuje se da se poveća broj novih predmeta u kojima su sprovedene istrage i podignute optužnice.
- Preporučuje se da se obezbedi da se neprocesuirani zločini većeg obima procesuiraju kao prioritetni.
- Treba nastaviti s dobrom praksom uzdržavanja od iniciranja suđenja u odsustvu.
- Savetuje se da se u optužnicama jasno navede doprinos svakog okrivljenog izvršenju svake pojedinačne radnje izvršenja koja mu se optužnicom stavlja na teret, i kvalifikuje kroz odgovarajući oblik učešća u izvršenju dela.

Za Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP):

- Preporučuje se potpisivanje memoranduma o razumevanju između Službe za otkrivanje ratnih zločina i njihovih kolega u regionu u cilju brže razmene obaveštajnih podataka i dokaza.
- Savetuje se da se nastavi sa dobrom praksom i osigura integritet i profesionalnost policijskih jedinica koje rade na predmetima ratnih zločina, uključujući pažljivu proveru pripadnika tih jedinica kako bi se obezbedilo da Jedinica za zaštitu i Služba za otkrivanje ratnih zločina ne zapošljavaju lica koja su učestvovala u oružanim sukobima kao pripadnici vojnih odnosno policijskih snaga.

Za Službu za otkrivanje ratnih zločina:

- Svetuje se da se osigura da svi raspoloživi resursi budu usmereni na podnošenje krivičnih prijava potkrepljenih čvrstim dokazima i na podršku TRZ-u

u tekućim istragama. Preporučuje se uzdržavanje od angažovanja resursa na aktivnostima koje nemaju izgleda da rezultiraju delotvornim istragama.

Za Pravosudnu akademiju:

- Savetuje se da se osigura da međunarodno humanitarno pravo bude deo standardnog programa obuke za polaznike akademije, sudije i tužioce.

Pregled postupaka za ratne zločine u Srbiji (2015-2019)

Od januara 2015. do kraja 2019. godine, TRZ je podiglo optužnice protiv ukupno **38 okrivljenih** za ratne zločine protiv civilnog stanovništva i ratne zločine protiv ratnih zarobljenika, dok su 162 lica optužena od početka rada TRZ-a u novembru 2003. do kraja 2014. godine. Veliku većinu okrivljenih u novim optužnicama čine i dalje pripadnici srpske nacionalnosti, a to se poklapa s onim što je Misija OEBS-a u Srbiji zabeležila u izveštaju iz 2014. godine. Samo su dva okrivljena bila pripadnici nesrpskih snaga, tj. jedan pripadnik bošnjačkih snaga, a drugi Oslobođilačke vojske Kosova (OVK). Skoro dve trećine okrivljenih su nekada bili pripadnici vojske (uključujući snage „teritorijane odbrane“), dok većina preostalih dolazi iz policijskih i paravojskih snaga. Jedan okrivljeni tereti se za izvršenje dela u svojstvu civila. Nijedno lice optuženo od strane TRZ-a se nije nalazilo na položaju visokog ranga u vreme izvršenja krivičnog dela, dok su se dva okrivljena (tek iznad 5%) nalazila na položaju srednjeg ranga.

Između 2015. i 2019. godine, **prosečan broj žrtava po procesuiranom slučaju je znatno povećan u poređenju s prethodnim izveštajnim periodom**, u najvećoj meri zbog značajnog broja žrtava iz dva predmeta povezana s događajima u i okolini Srebrenice (BiH). Predmeti procesuirani u toku izveštajnog perioda obuhvataju zločine počinjene protiv više od 1700 žrtava³ iz redova gotovo svih najbrojnijih etničkih grupa (tj. Bošnjaka, Hrvata, kosovskih Albanaca i Srba). Procesuirani predmeti odnose se prevashodno na krivična dela protiv žrtava bošnjačke nacionalnosti (80% predmeta). Predmeti koji obuhvataju žrtve srpske nacionalnosti i kosovske Albance čine po 8% od ukupnog broja procesuiranih predmeta. U samo jednom predmetu žrtve su bile hrvatske nacionalnosti (4% procesuiranih predmeta).

3 Za potrebe ovog izveštaja, uzimane su u obzir samo žrtve krivičnih dela protiv telesnog integriteta, kao što su ubistvo, mučenje, silovanje i prebijanje. Nisu uključena krivična dela poput raseljavanja odnosno uništavanja imovine, kako zbog teškoća prilikom utvrđivanja njihovog tačnog broja, tako i zbog manje ozbiljnih posledica dela. To se odnosi na predmet „Bratunac-Suha“ u kojem je okrivljenom stavljeno na teret učestvovanje u raseljavanju oko 300 bošnjačkih stanovnika tog mesta u junu mesecu 1992. godine. Ipak, tim koji je radio na izveštaju nije mogao dostaviti tačan broj ukupnih žrtava krivičnih dela protiv telesnog integriteta jer TRZ nije precizno odredilo broj žrtava u nekim predmetima (videti takođe predmet „Srebrenica-Branjevo“).

Ozbiljnost **krivičnih dela** za koja su podignute optužnice i dalje značajno varira. Dok se većina predmeta odnosi na sporadične incidente (32% predmeta obuhvata tri ili manje žrtava), jedan predmet odnosi se na ubistvo više od 1300 lica, a još dva na ubistvo 100 ili više lica.

U izveštajnom periodu, sprovedena su suđenja protiv ukupno 102 lica i to u 43 **prvostepena postupka i ponovna suđenja**.⁴ Zaključno sa 31. decembrom 2019. godine, 21 suđenje je okončano pravosnažnim presudama kojima je osuđeno 70% optuženih lica.⁵ Preostalih 15 suđenja i dalje su bila u toku u različitim fazama postupka: osam u fazi prvostepenog postupka, dva u fazi ponovnog suđenja, pet u fazi žalbenog postupka (nakon prvog odnosno ponovnog suđenja), dok je u tri sudeća predmeta postupak obustavljen odnosno prekinut.⁶ U četiri predmeta, suđenje je trebalo da otpočne.

Kazne izrečene u toku izveštajnog perioda bile su u skladu sa zakonom propisanim kaznama za ratne zločine (5 do 15, odnosno 20 godina). U prvostepenom postupku, jedan okrivljeni osuđen je na maksimalnu kaznu predviđenu zakonom, zatvor u trajanju od 20 godina, a dvojici je izrečena zatvorska kazna u trajanju od po 15 godina, dok je 14 okrivljenih osuđeno na deset godina ili manje. Sudovi su takođe osudili tri okrivljena na zatvorske kazne ispod zakonom propisanog minimuma od pet godina. Prosečna dužina zatvorske kazne izrečena u pravosnažnim presudama u izveštajnom periodu iznosila je 10 godina.

4 Postupci su obustavljeni protiv deset okrivljenih lica zbog smrti, odnosno prekinuti usled bolesti okrivljenih zbog koje ne mogu da učestvuju u postupku (pet okrivljenih u predmetu „Lovas“, dva okrivljena u predmetu „Čuška“, i po jedan u predmetima „Doboj“, „Branko Branković“ i „Bihać II“).

5 27 okrivljenih oglašeno je krivim, a 19 je oslobođeno.

6 Postupak u predmetu „Doboj“ obustavljen je usled smrti okrivljenog, dok je u predmetima „Branko Branković“ i „Bihać II“ postupak prekinut usled bolesti okrivljenog.

GLAVA I

Nezavisnost i samostalnost sudija i tužilaca u predmetima ratnih zločina

1. Izazovi u pogledu pravnih garancija nezavisnosti sudija i samostalnosti tužilaca

Srbija je 2003. godine usvojila **Zakon o ratnim zločinima**,⁷ kojim su ustanovljene institucije u okviru policije, tužilaštva i sudova s isključivom nadležnošću za otkrivanje, krivično gonjenje i suđenje u predmetima ratnih zločina. Te institucije uključuju Službu za otkrivanje ratnih zločina (SORZ) u okviru policije, Tužilaštvo za ratne zločine i Odeljenja za ratne zločine pri Višem sudu u Beogradu (Viši sud) i Apelacionom sudu u Beogradu (Apelacioni sud).⁸

U izveštaju iz 2014. godine, Misija OEBS-a u Srbiji ocenila je nezavisnost tih institucija kao „krhku“ zbog nedostatka čvrstih pravnih garancija kojima bi se obezbedilo da tužioci i sudije odgovaraju samo pred zakonom i da se na njih ne vrši neprimeren politički pritisak. U prethodnom izveštaju, Misija OEBS-a u Srbiji je takođe navela da pravosudni sistem ne raspolaže mehanizmima za reagovanje odnosno preduzimanje korektivnih mera u slučajevima spoljašnjeg uticaja na odlučivanje sudija i tužilaca. U izveštaju je naročito ukazano na činjenicu da izbor sudija i tužilaca koji se biraju prvi put,⁹ kao i izbor i reizbor tužioca za ratne zločine vrši Narodna skupština Republike Srbije između kandidata koje predloži Vlada.¹⁰

7 Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine (*Službeni glasnik RS*, br. 67/2003 i kasnije izmene).

8 Pored toga, Zakonom je obrazovana Služba za podršku žrtvama i svedocima pri Okružnom sudu (sada Višem sudu) u Beogradu kao i Posebna pritvorska jedinica za osumnjičene. Zakonom o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku iz 2005. godine (*Službeni glasnik RS*, br. 85/2005) takođe je, 2006. godine, obrazovana Jedinica za zaštitu svedoka, zadužena za pružanje zaštite svedocima u predmetima ratnih zločina i organizovanog kriminala.

9 Videti Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/2006, član 147.

10 Zakon o javnom tužilaštvu, članovi 74 i 75 (*Službeni glasnik RS*, br. 116/2008 i kasnije izmene).

Situacija se nije promenila u toku izveštajnog perioda, a druge grane vlasti i dalje imaju znatan stepen uticaja na rad pravosuđa.

Kašnjenje od 17 meseci u izboru tužioca za ratne zločine ilustruje, između ostalog, navedene izazove. Iako je mandat Vladimira Vukčevića kao tužioca za ratne zločine istekao 31. januara 2015. godine,¹¹ Državno veće tužilaca (DVT) raspisalo je javni konkurs za mesto tužioca za ratne zločine tek 9. septembra 2015. godine.¹² DVT je sprovelo postupak selekcije i Vladi predložilo listu s imenima pet kandidata za izbor na tu funkciju,¹³ a Vlada je nakon toga predložila svih pet kandidata Skupštini.¹⁴ U decembru 2015. godine, Skupština nije izabrala tužioca jer nijedan od kandidata nije dobio 126 glasova narodnih poslanika, što je najmanji potreban broj glasova za izbor. U junu 2016. godine, nakon ponovnog raspisivanja novog javnog konkursa za funkciju tužioca za ratne zločine, DVT je sprovelo postupak i u oktobru predložilo tri kandidata za izbor. Nakon sedam meseci, Vlada je iznela predlog sa dva kandidata Skupštini. Dana 15. maja 2017. godine, Skupština je izabrala Snežanu Stanojković i ona je stupila na funkciju tužioca za ratne zločine 31. maja 2017. godine.¹⁵

Mada je Zakonom o javnom tužilaštvu predviđeno da republički javni tužilac postavlja vršioca funkcije javnog tužioca do izbora novog rukovodioca TRZ-a, i mada je datum kada Vladimiru Vukčeviću prestaje funkcija bio unapred poznat, republički javni tužilac nije postavila vršioca funkcije tužioca za ratne zločine.¹⁶ Republički javni tužilac nije postavila vršioca funkcije tužioca za ratne zločine ni za vreme koje je bilo potrebno Narodnoj skupštini da izabere novog tužioca, iako je bilo očigledno da će upražnjena funkcija tužioca za ratne zločine negativno uticati na suđenja koja imaju dobre izgleda da se okončaju osuđujućim presudama.¹⁷

11 Dana 21. januara 2015. godine, Narodna skupština Republike Srbije usvojila je izmene i dopune Zakona o ratnim zločinima kako bi se tadašnjem tužiocu za ratne zločine, Vladimiru Vukčeviću, dozvolilo da ostane na toj funkciji do isteka šestogodišnjeg mandata, bez obzira na navršene radnog veka (član 5, stavovi 4 i 5 Zakona o ratnim zločinima).

12 Videti na: <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/100915/100915-vest8.html>.

13 U skladu sa Zakonom o državnom veću tužilaca (*Službeni glasnik RS*, br. 116/2008 i kasnije izmene), DVT utvrđuje listu kandidata za izbor javnih tužilaca koju dostavlja Vladi (čl. 13, tačka 1). U postupku imenovanja kandidata za izbor javnih tužilaca, komisija koju obrazuje DVT određuje stepen ostvarenosti kriterijuma za izbor na temelju 1) ocene stručnosti; 2) predstavljenog programa i plana rada organizacije i unapređenja rada javnog tužilaštva i 3) pisanog testa, s tim da kandidati koji su nosioci javnotužilačke funkcije kao ni sudije ne polažu pisani test (Pravilnik DVT o kriterijumima i merilima za ocenu stručnosti, osposobljenosti i dostojnosti kandidata, čl. 22).

14 U skladu sa Zakonom o javnom tužilaštvu, Vlada predlaže Narodnoj skupštini jednog ili više kandidata za izbor na funkciju javnog tužioca koje je prethodno predložilo DVT (čl. 74, st. 2-3).

15 Ministarstvo pravde, „Drugi izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina“, str. 3, dostupno na <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/17978/izvestaj-o-sprovođenju-nacionalne-strategije-za-proce-suiranje-ratnih-zlocina.php>; saopštenje za medije TRZ „Snežana Stanojković stupila na funkciju Tužioca za ratne zločine Republike Srbije“, 31.5.2017, dostupno na zvaničnoj internet stranici TRZ, <http://www.tuzilastvorz.org.rs/en/news-and-announcements/announcements/snezana-stanojkovic-takes-office-as-serbian-war-crimes-prosecutor>.

16 Zakonom o javnom tužilaštvu propisano je da ako javnom tužiocu prestane funkcija, republički javni tužilac postavlja vršioca funkcije javnog tužioca dok novi javni tužilac ne stupi na funkciju, a najviše na godinu dana (čl. 36, stav 1).

17 Videti ispod, Glava V.

Tako je TRZ funkcionisalo gotovo godinu i po dana iako nije bilo jasno ko njime rukovodi, što je značajno produžilo trajanje ne samo najvažnijih suđenja,¹⁸ nego i usvajanje Tužilačke strategije za istragu i gonjenje ratnih zločina, jednog od ključnih stubova kako Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina,¹⁹ tako i Akcionog plana za Poglavlje 23.²⁰

U izveštajnom periodu, Misija OEBS-a u Srbiji je takođe zabeležila izrazito dugo trajanje postupka za izbor zamenika tužioca za ratne zločine. Skupštinski odbor za pravosuđe, državnu upravu i lokalnu samoupravu predložio je Narodnoj skupštini 15. septembra 2017. godine da prihvati predlog DVT-a za izbor Svetislava Rabrenovića na funkciju zamenika tužioca za ratne zločine. Nakon šest meseci, Narodna skupština izabrala ga je za zamenika tužioca za ratne zločine. U tom periodu, TRZ je funkcionisalo sa samo četiri zamenika.

Navedeni primeri pokazuju važnost eliminisanja uticaja drugih grana vlasti na karijerno napredovanje nosilaca sudskih i tužilačkih funkcija (odnosi se prvenstveno na izbor/razrešenje).

U izveštaju iz 2014. godine, Misija OEBS-a u Srbiji je istakla da **postupak raspoređivanja sudija u ORZ** nije u potpunosti transparentan. Zakonom o ratnim zločinima predviđeno je da sudije ORZ-a raspoređuju **predsednici Apelacionog suda i Višeg suda u Beogradu**, iz redova sudija koji su već raspoređeni u te sudove. Sudije se raspoređuju u ORZ na vreme od šest godina,²¹ kako bi se garantovao minimalan nivo stabilnosti i profesionalizma sudija ORZ-a i osiguralo da ne budu uklonjeni iz ORZ- iz političkih razloga.

Uprkos navedenim zakonskim smernicama o kriterijumima za raspoređivanje odnosno upućivanje sudija,²² predsednici sudova imaju najveći mogući stepen diskrecionih ovlašćenja u raspoređivanju sudija u ORZ, što takođe ima i znatne finansijske implikacije na sudiju u konkretnom slučaju.²³ Takva praksa zadire u nezavisnost sudija pojedinaca jer je uklanjanje iz ORZ-a *de facto* nazadovanje, i stoga predstavlja moćno sredstvo uticaja predsednika Višeg suda/Apelacionog suda, koga pak bira Narodna skupština.²⁴ Dakle, ovlašćenje predsednika Višeg suda/Apelacionog suda da raspoređuje i uklanja sudije ORZ-a daje prostor nosiocima političke moći da posredno kontrolišu rad sudija ORZ-a.

18 Videti ispod, Glava V.

19 Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina, str. 21.

20 Akcioni plan za Poglavlje 23, str. 106 i 108.

21 Član 10, stav 4. i član 10a, stav 4. Zakona o ratnim zločinima, *supra*.

22 Članovi 10, stav 4. i 10a, stav 5, *id*.

23 Članovi 17. i 18, *id*.

24 U skladu sa Zakonom o sudijama, Narodna skupština bira predsednika suda na predlog Visokog saveta sudstva (čl. 70, stav 1. čl. 71, stav 1. Zakona o sudijama (*Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 116/2008, i kasnije izmene i dopune).

U izveštajnom periodu, **nastavljena je zabrinjavajuća praksa zamene sudija ORZ-a pre isteka šestogodišnjeg mandata, započeta 2014. godine.**²⁵ Godišnjim rasporedom poslova za 2016. godinu, predsednik Višeg suda prerasporedio je sudiju i zamenika predsednika odeljenja iz ORZ-a u Prvostepeno krivično odeljenje,²⁶ samo dve godine nakon njegovog raspoređivanja.²⁷ Zamena sudije ORZ-a je takođe dovela do produženja trajanja postupaka jer su glavni pretresi u kojima je taj sudija bio predsednik odnosno član sudskog veća morali da počnu iznova.²⁸

Čini se da postoji praksa da sudije oba ORZ-a potpisuju dokument kojim se raspoređuju u ORZ na period *do šest godina*, što bi, u slučaju da je zaista tako, predstavljalo kršenje članova 10 i 10a Zakona o ratnim zločinima. Predsednik Apelacionog suda potvrdio je u vezi s prvim slučajem uklanjanja sudije iz 2014. godine²⁹ da je sudija u tom konkretnom slučaju raspoređen u ORZ na period „do“ šest godina.³⁰

Iako sudije mogu da prihvate odnosno odbiju da budu raspoređeni u ORZ, predsednici sudova i sudije ORZ-a nisu ovlašćeni da odstupaju od zakonskih odredaba kojima je utvrđeno trajanje njihovog mandata.

Preporuka iz Evropske povelje o zakonu za sudije glasi da „odluku o imenovanju odbranog kandidata odnosno kandidatkinje na mesto sudije i raspoređivanju u određeni sud donosi nezavisni organ ili na predlog odnosno preporuku tog organa, s njegovom saglasnošću, odnosno na osnovu njegovog mišljenja“.³¹ Isto tako, mišljenja Venecijanske komisije je da savet sudstva treba da ima odlučujući uticaj na izbor i unapređenje sudija.³²

U skladu s navedenim međunarodnim standardima, predsednici sudova ne bi trebalo da imaju diskreciona ovlašćenja kada je reč o donošenju odluka o raspoređivanju sudija u ORZ, što je trenutno slučaj, nego o tome treba da odlučuje VSS nakon što sprovede

25 Videti izveštaj iz 2014. godine, str. 22 – 23.

26 Raspoređivanje sudija na različite funkcije u sudu sprovodi se putem tzv. „godišnjeg rasporeda poslova“, videti Zakon o uređenju sudova (*Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 116/2008, i kasnije izmene i dopune) član 34 (Godišnji raspored poslova); i Zakon o sudijama, član 23 (Neizmenjivost godišnjih poslova).

27 Godišnji raspored poslova I Su 2/15 – 242 od 30. novembra 2015. godine. Sudija nije podneo prigovor na odluku o preraspoređivanju, a VSS nije izdao saopštenje povodom tog slučaja.

28 Videti ispod, Glava V. Zakonikom o krivičnom postupku Republike Srbije predviđeno je da glavni pretres mora početi iznova ako se promeni sastav sudskog veća.

29 Kako je navedeno u odluci predsednika Apelacionog suda u Beogradu od 8. decembra 2014. godine (predmet SU br. I-2 217/14), kojom je odbijen prigovor podnet od strane datog sudije na odluku o preraspoređivanju iz ORZ-a Višeg suda pre isteka šestogodišnjeg mandata.

30 Članovi 10. i 10a Zakona o ratnim zločinima, *supra*.

31 Evropska povelja o zakonu za sudije od 10. jula 1998. godine, stavovi 1.3. i 3.1.

32 Mišljenje Venecijanske komisije br. 403/2006 o izboru sudija od 22. jula 2007. godine, stav 25.

konkurs i postupak odabira kandidata.³³ Svakako, uvođenje prakse detaljnog pismenog obrazloženja odluke o (pre)raspoređivanju sudija, unapredilo bi dosadašnji pristup.

2. Neprimereni uticaj na rad sudija i tužilaca

U izveštajnom periodu, Misija OEBS-a u Srbiji je uočila brojne primere spoljašnjeg uticaja na rad tužilaca i sudija nadležnih za krivično gonjenje ratnih zločina i suđenje u tim predmetima u Srbiji.

Tokom skupštinske rasprave održane u maju 2019. godine, nekoliko poslanika optužilo je sudiju ORZ-a Apelacionog suda da je, između ostalog, „verovatno za novac“ oslobodio etničke Albance optužene za ratne zločine protiv srpskih civila.³⁴ Narodni poslanici nisu ponudili dokaze za svoje navode.

33 Misija je iznela slične bojazni u svojim „Komentarima na Nacrt zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala i korupcije“. Ovakva promena ne bi imala negativne efekte u smislu odugovlačenja krivičnog postupka zbog upoznavanja novoizabranih sudija, s obzirom na to da je do sada sudijama koje su raspoređivane (po prvi put) u ORZ takođe bilo potrebno vreme da se upoznaju sa sudećim predmetima. Sam postupak i način izbora od strane VSS trebalo bi da bude takav da iskustvo u postupanju (pre svega u obimnim i složenim predmetima) budu propisani kao kriterijumi za izbor. Pretpostavka da se pred Višim sudom sude najsloženiji i najkompleksniji predmeti, svakako ne bi menjala ništa u ovom modelu izbora – ostale sudije koje sude u Srbiji takođe bi u ovom slučaju imali jednaku priliku da konkurišu i u kroz postupak izbora pokažu u kojoj meri ispunjavaju potrebne uslove, uključujući primera radi, stručnost, godine iskustva, postupanje u kompleksnim predmetima, poznavanje međunarodnog humanitarnog prava i ljudskih prava.

34 Dana 13. januara 2019. godine, sudija (Miodrag Majić) dao je intervju jednom dnevnom listu, u kojem je komentarisao tehnička pitanja iz nacrtu zakona koji je predložila Vlada RS, a koji je predviđao strože krivične sankcije za određena krivična dela, čime se prema mišljenju sudije ne bi postigao efekat odvraćanja. Sudija je 19. maja 2019. ponovio svoj stav u jednoj televizijskoj emisiji; u narednim danima, nekoliko zvaničnika javno je dovelo u pitanje nezavisnost sudije (Videti: Nova srpska politička misao, *Dragana Boljević o slučaju "Majić": To je poruka svim stručnjacima - bolje bi vam bilo da čutite; Ušli smo u jednu novu fazu, pravosuđe je postalo meta u koju se puca ne čorcima, već pravim mecima*, 24. maj 2019, dostupno na adresi <http://www.nspm.rs/hronika/dragana-boljevic-o-slucaju-majic-to-je-poruka-svim-strucnjacima-bolje-bi-vam-bilo-da-cutite-usli-smo-u-jednu-novu-fazu-u-kojoj-je-pravosuđe-postalo-meta-u-koju-se-puca-ne-corcima-vec-pravim-mecima.html?alphabet=l>; BBC, Miodrag Majić: Šta napadi na njega pokazuju drugim sudijama, 24. maj 2019, dostupno na adresi <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-48385140>; N1, *Boljević o slučaju Majić: Poruka svim stručnjacima - bolje bi vam bilo da čutite*, 22. maj 2019, dostupno na adresi <http://rs.n1info.com/Vesti/a485833/Boljevic-o-uvredama-koje-je-dobio-Majic.html>).

Nepovoljnu klimu za rad srpskih institucija nadležnih za procesuiranje ratnih zločina ilustruje takođe odbijanje Advokatske komore Beograda (AKB) da primi u članstvo bivšeg tužioca za ratne zločine 2016. i 2017. godine.³⁵ Navodno, AKB je kao razlog navela da Vukčević nije profesionalno obavljao svoju tužilačku funkciju.³⁶ U aprilu 2017. godine, predsednik Skupštinskog odbora za Kosovo i Metohiju izjavio je da Vukčević nije u dovoljnoj meri procesuirao zločine protiv Srba. Pozvao se i na to što AKB Vukčeviću nije odobrila bavljenje advokaturom, navodeći da za njega „nema mesta u javnoj sferi“.³⁷ Navedene izjave stvorile su predstavu u javnosti da je prethodni tužilac za ratne zločine nedostojan i ispolitizovan, diskreditujući ono što je TRZ učinilo za vreme dok je Vukčević bio na njegovom čelu.

Ostali primeri pritiska u suđenjima za ratne zločine zabeleženi su kada su se članovi Srpske radikalne stranke (SRS) okupili ispred Višeg suda u Beogradu protestujući protiv suđenja u predmetu „Srebrenica“. Tom prilikom, u sklopu protesta, narodni poslanik i predsednik SRS-a i osuđenik MKSJ-a za ratne zločine, Vojislav Šešelj, izjavio je, između ostalog, da se okrivljeni gone za „izmišljeni“ zločin, uz tvrdnju da su okrivljeni nevini.³⁸

Drugi slučaj dogodio se u junu 2015. godine, ubrzo nakon što je Švajcarska odlučila da ne izruči Srbiji visoko rangiranog Bošnjaka osumnjičenog za izvršenje ratnih zločina protiv srpskih civila u okolini Srebrenice. Iako je postupak bio u toku pred srpskim sudovima, predsednik Vlade je na konferenciji za štampu optužio tog okrivljenog da je lično zaklao jednog Srbina i „izvadio mu oči“³⁹ što predstavlja povredu pretpostavke nevinosti. Takve izjave mogu potkrepiti utisak da Srbija ne bi nezavisno presuđivala u predmetima ratnih zločina, umanjujući time verovatnoću da će ubuduće okrivljeni biti izručivani Srbiji.

35 Politika, *Vladimir Vukčević nedostojan za advokaturu*, 20. decembar 2017, dostupno na adresi <http://www.politika.rs/sr/clanak/372455/Hronika/Vladimir-Vukcevic-nedostojan-za-advokaturu#!>. Politika, Vladimiru Vukčeviću definitivno zabranjen ulazak u advokaturu, 31. oktobar 2017, dostupno na adresi <http://www.politika.rs/sr/clanak/391760/%D0%A5%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BO/%D0%92%D0%BB%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80%D1%83-%D0%92%D1%83%D0%BA%D1%87%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%9B%D1%83-%D0%B4%D0%B5%D1%84%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%80%D0%BD%D1%9A%D0%B5%D0%BD-%D1%83%D0%BB%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D0%BA-%D1%83-%D0%B0%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%80%D1%83>.

36 Novi Magazin, *Intervju Vladimir Vukčević: Odbijaju me nedostojni advokati*, 27. januara 2017, dostupno na adresi <http://www.novimagazin.rs/vesti/intervju-vladimir-vukcevic-odbijaju-me-nedostojni-advokati>; Politika, *Vladimir Vukčević nedostojan za advokaturu*, 20. januar 2017, dostupno na adresi <http://www.politika.rs/sr/clanak/372455/Vladimir-Vukcevic-nedostojan-za-advokaturu>.

37 Alo, *Žestoko mu odgovorio Drecun: Vukčević je za sve zločine optuživao Srbe!*, 26. april 2019, dostupno na adresi <https://www.alo.rs/vesti/aktuelno/drecun-vukcevic-je-za-sve-zlocine-optuzivao-srbe/104680/vest>.

38 Protesti su obično bili organizovani na dan održavanja rasprave u predmetu „Srebrenica“, videti npr. <https://www.youtube.com/watch?v=pMXpAUeTgws>, <https://www.youtube.com/watch?v=8zIRlg1MvRI> i <https://www.youtube.com/watch?v=FbbDaXx6-Ew>.

39 Kompletna konferencija za štampu dostupna je na adresi <https://www.youtube.com/watch?v=RmCnAf4gxqQ>.

U izveštajnom periodu, Misija OEBS-a u Srbiji zabeležila je primere da su lica osuđena za ratne zločine ostajala na javnim položajima. Najistaknutiji slučaj odnosi se na narodnog poslanika iz redova SRS-a, Vojislava Šešelja, koji je zadržao poslanički mandat iako ga je Žalbeno veće MKSJ-a osudilo 11. aprila 2018. godine na desetogodišnju zatvorsku kaznu za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti. Naime, prema zakonu,⁴⁰ poslaniku/poslanici mandat prestaje pre isteka vremena na koje je izabran/izabrana ako je pravosnažnom sudskom odlukom osuđen/osuđena na bezuslovnu kaznu zatvora u trajanju od najmanje šest meseci.⁴¹

Mada neki od napred navedenih događaja ne predstavljaju direktno političko mešanje, Misija OEBS-a u Srbiji napominje da takvi primeri doprinose stvaranju okruženja koje ne pogoduje spremnosti svedoka da svedoče, radu institucija koje promovišu odgovornost za zločine iz prošlosti niti društvima da ostvare pomirenje.

3. Strateški prioriteti za procesuiranje ratnih zločina i njihovo sprovođenje

Vlada Srbije je 20. februara 2016. godine usvojila **Nacionalnu strategiju za procesuiranje ratnih zločina za period 2016 - 2020** (Nacionalna strategija),⁴² u skladu s obavezama iz Akcionog plana za Poglavlje 23.⁴³

Vlada je utvrdila da joj je prvi prioritet da „svi prioritetni i ozbiljni navodi o ratnim zločinima budu valjano istraženi i potom procesuirani“. ⁴⁴ Prvi pokazatelj da se Strategija uspešno sprovodi⁴⁵ jeste „procesuiranje predmeta na osnovu prioriteta određenih u skladu sa kriterijumima definisanim Tužilačkom strategijom“, ⁴⁶ koja bi, u skladu s

40 Zakon o izboru narodnih poslanika (*Službeni glasnik RS*, br. 35/2000, 57/2003 – odluka USRS, 72/2003 – dr. zakon, 75/2003 – ispr. dr. zakona, 18/2004, 101/2005 – dr. zakon, 85/2005 – dr. zakon, 28/2011 – odluka US i 36/2011), čl. 88, tačka 1.3.

41 U skladu sa Zakonom o saradnji Srbije i Crne Gore s Međunarodnim tribunalom za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije iz 1991. godine (*Službeni glasnik SRJ*, br. 18/2002, *Službeni glasnik SCG*, br. 16/2003), država je u obavezi da poštuje i sprovodi sudske odluke i presude MKSJ, čl. 1, stav 2.

42 Videti: https://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/HomeDocument/Document__en/2016-05/p_nac_strategija_eng.PDF.

43 U martu 2015. godine, Ministarstvo pravde (MP) obrazovalo je Radnu grupu za reviziju nacrtu Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina. Radna grupa (RG) sastojala se od predstavnika TRZ, Apelacionog suda u Beogradu (Krivično odeljenje), Apelacionog suda u Novom Sadu, Višeg suda u Beogradu (Odeljenje za ratne zločine), Jedinice za zaštitu (Ministarstvo unutrašnjih poslova), Službe za otkrivanje ratnih zločina (Ministarstvo unutrašnjih poslova), Sektora za evropske interegracije i međunarodne projekte (MP), Advokatske komore, Pravnog fakulteta u Novom Sadu, Ambasade Republike Srbije u Hagu i Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu.

44 Nacionalna strategija, str. 8.

45 Nacionalna strategija, str. 10.

46 U Nacionalnoj strategiji, ista je opisana kao „spona između Akcionog plana za Poglavlje 23 i Tužilačke strategije za istragu i gonjenje ratnih zločina u Republici Srbiji koju će, na osnovu Akcionog plana za poglavlje 23, a u skladu sa principima određenim Nacionalnom strategijom, usvojiti Tužilaštvo za ratne zločine, nastojeći da unapredi efikasnost istraga i optuženja“ (Nacionalna strategija, str. 9).

Nacionalnom strategijom, „trebalo da definiše kriterijume za selekciju slučajeva ratnih zločina“ i stvaranje „liste prioriternih i važnijih slučajeva ratnih zločina.“⁴⁷ U Nacionalnoj strategiji naznačena su četiri posebna kriterijuma za određivanje prioriternih slučajeva, a prva dva su **da krivično delo obuhvata veliki broj žrtava i da je reč o osumnjičenom visokog ranga.**⁴⁸ U dokumentu se takođe jasno navodi da će „Republika Srbija u periodu koji predstoji nastaviti da čini sve što je u njenoj moći da **svi teški, masovni i sistematski vršeni ratni zločini budu istraženi**“, čime su sistemske posledice ratnih zločina određene kao najvažniji kriterijum za određivanje prioriteta.

Usvajanjem **Tužilačke strategije**⁴⁹ u aprilu 2018. godine, nakon neblagovremenog izbora novog tužioca za ratne zločine, TRZ je pokazalo spremnost da se snažno uhvati u koštac sa masovnim zločinima počinjenim u prošlosti.⁵⁰ Strategija je trebalo da predstavlja značajan korak napred s obzirom na broj neprocesuiranih predmeta ratnih zločina.

Akcionim planom za poglavlje 23 i Nacionalnom strategijom jasno je propisan glavni cilj Tužilačke strategije. Naime, Nacionalna strategija identifikuje kriterijume za selekciju slučajeva ratnih zločina i utvrđuje da bi tužilačka strategija „trebalo da definiše kriterijume za selekciju slučajeva ratnih zločina i stvaranje liste prioriternih i važnijih slučajeva ratnih zločina koji treba da se procesuiraju kako bi se ispunila obaveza da svi prioritetni i važni slučajevi budu procesuirani“.⁵¹ Ipak, Tužilačka strategija ne predviđa sprovođenje relevantnih uputstava iz Nacionalne strategije, budući da se u njoj izričito navodi da „uz puno uvažavanje predloga [...] podsećamo da svi predmeti u kojima postupa Tužilaštvo za ratne zločine spadaju u kategoriju posebno složenih“.⁵² Tužilaštvo za ratne zločine saopštilo je Misiji OEBS-a u Srbiji da „sve istrage predstavljaju prioritet za TRZ“,⁵³ potvrđujući da u praksi trenutno ne postoje kriterijumi za određivanje prioriteta u postupanju TRZ-a.

Kriterijumi kojima će se TRZ rukovoditi pri korišćenju svojih organiziranih resursa, ne razrađuju se na način da se obrazloži ili objasni kako će se oni primeniti u praksi. Tužilačka strategija navodi „interese krivičnog postupka kao primarni kriterijum“, dok se kao pomoćni određuju (doslovno prihvaćeni) kriterijumi iz Nacionalne strategije zajedno sa još tri kriterijuma: „ažurnost u postupanju“, „postojanje aktivne i pasivne personalne veze“ i „jačina povrede zaštićenog dobra“.⁵⁴

47 Nacionalna strategija, str. 21.

48 Nacionalna strategija, str. 21-22.

49 Tekst tog dokumenta dostupan je na adresi: http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/HomeDocument/Document___sr/2018-05/strategija_trz_srb.pdf.

50 Videti takođe i izveštaj Tužioca MMKS podnet Savetu bezbednosti UN, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2018_1033.pdf

51 Nacionalna strategija, str. 20-21

52 Tužilačka strategija, str. 14

53 Sastanak s predstavnicima TRZ, 22. novembar 2019. godine.

54 Tužilačka strategija, str. 14-15.

Razrada, odnosno dalje objašnjavanje elemenata i suštine kriterijuma za selekciju ograničeno je samo na tri novouvedena pomoćna kriterijuma, i ne nudi dovoljno smernica kako će se primenjivati u praksi. Štaviše, u potpunosti nedostaje objašnjenje značenja kriterijuma „interes krivičnog postupka“.⁵⁵

U delu koji se odnosi na utvrđivanje kriterijuma za određivanje prioriteta u postupanju izražava se sumnja u pogledu praktične upotrebe utvrđenih kriterijuma i navodi se niz nepreciznih okolnosti koje bi zapravo mogle poslužiti kao razlog za odstupanje od jasno utvrđenog postupka prioritizacije.⁵⁶

I pored složenosti zadatka utvrđivanja prioriteta, te potrebne profesionalne procene bez koje nije moguće realizovati ovaj zadatak, izostalo je preciznije definisanje primarnog kriterijuma i odnosa između različitih kriterijuma koji su navedeni u strategiji.

Od usvajanja Tužilačke strategije, **TRZ nije podiglo optužnice ni u jednom predmetu koji obuhvata veliki broj žrtava, a ni protiv okrivljenih visokog ranga**,⁵⁷ što je u suprotnosti s Nacionalnom strategijom⁵⁸ i Akcionim planom za Poglavlje 23.⁵⁹

U Nacionalnoj strategiji je jasno navedeno da ratni zločini treba da budu „istraženi a, učinioci kažnjeni [...] bez obzira na nacionalnu, etničku i versku pripadnost ili status učinioca i žrtve [...]“.⁶⁰ Pored toga, Vlada „pruža punu podršku praksi izbegavanja suđenja u odsustvu.“⁶¹

Međutim, u programu novoizabranog tužioca za ratne zločine kao kandidata za tu funkciju,⁶² navodi se procesuiranje zločina protiv srpskih žrtava, uključujući i iniciranje suđenja u odsustvu protiv okrivljenih druge etničke pripadnosti, ako je potrebno. Takav pristup, iako je pravno valjan, protivrečio bi međutim drugoj obavezi koju je Vlada preuzela u skladu s Nacionalnom strategijom, a to je da „promoviše politiku pomirenja, tolerancije, regionalne saradnje i dobrosusedskih odnosa, kao preduslova trajne stabilizacije i napretka čitavog regiona.“⁶³

55 Ovo je posebno važno, ne samo s obzirom na to da je navedeni kriterijum definisan kao primarni, već i imajući u vidu da kao zakonski nedefinisana, ova formulacija može obuhvatiti čitav spektar elementa kao što su nadležnosti i obaveze organa uključenih u krivični postupak predviđenih Zakonikom o krivičnom postupku (ZKP), zahtevi pravičnog postupka, prava i interesi optuženog i oštećenog.

56 Tužilačka strategija, str. 17.

57 Videti ispod, Glava III.

58 Više pojedinosti može se pronaći u nastavku, u Glavi III.

59 Akcioni plan za Poglavlje 23, strane 106 i 108.

60 Nacionalna strategija, str. 5.

61 Nacionalna strategija, str. 22.

62 Programi kandidata za mesto tužioca za ratne zločine dostupni su (na srpskom jeziku) na internet stranici Fonda za humanitarno pravo („Programi kandidata za Tužioca za ratne zločine“, 25. decembar 2015, <http://www.hlc-rdc.org/?p=30935>).

63 Nacionalna strategija, str. 2. Nasuprot tome, u Nacionalnoj strategiji, naglašena je Vladina puna podrška praksi izbegavanja suđenja u odsustvu, str. 17.

Treba međutim posebno istaći da nakon postavljanja novog tužioca za ratne zločine, nije zabeleženo naglo povećanje broja predmeta u kojima su žrtve Srbi niti su inicirana suđenja u odsustvu, a u skladu sa principom zabrane diskriminacije po bilo kom osnovu, formulisano u Tužilačkoj strategiji.⁶⁴

4. Preporuke

Za zakonodavca:

- Preporučuje se usvajanje izmene Ustava kako bi se eliminisao bilo kakav politički uticaj na izbor sudija i tužilaca.
- Preporučuje se izmena Zakoa o ratnim zločinima tako da sudije ORZ-a budu birane od strane VSS-a nakon konkursa na kojem mogu da učestvuju sve sudije iz Srbije; neophodno je razjasniti da svako raspoređivanje sudija u ORZ traje šest godina i da od toga nema odstupanja; savetuje se da se predvidi da sudije iz ORZ-a ne mogu, bez njihovog pristanka, biti raspoređene na drugu sudijsku funkciju pre isteka šestogodišnjeg mandata.

Za zvaničnike Republike Srbije:

- Savetuje se uzdržavanje od komentarisanja ili uticanja na drugi način na donošenje odluka od strane tužilaca TRZ-a, odnosno sudija ORZ-a.

Za Visoki savet sudstva i Državno veće tužilaca:

- Preporučuje se da se pravovremeno javno reaguje na sve neprimerene uticaje odnosno pritiske na pravosudne institucije i pojedinačne sudije odnosno tužioce.

Za TRZ:

- Preporučuje se izmena Tužilačke strategije u cilju jasnog određenja kriterijuma za selekciju slučajeva i određivanje prioriteta.
- Preporučuje se da se nastavi s dobrom praksom prema kojoj se etnički aspekt ne uzima kao kriterijum za određivanje prioriternih slučajeva odnosno njihovo procesuiranje.
- Nastaviti s uzdržavanjem od iniciranja suđenja u odsustvu.

64 Tužilačka strategija, str. 15.

GLAVA II

Međunarodna saradnja

Kako je Misija OEBS-a u Srbiji zabeležila u izveštaju iz 2014. godine, u postupcima za ratne zločine, institucije Republike Srbije su naročito zavisne od međunarodne saradnje.

Protiv okrivljenih koji su u nadležnosti Srbije sprovode se istrage uglavnom za krivična dela učinjena na područjima koja su van njene nadležnosti: zapravo, svi predmeti procesuirani u Srbiji do sada odnosili su se na krivična dela učinjena u BiH, Hrvatskoj ili na Kosovu. Ta okolnost uveliko ograničava pristup SORZ-u i TRZ-u mestima izvršenja zločina, a u velikom broju slučajeva i žrtvama i svedocima.

I obrnuto, u predmetima u kojima srpski organi imaju direktan pristup žrtvama i svedocima koji žive u Srbiji, učinioci se često nalaze na teritoriji van njihove nadležnosti. Budući da BiH, Hrvatska i Srbija ne predaju jedna drugoj svoje državljane okrivljene za ratne zločine, gotovo je nemoguće da takvi slučajevi budu procesuirani u Srbiji.

Pored toga, zbog zatvaranja MKSJ-a krajem 2017. godine, naglašena je potreba da se obezbedi da se svi dokazi koje je taj sud prikupio tokom opsežnih istraga od 1993. godine stave na raspolaganje domaćim organima nadležnim za procesuiranje ratnih zločina. U svom poslednjem obraćanju⁶⁵ Savetu bezbednosti UN-a kao glavni tužilac MKSJ-a, Serž Bramerc je naglasio da uprkos zatvaranju Tribunala, ostaje mnogo toga što treba uraditi jer mnoge žrtve još uvek čekaju pravdu u zemljama bivše Jugoslavije.

Konačno, Međunarodni rezidualni mehanizam za krivične sudove Ujedinjenih nacija zadužen za čuvanje nasleđa MKSJ-a (MRMKS) oslanja se na pomoć domaćih pravosuđa u okončanju tekućih postupaka pokrenutih pred MKSJ-om.

Opisana situacija uveliko ide u prilog međunarodnoj saradnji kao ključnom faktoru za uspešno krivično gonjenje u gotovo svim predmetima ratnih zločina koji se procesuiraju u Srbiji.

65 Dostupno na adresi: <https://www.icty.org/en/press/prosecutor-serge-brammertz-addresses-the-united-nations-security-council-1>.

1. Saradnja s MKSJ/MRMKS

Pomoć MKSJ-a/MRMKS-a Srbiji

U svom prethodnom izveštaju, Misija OEBS-a u Srbiji navela je da je MKSJ dostavio Srbiji gotovo kompletan istražni materijal koji se lako uredio u predmete spremne za suđenje. Međutim, to se odnosilo samo na dva predmeta ustupljena 2003. i 2004. godine.⁶⁶

Čini se da se u ovom izveštajnom periodu ponovo otpočelo s navedenom praksom. MRMKS je tokom 2019. godine dostavio TRZ-u istražne materijale u dva predmeta.⁶⁷ U ovom trenutku, još nije poznato kakve će istražne rezultate TRZ ostvariti na osnovu ustupljenog materijala.

Ustupanje dodatnih materijala bi umnogome pomoglo TRZ-u da usmeri svoj rad na predmete većeg obima u kojima postoje izgledi za efikasno krivično gonjenje. S tim u vezi, krajem 2019. godine, posredstvom MRMKS, započeto je preuzimanje dva predmeta kategorije II od nadležnih pravosudnih institucija Bosne i Hercegovine, koji uključuju visokorangirane okrivljene i obuhvataju veliki broj žrtava.⁶⁸

Tužilaštvo za ratne zločine i dalje u Hagu ima oficira za vezu koji ima pristup bazama podataka MKSJ-a, u kojima se mogu pronaći i potom koristiti istražni materijali. Međutim, pristup tom materijalu ostaje ograničen zbog postojećih zaštitnih mera za svedoke i pravila o poverljivosti dokaza.⁶⁹ Iako MKSJ i MRMKS mogu u određenim slučajevima ukinuti takve mere,⁷⁰ praksa prikrivanja imena i prezimena svedoka i ostalih osetljivih informacija navodno je i dalje na snazi, što ograničava vrednost i upotrebu tih materijala. Misija OEBS-a u Srbiji nije upoznata sa inicijativom MKSJ-a odnosno MRMKS-a da ukinu mere zaštite koje više nisu potrebne niti da zatraže saglasnost svedoka da se njihovi iskazi učine dostupnim srpskim tužiocima.

66 Prvi se odnosi na predmet u vezi s događajima na poljoprivrednom dobru „Ovčara” u Hrvatskoj (ustupljen 2003. godine, što je dovelo do suđenja 21 okrivljenih), a drugi na zločine učinjene u Zvorniku, BiH (ustupljen 2004. godine, što je dovelo do suđenja desetorici okrivljenih).

67 Predmetni materijali dostavljeni su u septembru 2019. godine i s tim u vezi održano je nekoliko sastanaka između tužilaštava u regionu, s tim da, prema navodima TRZ, dosatavljanje spisa nije kompletirano do kraja 2019. godine. Razgovor s predstavnicima TRZ-a, 22. novembar 2019. godine i kasnije.

68 Izveštaj Tužioca MRMKS podnet Savetu bezbednosti UN, https://www.irmct.org/sites/default/files/document-s/S-2019-888_E.pdf; komunikacija sa TRZ.

69 Pravilom 86(G) iz Pravilnika Mehanizma o postupku i dokazima, dozvoljeno je žrtvama odnosno svedocima za koje su određene zaštitne mere u postupcima pred MKSR, MKSJ odnosno MRMKS da traže ukidanje, izmenu odnosno pojačavanje zaštitnih mera podnošenjem molbe Predsedniku. Stranke u postupku u drugoj jurisdikciji, koje za to ovlasti nadležni pravosudni organ, mogu takođe tražiti da se zaštitne mere izmene na osnovu Pravila 86(H).

70 Pravilo 86, Pravilnik MRMKS o postupku i dokazima.

Pomoć Srbije MKSJ-u/MRMKS-u

U izveštaju iz 2014. godine, Misija OEBS-a u Srbiji je navela da je Srbija tokom godina ispunjavala svoje obaveze u pogledu pružanja neophodne pomoći MKSJ-u: postupila je po nalogima za hapšenje visoko rangiranih haških begunaca, usvojila zakone koji joj omogućavaju da postupa po zahtevima MKSJ-a i efikasno je postupala po svim preostalim zahtevima za pomoć koje je MKSJ podneo u predmetima koji su još uvek u toku.

U izveštajnom periodu, uzajamni odnosi ugroženi su odbijanjem srpskih institucija da postupe po nalogima za hapšenje troje okrivljenih⁷¹ koji se terete po četiri osnova za nepoštovanje suda, a u vezi s navodnim zastrašivanjem svedoka u predmetu Tužilac protiv Vojislava Šešelja.⁷² MKSJ je u januaru 2015. godine izdao naloge za hapšenje i objavio ih u novembru 2016. godine. U martu 2017. godine, INTERPOL je izdao međunarodne naloge za hapšenje navedenih lica.⁷³

Iako Srbija ima obavezu, u skladu s međunarodnim pravom, da ispuni svoje obaveze iz Povelje UN-a i saraduje s Tribunalom u skladu sa Statutom MKSJ-a, ORZ je odbilo da postupa po zahtevu tvrdeći da domaće srpsko zakonodavstvo ne predviđa izručenje MKSJ-u osim za međunarodna krivična dela u užem smislu (ratne zločine, zločine protiv čovečnosti i genocid).⁷⁴

U junu 2017. godine, jedan od troje okrivljenih, Jovo Ostojić, je preminuo. Preostalih dvoje nisu predati MKSJ-u. Nakon zatvaranja MKSJ-a, MRMKS je preuzeo nadležnost za postupke koji su još uvek u toku u vreme pisanja izveštaja, što će nastaviti da baca senku na odnose Srbije i MRMKS-a ako se to pitanje ubrzo ne reši.

2. Regionalna saradnja

Ustupanje krivičnog gonjenja

U izveštaju iz 2014. godine, Misija OEBS-a u Srbiji je navela da najveći broj novih predmeta u kojima su održana suđenja pred ORZ-om potiče od ustupanja krivičnog gonjenja iz drugih pravosuđa u regionu. Iako TRZ ima sporazume sa svim susednim državama, ustupljeni krivični postupci potiču **gotovo isključivo iz BiH**.

71 Petar Jojić, Jovo Ostojić i Vjerica Radeta.

72 Godišnji izveštaj MKSJ-a za 2017. godinu, str. 5, https://icty.org/x/file/About/Reports%20and%20Publications/AnnualReports/annual_report_2017_en.pdf.

73 *Ibid.*, str. 11.

74 Rešenje Višeg suda u Beogradu Kv Po2 6/2016 od 18. maja 2016. godine, str. 2 – 4.

U izveštajnom periodu, uspostavljeni sistem za ustupanje krivičnog gonjenja Srbiji protiv okrivljenih koji nisu dostupni institucijama u BiH i Hrvatskoj je nastavio uredno da funkcioniše. Između 2015. i 2019. godine, srpsko pravosuđe je preuzelo 26 predmeta, od čega su pred srpskim sudovima optužnice podignute u 14 predmeta – svi iz BiH. Svi ti predmeti obuhvataju nisko rangirane okrivljene i bošnjačke žrtve.

Ustupanje gonjenja se nastavilo više na parcijalnoj, *ad hoc* osnovi, umesto planski. U izveštaju iz 2014. godine, Misija OEBS-a u Srbiji predložila je da te dve države potpišu memorandum o razumevanju o modalitetima i vremenskom okviru mogućeg ustupanja krivičnog gonjenja u predmetima ratnih zločina Srbiji, kako bi se TRZ-u omogućilo bolje planiranje i raspoređivanje resursa radi bržeg rešavanja tih predmeta u skladu s ostalim prioritetima.

To se nije desilo. U periodu na koji se odnosi izveštaj, broj predmeta ustupljenih iz BiH u velikoj meri prevazilazi broj predmeta koji potiču od istraga koje je sprovelo TRZ. Iako u ovom trenutku nije poznat tačan broj, smatra se da je pred institucijama BiH u toku još značajan broj postupaka za ratne zločine koji bi se mogli ustupiti Srbiji u bliskoj budućnosti; budući da se čini da ne postoji nikakva prioritizacija ustupljenih predmeta, postoji rizik da resursi TRZ-a budu preopterećeni slučajevima koji ne ispunjavaju kriterijume za prioritetne slučajeve određene u Nacionalnoj strategiji.

Dva predmeta su ustupljena iz Hrvatske. Ipak, TRZ još uvek nije ustupilo nekom drugom pravosuđu nijedan predmet u kojem je sprovedena istraga u Srbiji. Mehanizam ustupanja krivičnog gonjenja mogao bi da se pokaže kao efikasan način za privođenje pravdi okrivljenih, uključujući učinioce zločina protiv srpskih žrtava, koji, nakon sprovedenih istraga od strane SORZ-a i TRZ-a, nisu dostupni organima Republike Srbije.

Pomoć u izvođenju dokaza

Nakon ustupanja krivičnih postupaka Srbiji, institucije BiH pružile su takođe pomoć većima ORZ-a Višeg suda u vezi sa izvođenjem dokaza na suđenju, uključujući dostavljanje dokumentacije i ispitivanje svedoka. Pod tim se podrazumeva kako dolazak svedoka da daju iskaz pred srpskim sudovima tako i ispitivanje svedoka preko video-konferencijske veze iz BiH.

Tako su institucije BiH pružale međunarodnu pravnu pomoć poput blagovremenog pozivanja svedoka na glavni pretres, obezbeđenja neophodnih tehničkih uslova i obezbeđenje prisustva svedoka suđenju. Iako su se ovi koraci, prema navedenom redosledu uglavnom odvijali bez prepreka, Misija OEBS-a u Srbiji je zabeležila jedan broj slučajeva u kojima se svedoci više puta nisu pojavili na lokaciji gde se nalazi video-konferencijska veza, što je dovelo do otkazivanja velikog broja glavnih pretresa i doprinelo dugom trajanju postupaka u tim predmetima.⁷⁵ U drugom predmetu,⁷⁶ institucijama

75 Videti ispod, Glava V.

76 Predmet „Bratunac“.

BiH je trebalo sedam meseci da dostave izvod iz matične knjige umrlih, što je imalo značajan uticaj na dužinu trajanja suđenja.

Ustupanje dokaza i drugi zahtevi za pomoć

U izveštajnom periodu, **TRZ je zasnovalo dve istrage** na dokazima dobijenim od BiH odnosno Hrvatske.⁷⁷

Tužilaštvo za ratne zločine postupalo je očito ažurno po zahtevima za međunarodnu pravnu pomoć i BiH i Hrvatskoj, i obično dobijalo odgovore u razumnom roku. Čini se da je saradnja s institucijama BiH generalno brža i s manje poteškoća nego saradnja s hrvatskim institucijama. Prema TRZ-u, institucije država iz regiona obrađuju zahteve Srbije mnogo brže ako se predmet odnosi na žrtve njihove nacionalnosti, dok zahteve koji se odnose na predmete sa srpskim žrtvama obrađuju znatno sporije, ako ih uopšte i obrade.⁷⁸

U skladu s Nacionalnom strategijom, TRZ je nastavilo da se uzdržava od pokretanja suđenja u odsustvu protiv okrivljenih koji se ne nalaze u Srbiji, iako na osnovu Zakona o ratnim zločinima Srbija ima nadležnost za vođenje postupka za ratne zločine izvršene na teritoriji cele bivše Jugoslavije. I važeći Zakonik o krivičnom postupku (ZKP)⁷⁹ predviđa ovu mogućnost. Hrvatski pravosudni organi, s druge strane, nastavili su da podižu optužnice protiv Srba i drugih okrivljenih za ratne zločine i sude im u odsustvu.⁸⁰

77 Podatak dobijen od TRZ-a, odgovor na zahtev Misije za pristup informacijama od javnog značaja.

78 Razgovor s predstavnicima TRZ-a, 22. novembar 2019. godine.

79 Zakonik o krivičnom postupku, član 381, stav 1 (*Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 72/2011 i kasnije izmene i dopune).

80 U Hrvatskoj, od 37 suđenja za ratne zločine u 2015. godini, njih 14 je održano u odsustvu okrivljenih, dok su u drugim predmetima samo neki okrivljeni bili odsutni. Krivični postupci sprovedeni su protiv 93 lica u odsustvu 2016. godine. Od ukupno 34 okrivljenih koji su optuženi 2017. godine, 33 bilo je van domašaja hrvatskih organa, dok su protiv 38% okrivljenih suđenja vođena u odsustvu pred hrvatskim sudovima. Suđenja u odsustvu nastavljena su tokom 2018. odnosno 2019. godine, *Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću*, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava - Osijek, Praćenje suđenja za ratne zločine Izveštaj za 2015, 2016, 2017; za više informacija, videti <https://www.documenta.hr/assets/files/Izvjestaji%20sudjenja/Dokumenta-godisnji-izvjestaj-2015-ENGLESKI.pdf>, <https://www.documenta.hr/assets/files/Godisnji%20izvjestaji/Annual-report-2016-a.pdf>, <https://www.documenta.hr/assets/files/Izvjestaji%20sudjenja/REPORT-ON-WAR-CRIME-TRIALS-IN-CROATIA-DURING-2017.pdf>, BIRN, *U Hrvatskoj počelo suđenje za masakr u Voćinu*, dostupno na adresi <https://balkaninsight.com/2018/10/16/u-hrvatskoj-po%C4%8Delo-su%C4%91enje-za-masakr-u-vo%C4%87inu-10-16-2018/?lang=sr>, N1, *Trial in absentia against ex-JNA general opens in Croatia*, dostupno na adresi <http://rs.n1info.com/English/NEWS/a429795/Former-Ygoslav-general-s-trial-in-absentia-opens-in-Croatia.html>, <https://www.documenta.hr/hr/zlo%C4%8Din-u-manja%C4%8Di-opt-ratko-andri%C4%87-su%C4%91enje-u-odsutnosti.html>, <https://www.documenta.hr/hr/zlo%C4%8Din-u-tabori%C5%A1tu-opt-milan-velebit-su%C4%91enje-u-odsutnosti.html>.

3. Saradnja s EULEX-om i kosovskim institucijama

U izveštaju iz 2014. godine, Misija OEBS-a u Srbiji navela je da su institucije Republike Srbije efikasno saradivale s međunarodnim institucijama vladavine prava na Kosovu (UNMIK i od 2008. EULEX) na ključnim pitanjima koja se odnose na krivično gonjenje u predmetima ratnih zločina, uključujući i nestala lica.

Sve do prestanka izvršnih funkcija EULEX-a u junu 2018. godine, **TRZ** je održavalo operativne sastanke s tužiocima EULEX-a iz Posebnog tužilaštva sa sedištem u Prištini. Iako ta dva tužilaštva nikada nisu potpisala zvanični protokol o saradnji kojim se predviđa ustupanje krivičnih predmeta odnosno dokaza, srpski tužioci razmenili su znatnu količinu dokaza i informacija s tužiocima EULEX-a. Takođe, TRZ je pružilo pomoć EULEX-u tako što mu je omogućilo kontakte sa svedocima s prebivalištem u centralnoj Srbiji. Sa druge strane, sa službom EULEX-a za otkrivanje ratnih zločina na Kosovu saradivala je i **SORZ** na osnovu Protokola o saradnji zaključenog 2009. godine.⁸¹ Policija EULEX-a pružala je pomoć srpskim tužiocima u lociranju i ispitivanju svedoka na Kosovu i obezbeđivala prisustvo jednog broja svedoka, kosovskih Albanaца na suđenjima održanim pred Višim sudom u Beogradu.

Međutim, **situacija se značajno izmenila nakon prestanka izvršnih funkcija EULEX-a u junu 2018.** godine. Od tada, TRZ nije održalo nijedan sastanak s predstavnicima Specijalnog tužilaštva Kosova (STK) koji ne pripadaju EULEX-u. Zahteve za međunarodnu pravnu pomoć TRZ i dalje upućuje preko EULEX-a, ali su kosovske institucije prestale da odgovaraju na njih.⁸² Nasuprot tome, TRZ je uglavnom odgovarao na zahteve koje je STK upućivalo preko EULEX-a.⁸³

Čini se, dakle, da je pružanje međunarodne pravne pomoći između organa vlasti u Prištini i Beogradu u znatnoj meri ugroženo prestankom izvršnih funkcija EULEX-a. Trenutno, samo sporazum na političkom nivou može omogućiti da operativna saradnja između pravosudnih organa ponovno počne da funkcioniše.

81 Ova saradnja ostvarivana je posredstvom TRZ-a i Koordinacione uprave za Kosovo i Metohiju pri MUP-u, podatak od MUP-a.

82 Prema podacima dobijenim od TRZ-a, u izveštajnom periodu, od 70 podnesenih zahteva, TRZ je dobilo odgovor na osam, a od 55 zahteva podnesenih 2016. godine, TRZ nije dobilo nijedan pozitivan odgovor. Nasuprot tome, TRZ je odgovorilo pozitivno na 12 od ukupno 15 zahteva primljenih od STK u izveštajnom periodu.

83 Sastanak s predstavnicima TRZ-a, 22. novembar 2019. godine. Videti takođe izveštaje Radnog tela Vlade Republike Srbije o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina, dostupno na adresi: <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/17978/izvestaj-o-sprovođenju-nacionalne-strategije-za-procesuiranje-ratnih-zlocina.php>.

TRZ je bilo uključeno u ukazivanje pravne pomoći u sprovođenju istraga u vezi s navodima sadržanim u izveštaju Saveta Evrope o trgovini organima do 2016. godine kada je mandat Specijalne istražne radne grupe preuzelo STK.⁸⁴

4. Drugi mehanizmi saradnje

U 2014. godini, TRZ je dobilo sredstva za otpočinjavanje projekta razmene **regionalnih oficira za vezu** u cilju daljeg unapređenja direktnog pristupa informacijama i dokazima u predmetima ratnih zločina. Cilj projekta bio je olakšavanje pristupa podacima i razmena informacija u istragama koje su u toku, tako što bi predstavnik jednog tužilaštva povremeno boravio u drugim tužilaštvima u regionu.⁸⁵ Tužiocima za ratne zločine održavali su zajedničke sastanke na regionalnom nivou kako bi diskutovali na relevantne teme i rešavali postojeće izazove.⁸⁶

Još jedan mehanizam saradnje dostupan srpskim vlastima u predmetima ratnih zločina jesu **zajednički istražni timovi**. Do sada, Misija OEBS-a u Srbiji je upoznata sa najmanje tri predmeta u kojima je TRZ sprovelo istragu zajedno s organima BiH: u već pomenutom predmetu „Zvornik“, te u nedavnim predmetima „Srebrenica“ i „Štrpci“, pri čemu je u potonjem došlo i do zajedničke policijske akcije hapšenja osumnjičenih. Navedeni predmeti predstavljaju dobre primere kako efikasna regionalna saradnja može dovesti do značajnih rezultata.

5. Preporuke

Za Vladu Republike Srbije:

- Preporučuje se preduzimanje mera radi ponovnog uspostavljanja modaliteta saradnje s pravosudnim organima u Prištini, naročito STK-om.

84 Sastanak s predstavnicima TRZ-a. Međutim, kada je reč o tim istim činjenicama, u oktobru 2016. osnovana je „Radna grupa Republike Srbije za prikupljanje činjenica i dokaza u rasvetljavanju zločina nad pripadnicima srpskog naroda i ostalih nacionalnih zajednica na Kosovu i Metohiji“ u okviru skupštinskog Odbora za Kosovo i Metohiju. Iako nije neposredno zadužena za sprovođenje istraga, čini se da je ta radna grupa zadužena za koordinaciju napora države da se rasvetle navedeni zločini, kao i pribavljanja korisnih informacija i dokaza koji bi se koristili u krivičnom gonjenju.

85 Projekat pokrenut 2014. godine uz pomoć Misije OEBS u Srbiji i Ambasade Kraljevine Holandije u Srbiji okončan je 2015. godine i nije nastavljen u izveštajnom periodu.

86 U izveštajnom periodu, organizovano je ukupno devet bilateralnih sastanaka i 14 multilateralnih regionalnih sastanaka tužilaca za ratne zločine u okviru Regionalnog projekta UNDP o ratnim zločinima. Poslednji takav sastanak na kojem su se okupili glavni tužiocima iz regiona i Tužilac MRMKS održan je decembra 2019. u Sarajevu. Za više informacija, videti <https://www.tuzilastvorz.org.rs/en/news-and-announcements/announcements/conclusions-of-the-prosecutors-meeting-on-regional-cooperation-in-war-crimes-proceedings-held-in-sarajevo-17-19-december-2019>.

Za TRZ:

- Preporučuje se da se od BiH i Hrvatske pribavi okvirni broj predmeta, čije će gonjenje verovatno biti ustupljeno Srbiji, te utvrditi vremenski okvir ustupanja.
- Preporučuje se uspostavljanje procedura u skladu s međunarodnim sporazumima za ustupanje predmeta onim jurisdikcijama u kojima se okrivljeni nalaze (npr. BiH, Hrvatska), u situacijama kada okrivljeni nije dostupan srpskim organima i kada postoje čvrsti dokazi.
- Preporučuje se da se, nakon ponovnog uspostavljanja modaliteta saradnje s pravosudnim organima u Prištini, pronađu načini za razmenu informacija iz istraga sa STK-om u Prištini.

Za Ministarstvo unutrašnjih poslova:

- Preporučuje se potpisivanje memoranduma o razumevanju između SORZ-a i njihovih kolega iz Hrvatske i BiH u cilju brže razmene obaveštajnih podataka i dokaza.

GLAVA III

Istrage

Tužilaštvo za ratne zločine predstavlja pokretačku snagu istraga u Srbiji, budući da je shodno ZKP-u tužilac zadužen za koordinisanje istraga, uključujući i radnje policije. Tužilaštvo za ratne zločine odgovorno je za identifikovanje predmeta u kojima treba preduzeti krivično gonjenje i određivanje istražnih radnji koje treba sprovesti.

U okviru Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, SORZ ima isključivu nadležnost u predmetima ratnih zločina. U generalnoj strukturi MUP-a, SORZ se nalazi u okviru Uprave kriminalističke policije (UKP) koja predstavlja deo Direkcije policije MUP-a. Trenutno ne postoje planovi za premeštanje SORZ-a neposredno u okvir Direkcije policije, kako je to prethodno bilo predloženo, a u cilju smanjenja broja hijerarhijskih nivoa koji rukovode radom SORZ-a.⁸⁷ Čini se da upravi SORZ-a više odgovara trenutna struktura, koja joj olakšava saradnju s kolegama iz UKP-a.⁸⁸

U izveštajnom periodu, čini se da su odnosi između TRZ-a i SORZ-a postali bliži.⁸⁹ Iako rukovodioci ovih institucija redovono održavaju sastanke, komunikacija o istražnim radnjama se odvija formanim putem, u pisanoj formi i kroz lanac komandovanja u MUP-u.⁹⁰

1. Istražni resursi

Između 2015. i 2018. godine, TRZ nije raspolagalo dovoljnim brojem kadrova jer nisu bile popunjene sve pozicije tužilačkih zamenika, i tužilačkih pomoćnika predviđene sistematizacijom radnih mesta.

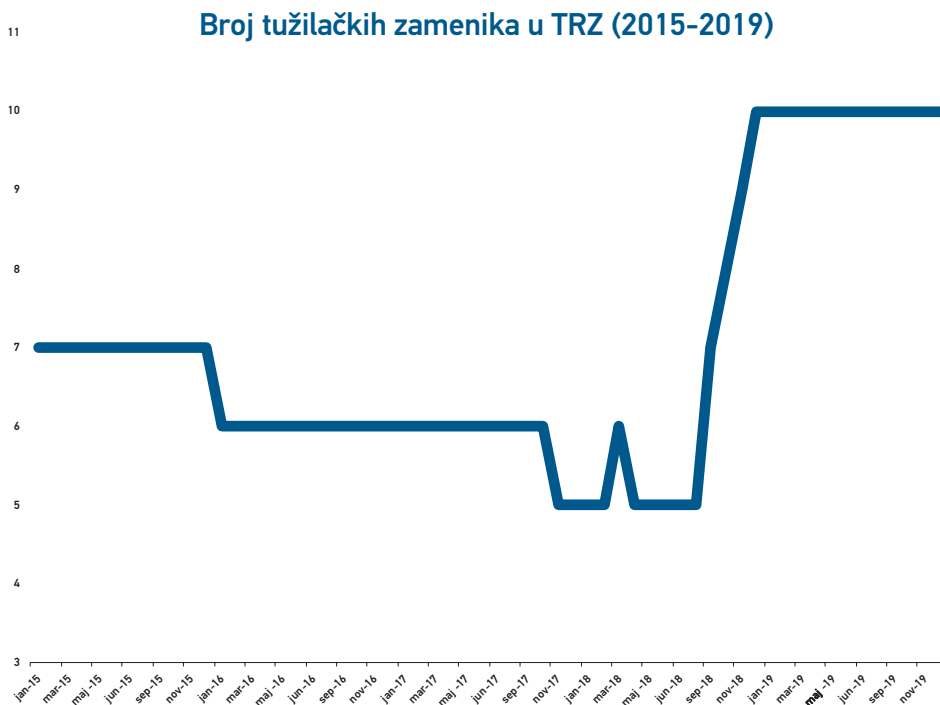
87 Videti izveštaj OEBS-a iz 2014. godine, str. 52.

88 Sastanak s predstavnicima SORZ-a, 21. novembar 2019. godine.

89 Na osnovu nove metodologije rada, zajednički istražni timovi TRZ-a i SORZ-a usvojili su radne procedure neophodne radi usaglašavanja aktivnosti tokom postupanja u svakom pojedinačnom predmetu, informacija dobijena od MUP-a.

90 Sastanak s predstavnicima SORZ-a, 21. novembar 2019. godine.

Tokom 2015. godine, TRZ je funkcionisalo sa šest zamenika i jednim tužiocem za ratne zločine. Nakon odlaska u penziju tužioca za ratne zločine u januaru 2016. godine, broj zamenika u TRZ-u smanjio se u maju 2017. godine,⁹¹ a nakon toga i od druge polovine novembra 2017. godine, kada se ponovo smanjio zbog penzionisanja jednog zamenika tužioca.

Do septembra 2018. godine, broj ostaje praktično nepromenjen: još jedan zamenik tužioca odlazi u penziju i bira se novi (koji je do tada radio kao tužilački pomoćnik), zbog čega sveukupni broj zamenika kojim raspolaže TRZ ostaje neizmenjen.

91 Nakon izbora novog Tužioca za ratne zločine u maju 2017. godine, ukupan broj zamenika u TRZ-u smanjio se, jer je Snežana Stanojković već bila obavljala funkciju zamenika tužioca TRZ.

Između septembra i decembra 2018. godine, izabrano je još pet novih zamenika, a u decembru 2019. u TRZ je upućen jedan zamenik tužioca, čime je ukupni broj zamenika tužioca povećan na deset. Nije poznat razlog zbog kojeg ti zamenici nisu mogli biti izabrani ranije. U vreme pisanja ovog izveštaja, upražnjene su jedna pozicija zamenika tužioca⁹² i tri pozicije pomoćnika.⁹³

TRZ, u vreme pisanja izveštaja, još uvek nema dovoljno administrativnog osoblja i materijalnih resursa, poput savremene IT opreme (savremene baze podataka, oprema za video konferencijsku vezu, itd) i vozila.

U izveštajnom periodu, u SORZ-u je došlo do povećanja broja službenika i oni su sada organizovani u četiri odseka: jedan koji radi na aktivnim istragama, jedan zadužen za nestala lica, jedan za poslove operativne analitike i dokumentovanja i jedan za saradnju s MKSJ/MRMKS. Rad SORZ-a bazira se kako na razmatranju postojećih materijala, tako i na prikupljanju novih dokaza. Prilikom prijema novih policijskih službenika, primenjuju se novi pravilnici čime se izbegava zapošljavanje lica koja su učestvovala u oružanim sukobima kao pripadnici vojnih odnosno policijskih snaga.⁹⁴

Nedavno su SORZ-u dodeljene adekvatnije prostorije i donacija u vidu analitičkog softvera visokih performansi.⁹⁵

2. Nove optužnice

Čak i kada se uzmu u obzir ograničenja u pogledu ljudskih resursa, **između 2015. i 2019. godine, TRZ je podiglo samo 26 optužnica** – u proseku 5,2 godišnje.⁹⁶ Uzimajući čak i najmanji broj tužilaca/zamenika kao prosečan broj (pet), to bi odgovaralo odnosu jedna optužnica na jednog tužioca godišnje.

92 Predviđeno u Odluci DVT-a o broju tužilaca i zamenika tužilaca, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 106/2013 i kasnije izmene i dopune.

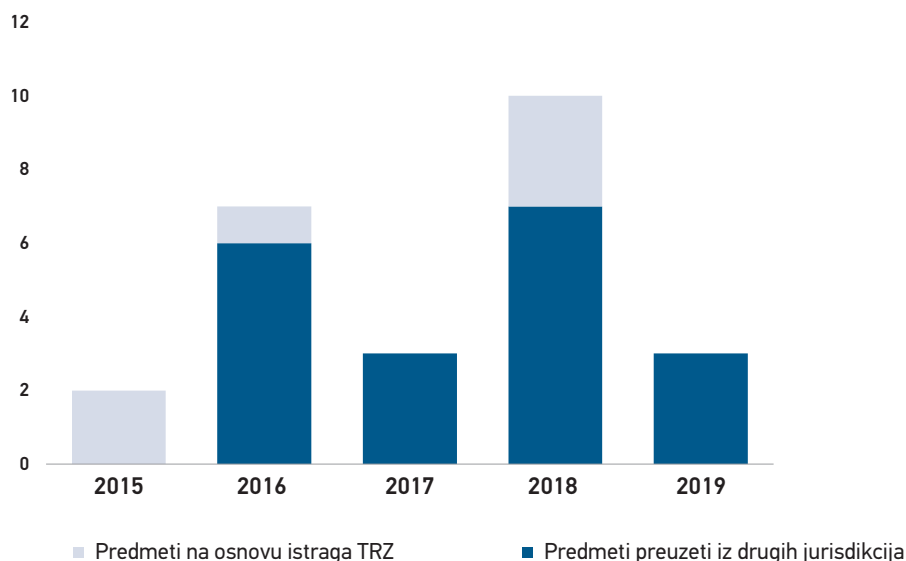
93 Predviđeno u skladu sa sistematizacijom radnih mesta TRZ-a, podatak dobijen od TRZ-a.

94 Pravilnik o sprovođenju internog konkursa za popunjavanje radnih mesta policijskih službenika u Ministarstvu unutrašnjih poslova (*Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 30/2019) i Pravilnik o kompetencijama za zaposlene u Ministarstvu unutrašnjih poslova (*Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 6/16 i kasnije izmene i dopune) a prema informacijama dobijenim od MUP-a.

95 Sastanak s predstavnicima SORZ-a, 21. novembar 2019. godine.

96 Taj broj obuhvata optužnicu podignutu u predmetu „Bogdanovci” i predmetu „Petar Vuković”. Treba napomenuti da je optužnicu u predmetu „Bogdanovci” TRZ prvobitno podiglo 2013. godine i pre nego što je konačno potvrđena 2018. godine, ta optužnica je izmenjena jer je istraga dopunjena. Okrivljeni Predrag Vuković optužen je 2015. za krivična dela izvršena u selima Čuška i Ljubenić, ali je do 2018. godine bio nedostupan srpskim organima.

Novi predmeti u kojima su podignute optužnice (2015–2019)

Štaviše, **samo šest od 26 optužnica potiče od sopstvenih istraga TRZ-a, dok 20 čine krivični postupci u vezi s kojima je kompletna istraga sprovedena u BiH, a zatim su ustupljeni Srbiji.** Drugim rečima, u više od tri četvrtine novih optužnica, TRZ i SORZ nisu uopšte sprovodili istragu.⁹⁷

To znači da je **između 2015. i 2019. TRZ podiglo, u proseku, tek nešto više od jedne optužnice godišnje na osnovu sopstvenih istraga.** Osim jednog predmeta manjeg obima, svi predmeti TRZ-a obuhvataju od osam do 1313 žrtava, a neki su rezultat obimnih istražnih napora (npr. Srebrenica odnosno Štrpci, u kojima su optužnice podignute 2015. godine).

Značajno povećanje broja zamenika iz 2018. godine nije bilo praćeno povećanjem broja novih predmeta u kojima su podignute optužnice u 2019. godini.⁹⁸

97 U slučajevima kada se optužnice ustupaju sa kompletiranim istražnim postupkom, SORZ i TRZ ne vrše istražne radnje. TRZ procenjuje da li dokazi iz već okončane istrage potvrđuju optužne navode; ukoliko to nije slučaj, obraćaju se kolegama iz postupajućeg tužilaštva u BiH.

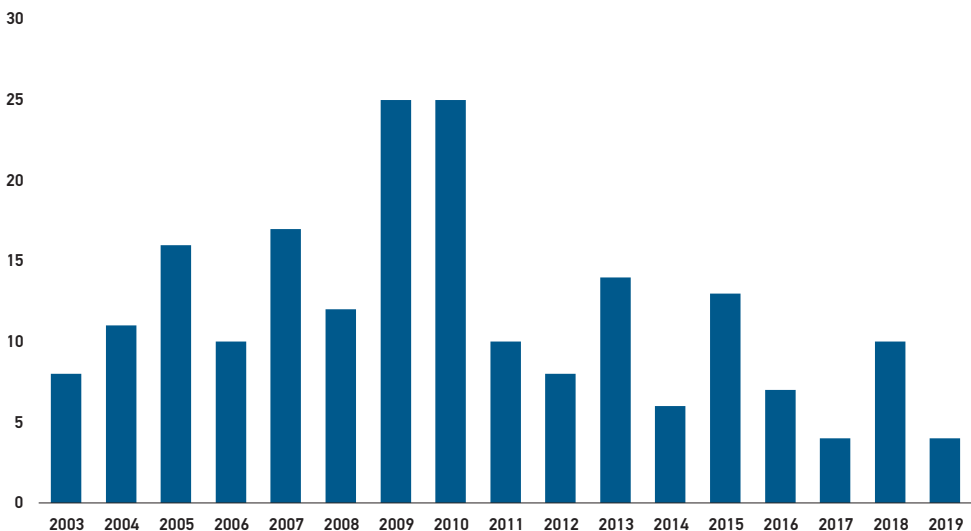
98 Tokom 2019. godine, TRZ je donelo dve naredbe o sprovođenju istage protiv dva lica. Treba napomenuti da je 2018. godine TRZ donelo sedam naredbi protiv devet lica, jedna naredba protiv jednog lica doneta je 2017. godine, pet naredbi protiv 13 lica 2016. godine, a 2015. godine doneto je šest naredbi protiv 15 lica.

Kao što je Misija OEBS-a u Srbiji navela u izveštaju iz 2014. godine, EULEX je takođe nezvanično dostavio TRZ-u nekoliko kompletnih spisa predmeta iz istrage koji se odnose na osumnjičene koji žive u Srbiji.⁹⁹ Tužilaštvo za ratne zločine još uvek nije podiglo optužnice u tim predmetima.

3. Broj okrivljenih protiv kojih su podignute optužnice

U izveštaju iz 2014. godine, Misija OEBS-a u Srbiji zabeležila je da je broj optuženih po predmetu opao sa u proseku više od četiri okrivljena po predmetu u 2009. godini na prosečno jednog okrivljenog po predmetu u 2014. godini.

Broj optuženih (2003-2019)

U izveštajnom periodu, broj okrivljenih protiv kojih su podignute optužnice nastavio je da prati ovaj trend. Zapravo, 2015. bila je poslednja godina u kojoj je TRZ optužilo više od deset okrivljenih.

Krivični postupci ustupljeni od strane BiH obuhvatali su jednog okrivljenog u svim predmetima, osim jednog u kojem su bila ukupno dva okrivljena. Predmeti koji potiču od istraga TRZ-a u proseku obuhvataju više okrivljenih: godinu 2015. obeležilo je hapšenje osam okrivljenih u vezi sa zločinima izvršenim u i oko Srebrenice 1995. godine, te podizanje optužnice protiv još pet za teške zločine izvršene u Štrpcima, BiH

⁹⁹ Razgovor sa predstavnicima Posebnog tužilaštva iz vremena kada je ono postupalo pri EULEX-u.

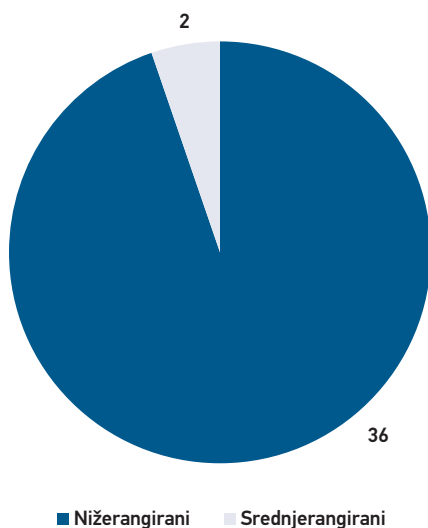
i okolini.¹⁰⁰ Međutim, svi novi predmeti u kojima je TRZ sprovelo istragu u narednim godinama (jedan iz 2016. i tri iz 2018. godine) obuhvataju samo po jednog optuženog.

Navedena statistika potvrđuje trend koji je Misija OEBS-a zabeležila u izveštaju iz 2014. godine, naime da prethodnih godina ne samo da je podignut manji broj optužnica, već i da se nove optužnice **uglavnom odnose na pojedinačne učinioce, a ne na organizovane grupe.**

4. Rang optuženih lica

Najveći broj optuženih i dalje su lica koja su imala nizak nivo odgovornosti tokom trajanja sukoba (podoficiri i obični vojnici), slično onome što je Misija OEBS-a u Srbiji zabeležila u izveštaju iz 2014. godine. Nijedan okrivljeni kojeg je TRZ krivično gonilo u toku izveštajnog perioda nije imao visoko rangirani položaj u vreme izvršenja krivičnog dela (komandant brigade odnosno ekvivalentan položaj u policiji), dok je samo manji broj optuženih imao čin oficira (srednji rang).

Rang optuženih (2015–2019)

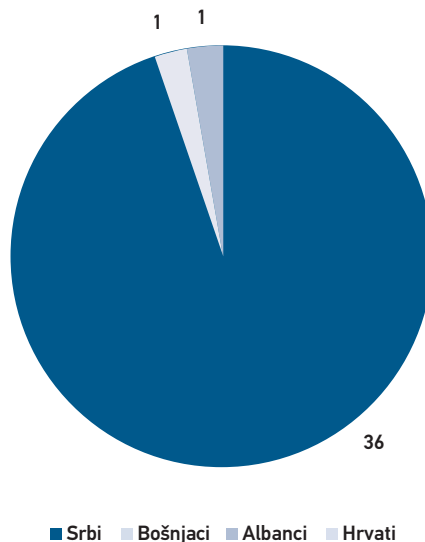
100 Optužnica navodi da je 1993. godine, na železničkoj stanici u mestu Štrpci (BiH), četvoro bivših pripadnika jedinice „Osvetnici“ koja je bila u faktičkom sastavu VRS i jedan pripadnik VRS, izvršilo otmicu 20 putnika nesrpske nacionalnosti iz voza, koji je saobraćao na relaciji Beograd-Bar, nakon čega su okrivljeni nečovečno postupali prema putnicima, te ih potom lišili života.

Pored toga, dvoje od sedmero okrivljenih srednjeg ranga protiv kojih je vođen sudski postupak u toku izveštajnog perioda oslobođeno je krivice zbog nedostatka dokaza, dok je dvoje okrivljenih pravnosnažno osuđeno.¹⁰¹

5. Nacionalnost optuženih

Velika većina optuženih u novim optužnicama i dalje su pripadnici srpske nacionalnosti, slično onome što je Misija OEBS-a zabeležila u izveštaju iz 2014. godine. Zapravo, osim dva okrivljena (jednog Bošnjaka i jednog Albanca), svi okrivljeni protiv kojih je TRZ podnelo optužnice između 2015. i 2019. godine su srpske nacionalnosti.

Nacionalnost optuženih (2015-2019)

To, između ostalog, direktno proizlazi iz činjenice da optuženi koji nisu Srbi žive u drugim jurisdikcijama, zbog čega su u načelu nedostupni srpskim vlastima. Kao što je već rečeno, tokom izveštajnog perioda, TRZ je nastavilo praksu uzdržavanja od pokretanja suđenja u odsustvu protiv takvih okrivljenih i nije pokrenuo nijedan postupak ustupanja predmeta stranom pravosudnom sistemu. I obrnuto, na navedenu statistiku uticalo je i to što je najveći broj novih optužnica, TRZ podiglo u predmetima koje je ustupila BiH (svi učinioci su srpske nacionalnosti).

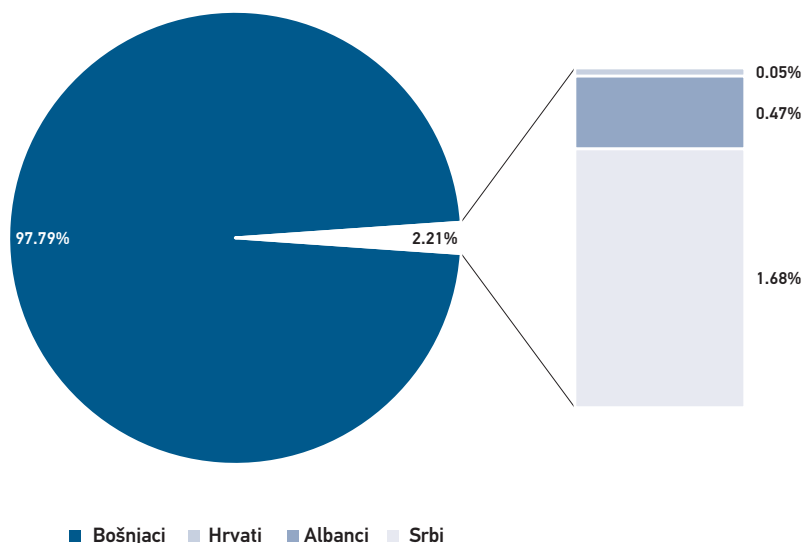
¹⁰¹ Oslobođajuće presude donete su u predmetima „Trnje“ i „Tuzlanska kolona“, a osuđujuće u predmetima „Ovčara“ (pravnosnažna), „Bosanka Krupa (pravnosnažna), „Lovas“ (žalbena faza), „Ćuška“ (ponovno suđenje), i „Sarajevo – Hrasnica“ (suđenje u toku).

Misija OEBS-a u Srbiji i dalje potvrđuje činjenicu da, premda tužioci iz nekih drugih pravosudnih sistema propuštaju da krivično gone okrivljene koju su pripadnici njihovog naroda, nacionalna pripadnost okrivljenih, čini se, ne utiče na odluke TRZ-a o podizanju odnosno nepodizanju optužnice.

6. Nacionalna pripadnost i broj žrtava

U velikoj većini novih predmeta u kojima su podignute optužnice tokom izveštajnog perioda, žrtve su bile bošnjačke nacionalnosti (u skoro 98% predmeta). U samo dva predmeta žrtve su bile Srbi, a u jednom Hrvati.

Broj žrtava po nacionalnosti

To je, između ostalog, direktna posledica činjenice da je, kao što je već prikazano na grafikonu, velika većina novih slučajeva u kojima su podignute optužnice između 2015. i 2019. godine proistekla iz predmeta koje je ustupila BiH, a svi ti predmeti odnose se na žrtve bošnjačke nacionalnosti.

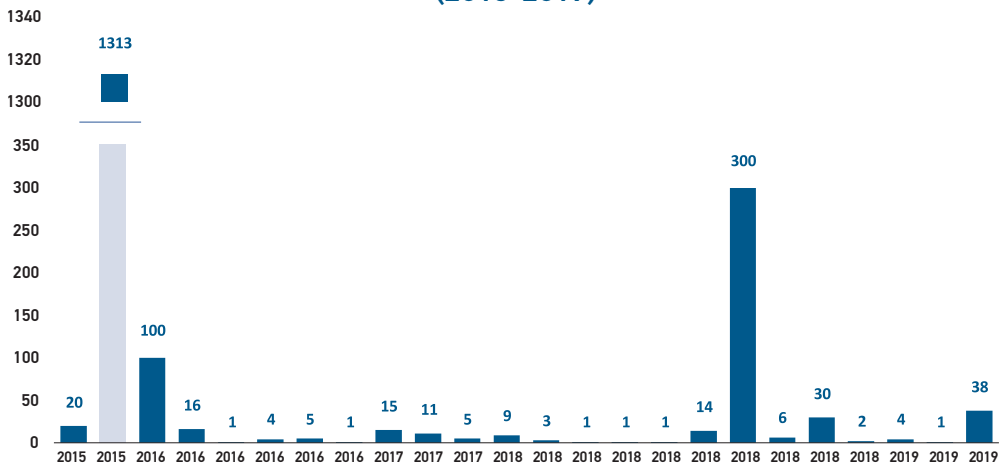
Kao što je već navedeno, predmeti koje je ustupila BiH obuhvatali su u proseku mali broj žrtava. S druge strane, optužnice zasnovane na istragama koje je sprovelo TRZ uglavnom se odnose na predmete (uključujući dva predmeta koja se odnose na Srebrenicu) koji obuhvataju veliki broj žrtava bošnjačke nacionalnosti.

U izveštajnom periodu, nije bilo novih optužnica u predmetima u kojima su žrtve kosovski Albanci odnosno Romi. Sve žrtve, osim dve, u novim predmetima u kojima su podignute optužnice bile su civili.

7. Broj žrtava

U izveštaju iz 2014. godine, Misija OEBS-a u Srbiji zabeležila je da je prosečan broj žrtava bio u padu u periodu između 2010. i 2015. godine u odnosu na prethodne godine, pri čemu je taj opadajući trend dostigao najniži nivo 2014. godine, kada je u proseku svaki novi predmet u kojem je podignuta optužnica obuhvatao tek nešto više od dve žrtve.

Broj žrtava u novim predmetima u kojima je podignuta optužnica (2015-2019)

U izveštajnom periodu, **prosečan broj žrtava po predmetu je znatno porastao**, uglavnom zbog velikog broja žrtava iz dva predmeta koji su se odnosili na događaje iz Srebrenice i okoline.

Dvanaest od 25 novih predmeta obuhvatalo je pet žrtava ili manje.

8. Zaključci

Iako je TRZ u periodu na koji se odnosi izveštaj podiglo optužnice u najmanje tri predmeta koji su se odnosili na zločine većeg obima i obuhvatali veliki broj žrtava, većina predmeta ratnih zločina procesuirana u Srbiji i dalje obuhvata izolovane incidente, niže rangirane izvršioce i mali broj žrtava. U izveštaju iz 2014. godine, Misija OEBS-a u Srbiji istakla je da ni srpske institucije kao ni UNMIK/EULEX nikada nisu preduzeli krivično gonjenje za određeni broja zločina većeg obima počinjenih za vreme oružanog sukoba na Kosovu, na primer:

1. Sela Meja i Korenica, 27. april 1999. Ubijeno oko 300 ljudi;

2. Selo Izbica, 28. mart 1999. Ubijeno preko 100 ljudi;
3. Pusto Selo, 31. mart 1999. Ubijeno preko 100 ljudi.¹⁰²

Uprkos uveravanjima TRZ-a da se sprovede istrage u vezi sa svim navedenim slučajevima, u poslednjih pet godina nije ostvaren konkretan napredak. Stav TRZ-a da svi slučajevi predstavljaju prioritet stvara rizik da će zbog ograničenog vremena i ograničenih tužilačkih i policijskih resursa najozbiljniji predmeti ostati neprocesuirani.

9. Preporuke

Za TRZ i SORZ:

- Preporučuje se da se poveća broj istraga i podignutih optužnica.
- Preporučuje se da se nastavi sa dobrom praksom da nacionalnost žrtava/optuženih nema nikakav značaj pri odlučivanju da li će u predmetu biti sprovedena istraga i podignuta optužnica.

ZA TRZ:

- Savetuje se da se usvoji jasna strategija za određivanje prioriternih predmeta s fokusom na najozbiljnije predmete potkrepljene čvrstim dokazima kako bi se: a) osiguralo da svi najteži slučajevi ratnih zločina budu istraženi; b) izbegao rizik arbitrarnosti u odabiru predmeta u kojima će biti sprovedeno krivično gonjenje.
- Savetuje se da se procesuiraju kao prioritetni predmeti svi neprocesuirani masakri velikog obima.
- Savetuje se da se, što je pre moguće, formalno okončaju sve otvorene istrage za koje je jasno da nemaju izgleda za efikasno krivično gonjenje.

ZA SORZ:

- Savetuje se da svi raspoloživi resursi budu usmereni na podnošenje krivičnih prijava potkrepljenih čvrstim dokazima i na podršku TRZ-u u tekućim istragama. Preporučuje se uzdržavanje od angažovanja resursa na aktivnostima koje nemaju izgleda da rezultiraju delotvornim istragama.

Za Ministarstvo pravde:

- Savetuje se da se dodele dovoljna finansijska i materijalna sredstva TRZ-u.

¹⁰² Treba napomenuti da je Misija OEBS-a u Srbiji identifikovala masakre većeg obima počinjene za vreme oružanog sukoba na Kosovu na osnovu javno dostupnih podataka sadržanih u presudama MKSJ-a.

GLAVA IV

Oblici učešća u izvršenju krivičnog dela i odgovornost nadređenog

1. Saizvršilaštvo: optužnice TRZ-a i presude ORZ-a

U izveštajnom periodu, saizvršilaštvo je i dalje daleko najčešći korišćeni oblik saučestništva u optužnicama TRZ-a u predmetima s većim brojem okrivljenih.

Prema opštim odredbama Krivičnog zakona Savezne Republike Jugoslavije (KZSRJ), **saizvršilaštvo** se definiše na veoma širok način: „više lica učestvovanjem u radnji izvršenja ili na drugi način, zajednički učine krivično delo.“ Saizvršilaštvo ima objektivni element (preduzimanje radnje izvršenja krivičnog dela ili radnje koja je s njom blisko prevezana) i subjektivni element (svest o zajedničkom izvršenju dela).

Poslednjih godina, ORZ Apelacionog suda isticalo je da nejasne optužbe ili izreke presuda sprečavaju okrivljene da iznesu delotvornu odbranu s obzirom na to da u svakoj fazi postupka okrivljeni moraju znati pravne i činjenične navode koji im se stavljaju na teret. Slično tome, u presudama se moraju navesti činjenice utvrđene u vezi s pojedinačnim radnjama izvršenja krivičnog dela i dokazi koji ih potkrepljuju kako bi se omogućilo ostvarenje prava na žalbu.

U izveštaju iz 2014. godine, Misija OEBS-a u Srbiji zabeležila je da u optužnicama TRZ-a i prvostepenim presudama ORZ-a koje se odnose na zločine navodno izvršene od strane više lica nije uvek jasno određena radnja izvršenja i način učešća svakog saokrivljenog u izvršenju krivičnog dela. To je imalo nepovoljan uticaj na pravo okrivljenog da bude obavešten na jasan i detaljan način o optužbama koje mu se stavljaju na teret, i dovelo do toga da nekoliko presuda bude ukinuto u žalbenom postupku, a predmeti vraćeni na ponovno suđenje.

Misija OEBS-a u Srbiji i dalje beleži postojanje **optužnica** u kojima se ne opisuje tačan doprinos okrivljenog izvršenju krivičnog dela.

U predmetu „Štrpci“, prvo je TRZ podiglo optužnicu u martu 2015. protiv četvero bivših pripadnika jedinice „Osvetnici“ koja je bila u faktičkom sastavu Vojske Republike Srpske (VRS) i jednog pripadnika VRS, zbog otmice, mučenja i ubistva 20 putnika iz voza u Štrpcima, 1993. godine. Međutim, vanpretresno veće je vratilo optužnicu tužilaštvu jer je našlo da navodi optužnice nisu dovoljno precizni.¹⁰³ TRZ je podnelo novu optužnicu, koja je ponovo vraćena zbog nejasnih optužbi, a nakon toga radi dopune istrage. Isti obrazac ponovio se još četiri puta, a TRZ je dopunilo istragu još dva puta pre nego što je optužnica konačno potvrđena. U međuvremenu, sud je doneo rešenje o puštanju iz pritvora svih pet okrivljenih.¹⁰⁴

Misija OEBS-a u Srbiji podseća da tužilaštvo u skladu sa zakonom mora jasno opisati način učešća u izvršenju dela prilikom formulisanja optužbi. U optužnicama je potrebno precizirati, za svakog okrivljenog, relevantne radnje koje su dovoljne za utvrđivanje krivične odgovornosti kako bi okrivljeni bili u mogućnosti da znaju šta im se optužbom tačno stavlja na teret, te da pripreme adekvatnu odbranu.¹⁰⁵ Ako tužilaštvo ne može da precizira način na koji je okrivljeni učinio delo, tužilac treba da razmotri prikupljanje dodatnih dokaza odnosno eventualno odustajanje od krivičnog gonjenja.

Tokom izveštajnog perioda, Misija OEBS-a u Srbiji je takođe nastavila da prati praksu nejasnog utvrđivanja individualne krivične odgovornosti u **presudama**:

U predmetu „Čuška“, 30. marta 2015. godine, Apelacioni sud je ukinuo presudu i vratio predmet na ponovno suđenje jer je, između ostalog, našao da sudsko veće nije jasno individualizovalo inkriminišuće radnje svakog od okrivljenih. Nakon što je suđenje u prvom stepenu trajalo četiri godine, celokupan dokazni postupak je morao početi iznova prilikom ponovnog suđenja.

Od 2003. godine, bilo je najmanje deset predmeta u kojima su žalbeni sudovi ukidali prvostepene presude i vraćali predmete na ponovno suđenje, između ostalog, zbog nedostatka jasno definisanih optužbi koje se saokrivljenima stavljaju na teret.¹⁰⁶

Pored toga, čak i poslednjih godina, Misija OEBS-a u Srbiji i dalje beleži dugotrajne nepovoljne procesne efekte optužnica i presuda koje sadrže nejasno određenje individualnog doprinosa okrivljenog izvršenju krivičnih dela. Za jedan broj predmeta, ponovna suđenja su i dalje bila u toku u izveštajnom periodu, nakon što je Apelacioni

103 Rešenje K Po2 3/15 Kv Po2 14/15 od 6. marta 2015. godine, K Po2 3/15 Kv Po2 16/2015 od 12. marta 2015. godine, K Po2 3/15 Kv Po2 76/2015 od 20. novembra 2015. i K Po2 3/15 Kv Po2 34/2015 od 9. aprila 2015. godine.

104 Viši je sud prvobitno potvrdio optužnicu 24. aprila 2017. godine, više od dve godine nakon njenog podizanja. U oktobru 2017. godine, Apelacioni sud je odbacio optužnicu jer je našao da je nije podneo ovlašćeni tužilac. Optužnica je konačno potvrđena 25. oktobra 2018. godine, a glavni pretres je počeo u martu 2019, četiri godine nakon podizanja optužnice.

105 U skladu sa ZKP-om, optužnica mora da sadrži [...] opis dela iz kog proizilaze zakonska obeležja krivičnog dela, vreme i mesto izvršenja krivičnog dela, predmet na kome je i sredstvo kojim je izvršeno krivično delo“, član 332, tačka 2.

106 Pravosnažno okončani predmeti „Bitići“, „Gnjilanska grupa“, „Lički Osik“, „Prijedor“, „Sjeverin“, „Beli Manastir“, „Bijeljina II“, „Skočić“, i predmeti u toku „Lovas“ i „Čuška“.

sud ukinuo prvostepene presude koje su sadržale nejasne izreke o individualnoj krivičnoj odgovornosti. To se takođe odnosi i na obimne predmete, poput predmeta „Lovas“ i „Skočić“ u kojima su optužnice prvi put podignute 2007. odnosno 2010. godine.

Misija OEBS-a u Srbiji podseća da presude uvek treba da sadrže jasno objašnjenje individualnog doprinosa okrivljenog izvršenju krivičnog dela, a posebno činjeničnih okolnosti na kojima se zasnivaju zaključci o postojanju krivične odgovornosti u odnosu na svako lice, kada ima više saokrivljenih. Treba naglasiti da to ne znači da se zahteva tačan opis svih radnji optuženog, jer bi to bio nedostižan standard dokazivanja; međutim, u optužbama i presudama potrebno je jasno navesti minimalne elemente na kojima se zasniva krivična odgovornost. U slučajevima kada taj standard nije dosegnut, okrivljeni treba da bude oslobođen.

2. Odgovornost nadređenog

U izveštaju iz 2014. godine, Misija OEBS-a u Srbiji je zabeležila da srpske institucije koje su procesuirale ionako ograničen broj predmeta u kojima navodno postoji odgovornost nadređenog, nisu zauzele jasan stav u pogledu pravnog osnova ove vrste krivične odgovornosti. U izveštaju je zaključeno da je odgovornost nadređenog „ključno, otvoreno pitanje u praksi srpskih sudova u predmetima ratnih zločina“ jer ni TRZ ni ORZ nisu prihvatili niti odbacili mogućnost primene komandne odgovornosti u krivičnompravnom sistemu Srbije,¹⁰⁷ niti su dosledno primenjivali druge oblike učešća nadređenih u izvršenju krivičnog dela. Misija OEBS-a u Srbiji je istakla da je preko potrebno zauzeti jasan stav po pitanju odgovornosti nadređenog, između ostalog, kako bi se obezbedila pravna sigurnost u krivičnompravnom sistemu i ujednačila sudska praksa.

U izveštajnom periodu, Misija OEBS-a u Srbiji nije zabeležila da se prethodno opisano stanje poboljšalo. To pitanje zabrinjava utoliko više ako se uzme u obzir, kao što je Misija OEBS-a prethodno izvestila, da nosioci pravosudnih funkcija navode nepostojanje odredba o komandnoj odgovornosti u KZSRJ kao razlog zašto u Srbiji nikada nije bilo optužnice protiv visoko rangiranog okrivljenog odnosno suđenja takvom okrivljenom.¹⁰⁸

Do danas, TRZ nije formalno optužilo nijednog okrivljenog po osnovu komandne odgovornosti, tvrdeći da ta vrsta odgovornosti, uvedena Krivičnim zakonikom Srbije iz

107 Komandna odgovornost je vrsta individualne krivične odgovornosti nadređenih lica (bilo da su u pitanju vojna lica ili civili) za ratne zločine koje počine njihovi potčinjeni. Po međunarodnom pravu, nadređena lica imaju pozitivnu obavezu da spreče lica koja se nalaze pod njihovom efektivnom kontrolom u kršenju normi međunarodnog humanitarnog prava ili da ih kazne ukoliko je već došlo do kršenja normi. Propuštanje da se postupi po ovoj dužnosti povlači krivičnu odgovornost nadređenog u skladu s međunarodnim pravom.

108 Videti izveštaj OEBS-a iz 2014. godine, str. 61.

2006. godine ne može da se primenjuje na dela učinjena tokom devedesetih godina.¹⁰⁹ Izgleda da jedna nedavna odluka ORZ-a potvrđuje taj pravni stav.¹¹⁰ Čini se da su sudije i tužioci u Srbiji, uključujući i predstavnike TRZ-a¹¹¹ i branioc¹¹² saglasni da se komandna odgovornost kao takva ne može primenjivati u važećem pravnom sistemu Srbije, te da bi se izvršenje dela nečinjenjem moglo uzeti u obzir u zavisnosti od konkretnog slučaja. Taj oblik izvršenja krivičnog dela ima temelj u članu 30. KZSRJ.¹¹³

Međutim, tokom izveštajnog perioda, TRZ nije primenjivalo teoriju odgovornosti za izvršenje nečinjenjem, iako je to već uradilo u optužnici u predmetu „Zvornik II“ 2005. godine, kao i u skorije vreme, u naredbi za sprovođenje istrage iz 2014. godine:

Dana 5. avgusta 2014. godine, TRZ je naredilo sprovođenje istrage protiv generala Dragana Živanovića jer nije sprečio ubistvo oko 120 albanskih civila, uništenje lične imovine, kao i pljačkanje i proterivanje u aprilu i maju 1999. godine. Iako je tokom izveštajnog perioda¹¹⁴ istraga obustavljena zbog navodnog nedostatka dokaza, to pokazuje da je TRZ uzimalo u obzir teoriju odgovornosti za izvršenje nečinjenjem kao osnov za odgovornost nadređenog za ratne zločine učinjene 1999. godine.

S druge strane, u prvom predmetu u kojem je sproveden postupak pred ORZ protiv pripadnika Vojske Srbije u aktivnoj službi, TRZ je optužilo okrivljenog koji je 1999. godine bio vojni starešina za izdavanje naređenja da se izvrši krivično delo (umesto za propuštanje da spreči njegovo izvršenje).

U predmetu „Trnje“, sudsko veće objavilo je presudu 16. aprila 2019. godine, u postupku u kojem su se dva okrivljena teretila za ubistvo 27 albanskih civila u selu Trnje 25. marta 1999. godine. Veće ORZ-a oglasilo je krivim niže rangiranog optuženog za neposredno izvršenje tog krivičnog dela i osudilo ga na 15 godina zatvora. Sud je oslobodio njegovog starešinu, Pavla Gavrilovića, koji se teretio za izdavanje naređenja da se delo izvrši, ceneći da nije bilo dovoljno dokaza da je zaista izdao to naređenje.¹¹⁵

109 *Ibid.*

110 Predmet „Trnje“, presuda K Po2 10/2013 od 1. aprila 2013. godine, str. 116.

111 Sastanak s predstavnicima TRZ-a, 22. novembar 2019.

112 Sastanak s tri branioca koji zastupaju okrivljene pred MKSJ-om i ORZ-om, 22. novembar 2019.

113 Član 30. KZSRJ predviđao je da krivično delo može da bude izvršeno i nečinjenjem „kad je učinilac propustio činjenje koje je bio dužan da izvrši“. Postojanje navedene [pozitivne obaveze](#) i [njeno neizvršavanje](#) predstavljaju ključne elemente za krivičnu odgovornost za delo koje je izvršilo drugo lice. Iako se ne može nazvati „komandnom odgovornošću“, taj pristup bi mogao da dovede do odgovornosti nadređenih za krivična dela učinjena od strane njihovih podređenih. Sudije u Hrvatskoj oglašavale su nadređene odgovornim po osnovu alternativnih oblika odgovornosti, kao što je odgovornost za nečinjenje.

114 Rešenje ORZ-a o istrazi KTI 01/14 od 1. marta 2017. godine.

115 Sudsko veće je, pored zaključka da nema dovoljno dokaza i da su dokazi protivrečni, navelo i da je „nelogično“ i „neživотно“ da je okrivljeni izdao naređenje da „ne sme biti preživelih“ budući da je imao dobro obrazovanje i da je poznao pravila MHP-a, i da je čak brošuru o standardima MHP-a stavio na raspolaganje svojim vojnicima.

Iako nije bilo optužbe za odgovornost nadređenog, sud je u presudi iskoristio priliku da nagovesti da se Uputstva i smernice o primeni pravila međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama SFRJ koje su usvojili organi vlasti Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) 1988. godine, mogu uzeti kao pravni osnov za dužnost da se spreči izvršenje krivičnih dela od strane potčinjenih, čije kršenje može povlačiti odgovornost za izvršenje nečinjenjem.

Tužilaštvo za ratne zločine uložilo je žalbu na presudu, tvrdeći da su dostavljeni dokazi dovoljni da se izvede zaključak o izvestnosti da je okrivljeni naredio izvršenje krivičnog dela.

Bez obzira na pravosnažnu odluku Apelacionog suda u tom predmetu,¹¹⁶ pitanje adekvatnog pravnog osnova za odgovornost nadređenog ostaje nerešeno: nije verovatno da će TRZ moći da dokaže „izdavanje naređenja“ u svim neprocesuiranim predmetima koji se odnose na odgovornost srednje i visoko rangiranih učinilaca. U isto vreme, međutim, u skladu s Nacionalnom strategijom, ti predmeti treba da imaju prioritet.¹¹⁷ Kako pristupiti pitanju odgovornosti nadređenih ostaje najbitnije nerešeno pitanje, u pogledu kojeg srpsko pravosuđe treba da zauzme jasan stav. Čini se da je jedina delotvorna mogućnost u tim predmetima teretiti okrivljene za izvršenje dela nečinjenjem.

3. Preporuke

Za ORZ Višeg suda:

- Neophodno je utvrditi činjenično stanje u vezi s radnjom svakog okrivljenog na osnovu dokaza izvedenih na suđenju.
- Imajući u vidu sve specifičnosti krivičnih postupaka u predmetima ratnih zločina, neophodno je u prvostepenim presudama što je moguće preciznije navesti da li je doprinos izvršenju dela svakog optuženog dokazan u skladu sa potrebnim standardom izvestnosti.

Za TRZ:

- Neophodno je u optužnicama jasno navesti doprinos svakog optuženog izvršenju svake radnje dela koja mu se optužnicom stavlja na teret i podvesti je pod odgovarajući oblik učešća u izvršenju dela.

116 U presudi KŽ1 Po2 5/19 od 12. decembra 2019. godine, Apelacioni sud potvrdio je odluku Višeg suda. Sud je našao da je prvostepeni sud pravilno ocenio sve dokaze razmotrene tokom prvostepenog postupka, kako one koji idu na teret niže rangiranog okrivljenog, tako i oslobađajuće dokaze u prilog okrivljenog Gavrilovića. Međutim, sud se u svojoj odluci nije izjašnjavao u odnosu na stav Višeg suda o odgovornosti nadređenog.

117 Nacionalna strategija, str. 21.

Za TRZ i ORZ:

- Savetuje se da se kroz praksu zauzme jasan stav o pravnom okviru u pogledu odgovornosti nadređenog za zločine učinjene od strane podređenih lica, ili kroz komandnu odgovornost ili kroz izvršenje nečinjenjem, imajući u vidu ovlašćenja i dužnosti u procesuiranju ratnih zločina.

GLAVA V

Dugo trajanje postupaka za ratne zločine

1. Opšta zapažanja

Suđenja treba uvek voditi na efikasan način i bez odlaganja: u skladu sa članom 32. Ustava Republike Srbije i članom 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLP), svako ima pravo na suđenje u razumnom roku.

Dugo trajanje suđenja ima nepovoljan uticaj na prava svih učesnika u postupku: na pravo optuženog na suđenje u razumnom roku; pravo žrtve da sazna istinu i traži naknadu štete; na važnost predmeta za žrtve koje moraju čekati godinama na delotvoran pravni lek za pretrpljene patnje. Zbog dugog trajanja postupaka takođe dolazi do rasipanja novca poreskih obveznika i trošenja vremena odbrane i tužilaštva, zbog čega tužilaštvo ne može sprovesti istrage u drugim predmetima.

Skraćivanje prosečnog trajanja postupaka za ratne zločine predstavlja jedan od devet pokazatelja kojima se meri napredak ostvaren u sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina za period 2016 – 2020. godine.

Međutim, Misija OEBS-a u Srbiji i dalje beleži da jedan broj suđenja za ratne zločine karakteriše nepotrebno i izrazito dugo trajanje. Neki postupci za ratne zločine traju oko deset godina:

Naziv predmeta	Faza postupka na dan 31.12.2019.	Vreme proteklo od podizanja optužnice
„Lovas“	U toku je žalbeni postupak nakon ponovnog suđenja	12 godina
„Skočić“	Pravosnažna presuda	9 godina
„Ćuška“	Ponovno suđenje u toku	9 godina

Neki od razloga za uočeno dugo trajanje postupaka već su navedeni u prethodnim glavama: neblagovremeni izbor tužioca za ratne zločine doveo je u pitanje zakonitost radnji koje su vršili zamenici; nejasno formulisane optužbe u optužnicama TRZ-a i nejasne izreke presuda ORZ-a Višeg suda dovele su do toga da Apelacioni sud ukine presude, te da kompletna suđenja budu ponovljena; neka suđenja morala su početi iznova zbog neočekivanih premeštaja sudija sa mesta na koja su raspoređeni u ORZ. Pored toga, Misija OEBS-a u Srbiji zabeležila je određen broj primera kada postupci nisu morali trajati toliko dugo, odnosno dugo trajanje postupaka je moglo u potpunosti biti izbegnuto da je sudsko veće, a naročito predsednik veća, efikasnije rukovodio predmetom. Ovi različiti činioci biće razmotreni u nastavku.

Sa druge strane, u izveštajnom periodu ORZ Višeg suda donelo je četiri osuđujuće presude¹¹⁸ kojima je prihvatilo sporazum o priznanju krivičnog dela, zaključen između četvorice okrivljenih i TRZ, osudivši ih na kazne zatvora u rasponu od jedne godine i šest meseci do 10 godina.

U cilju efikasnosti krivičnih postupaka, načela ekonomičnosti i celishodnosti postupka, ali i zbog bržeg ostvarivanja pravde, trebalo bi nastaviti sa ovom dobrom praksom i intenzivirati korišćenje instituta sporazuma o priznanju krivičnog dela, pogotovo u slučajevima kada oni mogu zaštititi interese žrtava.

2. Neblagovremeni izbor tužioca za ratne zločine

U Glavi I dat je prikaz postupka za izbor tužioca za ratne zločine koji je trajao 17 meseci i nepostavljanja vršioca funkcije tužioca u međuvremenu.

Rešavajući po zahtevima odbrane, ORZ Apelacionog suda je našlo da optužnice koje je podigao zamenik tužioca za ratne zločine u odsustvu tužioca za ratne zločine, odnosno vršioca funkcije tužioca, nije podneo „ovlašćeni tužilac“ i stoga predstavljaju povredu ZKP-a¹¹⁹ i Zakona o javnom tužilaštvu.

Treba napomenuti, iako su položaj i nadležnost javnog tužilaštva Srbije regulisani Ustavom (*materiae constitutionis*),¹²⁰ položaj tužilaštva nije uređen dosledno, što dovodi do nekoliko kontradiktornosti.¹²¹ Između ostalog, jedna se odnosi

118 Predmeti „Gorne Nerodimlje“, „Kelesija Caparde“, „Srebrenica – Branjevo“ i „Sremska Mitrovica“.

119 ZKP, član 416: „U toku ili po završetku glavnog pretresa veće će rešenjem odbaciti optužnicu ako utvrdi: [...] da se postupak vodi bez zahteva ovlašćenog tužioca.“

120 Ustavom Srbije regulisani su detaljno položaj i nadležnost javnog tužilaštva, čemu je posvećeno deset članova (članovi 156 – 165).

121 To se odnosi na sporno pravno pitanje da li je javno tužilaštvo kolektivni ili monokratski državni organ. U svetlu onoga što je rečeno, nije jasno ko je nosilac javnotužilačke funkcije – javno tužilaštvo kao takvo, republički javni tužilac ili javni tužilac u svakom konkretnom tužilaštvu. Za više pojedinosti, videti B. Nenadić, M. Majić, G. Ilić, *Analiza ustavnog položaja javnog tužilaštva u Republici Srbiji sa preporukama za njegovo unapređenje*, Misija OEBS-a u Srbiji, 2016. godine.

na položaj zamenika tužioca i njegova ovlašćenja u pogledu krivičnog postupka.¹²² To je takođe dovelo do toga da ORZ Višeg suda i Apelacionog suda različito tumače relevantne zakonske odredbe ZKP-a i Zakona o javnom tužilaštvu koje se odnose na „ovlašćenog tužioca“ u predmetima ratnih zločina.¹²³

Stoga su krivični postupci zasnovani na optužnicama podignutim između 1. januara 2016. i 31. maja 2017. godine u osam predmeta zastali, uključujući i one u veoma složenim i po javnost osetljivim predmetima, kao što su „Srebrenica“ i „Štrpci“. Ta situacija dovela je do procesnih komplikacija, prouzrokovavši ukidanje i ponavljanje najvažnijih procesnih radnji kao što su podizanje optužnice i izvođenje dokaza na glavnom pretresu. Nakon što je novi tužilac za ratne zločine stupio na funkciju, TRZ podnelo je zahtev sudu za postupanje u predmetima u kojima su optužnice odbačene.¹²⁴

U predmetu Štrpci, optužnica je podneta prvi put 3. marta 2015. godine, kada je prethodni tužilac za ratne zločine uvek još bio na funkciji; međutim, ORZ vratilo je optužnicu TRZ-u devet puta zbog nejasnih optužbi i nedostatka dokaza.¹²⁵ Odeljenje za ratne zločine potvrdilo je optužnicu 28. aprila 2017. godine. Međutim, u oktobru 2017. godine, Apelacioni sud odbacio je optužnicu jer je našao da je nije podneo ovlašćeni tužilac. Optužnica je konačno potvrđena 25. oktobra 2018. godine, a glavni pretres počeo je u martu 2019. godine, tj. četiri godine nakon prvog podizanja optužnice.

Napred opisana situacija još jednom dovodi u pitanje odluku republičkog javnog tužioca da ne postavi vršioca funkcije tužioca za ratne zločine i koliko je to moguće¹²⁶ popraviti situaciju tokom 17 meseci koliko je nadležnim institucijama trebalo da izaberu novog tužioca za ratne zločine.

122 Uprkos prilično ujednačenom tumačenju položaja javnog tužioca u teoriji krivičnog prava, ne postoji konsenzus kada je reč o položaju zamenika tužioca i njegovih ovlašćenja u pogledu krivičnog postupka. Prema nekim autorima, ovlašćenja javnotužilačkih zamenika u krivičnom postupku su izvorna, a ne preneti od javnog tužioca. Prema navodima drugih, zamenik tužioca poseduje samo ovlašćenja koja mu je preneo tužilac. Prema nekim pravnim stručnjacima, „postojeće ustavno uređenje javnog tužilaštva, prema kojem je jedino javni tužilac nosilac javnotužilačke funkcije, dok zamenici javnih tužilaca nemaju svojih ovlašćenja, već obavljaju samo one poslove koje im delegira javni tužilac ne prati stanje u praksi, gde je broj zamenika javnih tužilaca znatno veći nego broj javnih tužilaca, a ako tome dodamo i novu procesnu ulogu javnog tužilaštva u krivičnom postupku i veći obim posla“. Za više pojedinosti, videti D. Nedić, *Komentar Zakona o javnom tužilaštvu*, Poslovna politika, 1991, str. 44 – 45, M. Škulić, G. Ilić, M. Matić Bošković, S. Nenadić, *Državno veće tužilaca u svetlu najavljenih izmena Ustava*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Republike Srbije, 2016, B. Nenadić, M. Majić, G. Ilić, *op.cit.*

123 Naime, Viši sud bio je stava da su zamenici javnih tužilaca ovlašćeni da postupaju uprkos činjenici da u tužilaštvu nije bilo ni tužioca za ratne zločine ni vršioca funkcije tužioca za ratne zločine nakon 1. januara 2016. godine. Međutim, Apelacioni sud bio je suprotnog mišljenja. Za više pojedinosti, videti rešenja Višeg suda Kv Po2 20/17 od 28. aprila 2017. godine, Kv Po2 29/17 od 16. juna 2017. godine, Kv Po2 41/17 od 21. avgusta 2017. godine, te rešenja Apelacionog suda Kž Po2 6/17 od 5. juna 2017. godine, Kž Po2 8/17 od 24. jula 2017. godine i Kž Po2 12/17 od 2. oktobra 2017. godine.

124 Predmeti „Srebrenica“, „Lovas“, „Štrpci“, „Bosanska Krupa“, „Bratunac“, „Ključ – Kamičak“, „Doboj“ i „Sanski Most – Lušci Palanka“. Videti napred, Glava IV.

126 Naime, pod pretpostavkom da je republički javni tužilac iskoristila svoja ovlašćenja i postavila vršioca funkcije tužioca za ratne zločine u tom predmetu, funkcija postavljenog tužioca bi prestala *ipso jure* nakon 12 meseci, zbog čega bi TRZ ostao bez glavnog tužioca i vršioca funkcije rukovodioca na pet meseci.

3. Izmene sastava sudskih veća zbog premeštaja sudija ORZ

Kako je već izneseno u Glavi I, sudije ORZ-a mogu biti premeštene po odluci predsednika sudova.

Članom 388. ZKP-a predviđeno je da, ako dođe do izmene sastava veća tokom glavnog pretresa, glavni pretres mora početi iznova. Pravni smisao ove odredbe je da se u adversarnom postupku dokazi izvode pred sudskim većem; u načelu, sudija koji nije bio prisutan tokom izvođenja dokaza ne može oceniti dokaze jer nema saznanja o njima. Ipak, sudeće veće može da odluči da izvrši uvid u zapisnike o iskazima svedoka datim na ranijem glavnom pretresu, odnosno da se ti iskazi pročitaju.

U januaru 2015. godine, nakon premeštanja sudije i člana sudskog veća iz ORZ-a u Krivično odeljenje Višeg suda, kompletan glavni pretres u predmetu „Boban Pop Kostić“ je morao početi iznova. Da bi se izbeglo dugo trajanje suđenja u tom predmetu, veće, u novom sastavu, je odlučilo da ne ispituje ponovo svedoke koji su već dali iskaz, već da se pročitaju zapisnici njihovih ranije datih iskaza.

Iako je navedeno rešenje ublažilo nepovoljan uticaj premeštaja sudije na trajanje glavnog pretresa, novi član veća nije imao mogućnost da ceni verodostojnost svedoka koji su prethodno dali iskaze.

U januaru 2016. godine, premeštaj sudije ORZ-a Višeg suda nakon dve godine¹²⁷ dovela je do izmene sastava veća u još četiri predmeta. U jednom od tih predmeta, premešteni sudija je bio predsednik veća, zbog čega je glavni pretres počeo iznova i svi dokazi su ponovo izvođeni.

U martu 2016. godine, ponovno suđenje u predmetu „Lovas“, jednom od najsloženijih i najdužih predmeta u kojem je održano suđenje pred ORZ-om, moralo je formalno početi iznova: okrivljeni su se još jednom morali izjasniti o optužbi i dati izjave; odbrana je ponovo predložila izvođenje dokaza koje je sud već odbio. Novi članovi veća, uključujući i predsednika veća, morali su se upoznati sa suđenjima koja su u toku na osnovu pisanih dokaza kako bi se ograničilo dugo trajanje glavnog pretresa zbog izmene u sastavu veća.

Izmene u sastavu veća uticale su i na značajan i složen predmet „Trnje“. Napred navedeni premeštaji sudija doveli su do odlaganja u predmetima i uveliko su produžili trajanje postupka i u predmetu „Lovas“. Ostaje nejasno zašto predsednik Višeg suda nije dozvolio premeštenom sudiji da završi glavni pretres u kojem je bio predsednik veća, posebno imajući u vidu da je taj pristup primenio u odnosu na drugog sudiju kojem je period na koji je raspoređen u ORZ istekao, i kojem je bilo dozvoljeno da dovrši rad na predmetima u kojima je bio predsednik veća.

127 Videti napred, Glava I.

4. Održavanje glavnih pretresa bez prisustva okrivljenih

Misija OEBS-a u Srbiji je zabeležila predmet u kojem je navodno zdravstveno stanje jednog od dva okrivljena dovelo do izrazito dugog trajanja suđenja pred ORZ-om.

U predmetu „Trnje“, nakon što je glavni pretres više puta već bio odlagan zbog zdravstvenih problema optuženih, na glavnom pretresu održanom 20. maja 2016. godine, dva sudska veštaka medicinske struke izjavila su da su oba okrivljena sposobna da prate tok glavnog pretresa. Međutim, od jula 2016. do kraja 2017. godine, nije održan nijedan glavni pretres zbog navodnih zdravstvenih problema koje je okrivljeni Gavrilović, inače oficir Vojske Srbije, tvrdio da ima. Zbog toga je suđenje bilo *de facto* blokirano godinu i po dana. Oštećeni i tužilac su više puta podnosili zahteve sudu da se okrivljenima odredi pritvor. Sud je odbijao sve zahteve kao preuranjene. Tek je u januaru 2018. godine, sud odlučio da saslušava novog veštaka o zdravstvenom stanju Gavrilovića, koji je opet potvrdio da je Gavrilović sposoban da učestvuje na glavnom pretresu. Međutim, ni nakon nalaza i mišljenja veštaka, sud nije preduzeo mere kada okrivljeni ponovo nije prisustvovao pretresima u julu 2018. i januaru 2019. godine. Konačno, žrtve su podnele ustavnu žalbu, tvrdeći da je u postupku pred Višim sudom povređeno njihovo pravo na suđenje u razumnom roku, pravo na pravično suđenje i pravo na delotvoran pravni lek.¹²⁸

Tok postupka u predmetu „Srebrenica“ takođe je usporen zbog bolesti okrivljenog, čije je zdravstveno stanje dovelo do odlaganja glavnog pretresa u četiri navrata, između februara i juna 2018. godine.

Misija OEBS-a u Srbiji podseća da sudovi treba da obezbede da odsustvo, odnosno nesaradnja stranke u postupku, ne ometa brzo odvijanje krivičnog postupka, takođe iz razloga poštovanja suda i drugih učesnika u postupku. Kada je potrebno, sud treba da iskoristi pravna sredstva koja su mu na raspolaganju i obezbedi prisustvo stranaka na suđenju. Sud takođe treba da razmotri i razdvajanje postupka protiv okrivljenih koji su iz zdravstvenih razloga dugoročno nesposobni da redovno prisustvuju pretresima kako bi se u odnosu na druge okrivljenje obezbedilo brzo presuđenje.

128 Oštećeni su u septembru 2017. godine podneli prigovor Višem sudu radi ubrzanja postupka, tražeći zaštitu prava na suđenje u razumnom roku. Viši sud odbacio je prigovor kao neosnovan, nalazeći različite razloge zbog kojih je postupak trajao duže nego obično. Između ostalog, sud je našao da je odsustvo okrivljenih bilo opravdano jer je potkrepljeno odgovarajućom medicinskom dokumentacijom. Žrtve su se žalile na tu odluku, ukazujući da su razlozi koje je naveo Viši sud neosnovani. Dana 27. oktobra 2017. godine, Apelacioni sud odbija žalbu i prihvata obrazloženje Višeg suda. Konačno, žrtve podnose ustavnu žalbu, tvrdeći da je u postupku pred Višim sudom povređeno pravo na suđenje u razumnom roku, pravo na pravično suđenje i pravo na delotvoran pravni lek. Dana 17. oktobra 2019. godine, Ustavni sud odbio je ustavnu žalbu oštećenih kao neosnovanu.

5. Održavanje glavnih pretresa bez prisustva svedoka

Uredno pozvani svedoci imaju obavezu da se pojave na glavnom pretresu i svedoče.¹²⁹ U slučaju neopravdanog odsustva, sud može primorati svedoka da se pojavi i kazniti ga novčano najviše do 100.000 dinara.¹³⁰

Misija OEBS-a u Srbiji takođe je zabeležila jedan broj slučajeva u kojima su glavni pretresi odlagani jer se uredno pozvani svedoci nisu pojavili na ročištima.

U predmetu „Bosanski Petrovac - Gaj”,¹³¹ glavni pretres je morao biti odložen najmanje pet puta jer se svedoci i veštaci više puta nisu pojavili da svedoče. Glavni pretres trajao je tri godine i deset meseci, iako je bilo optuženo samo jedno lice.

U predmetu „Bosanska Krupa”, zbog nepojavljivanja nekoliko svedoka koji su trebalo da budu ispitani putem video-konferencijske veze iz Bihaća (BIH), glavni pretres odložen je najmanje pet puta, između ostalog i iz zdravstvenih razloga.

U predmetu „Čuška”, veće je moralo odložiti najmanje četiri puta glavni pretres zbog izostanka svedoka koji je trebalo da svedoče putem video-konferencijske veze.

Čak i u predmetima gde su iskaze davali svedoci sa područja na kojima ORZ nema nadležnost ni ovlašćenja da ih primora da se pojave, sud je mogao primeniti neke mere radi uštede vremena, na primer, povezati se uoči pretresa sa stranom koja je predložila svedoke kako bi se potvrdilo njihovo prisustvo. Sud je, na primer, mogao proveriti da li su pozivi ispravno uručeni svedocima koji treba da prisustvuju, da li im zdravstveno stanje dozvoljava da prisustvuju pretresu i svedoče, i da li su obezbeđeni neophodni logistički uslovi (poput video-konferencijske veze). U nekim slučajevima Tužilaštvo može da uspostavi vezu i sa policijom, a tamo gde postoji i mehanizam uzajamne pravne pomoći, sa organima strane države kako bi se potvrdilo prisustvo svedoka. Ipak, svi uloženi naporu u nekim slučajevima ne garantaju da će se svedok pojaviti na konkretnom pretresu.

To bi omogućilo sudu da po potrebi preduzme korektivne mere, uključujući i situacije u kojima se utvrdi da svedoci neće prisustvovati, kako bi češće mogao da unapred otkaže ročište za glavni pretres. Neke sudije ORZ-a primenjivale su češće takva rešenja u prošlosti, i obaveštavale tužioca i braniocima o izmenama u rasporedu preko sudske pisarnice.

129 ZKP, član 96, stav 3 „Svako lice koje se kao svedok poziva dužno je da se odazove pozivu, a ako ovim zakonikom nije drugačije određeno, dužno je i da svedoči.”

130 ZKP, član 108, stav 1: „Ako svedok koji je uredno pozvan ne dođe, a izostanak ne opravda ili se bez odobrenja udalji sa mesta gde treba da bude ispitan, organ postupka može narediti da svedok bude prinudno doveden, a sud ga može i kazniti novčano do 100.000 dinara.”

131 U prethodnom izveštajnom periodu, dokumentovan kao predmet „Dragišić”.

6. Suvišni svedoci

Misija OEBS-a u Srbiji je takođe zabeležila slušajeve u kojima je ORZ Višeg suda uložio mnogo vremena i resursa u izvođenje dokaza koji nisu bili neophodni za donošenje odluke o krivičnoj odgovornosti optuženih.

Za vreme prvostepenog suđenja u predmetu „Čuška”, koje je trajalo od 2010. do 2014. godine, ispitano je preko 100 svedoka. Apelacioni sud ukinuo je prvostepenu presudu jer je prvostepeni sud, između ostalog, propustio da odredi tačan doprinos optuženih izvršenju krivičnog dela. Pored toga, apelaciono veće našlo je da je trebalo uložiti više napora u pokušaje da se obezbedi neposredno prisustvo svedoka i oštećenih u sudnici. Prvostepeni sud je takođe unapred znao da jedan broj ispitanih svedoka ima samo opšta saznanja o događajima i da ne mogu pomoći u vezi s najbitnijim pitanjem na koje je ponovno suđenje usmereno, a to je doprinos izvršenju krivičnog dela svakog optuženog ponaosob.¹³² Ponovno suđenje je i dalje u toku u vreme pisanja ovog izveštaja, to jest četiri i po godine od kako je počelo i više od devet godina od podizanja prve optužnice. Do ovog trenutka, sudsko veće uspelo je da ispita ukupno 31 svedoka.¹³³

U još jednom predmetu, sud je odlučio da ispita veći broj svedoka na slične okolnosti.

U predmetu „Štrpci”, TRZ je predložilo da se ispita veliki broj svedoka koji su imali samo opšta saznanja o jednom segmentu događaja jer su se nalazili u vozu zajedno sa žrtvama, ali nisu videli kada su otete niti ko su bili otmičari. Iako su njihovi iskazi bili većinom identični i odnosili se na marginalnu, gotovo nespornu tačku optužnice, sud je prvobitno dozvolio ispitivanje svih svedoka koje je predložilo TRZ, ali je kasnije to ispravio.¹³⁴

Članom 395. ZKP-a predsedniku veća daje se ovlašćenje da odbije dokaze čije bi izvođenje nepotrebno prolongiralo postupak. Napred navedeni predmeti ilustruju kako je odluka suda da ne iskoristi u potpunosti svoja ovlašćenja u pogledu rukovođenja postupkom nepotrebno negativno uticala na trajanje dokaznog postupka.

132 Shodno tome, sud je između ostalih pozvao i ispitao određeni broj svedoka, lokalnih albanskih seljana, na okolnost da su kritičnog dana srpski vojnici ušli u selo i odvojili muškarce koji su kasnije nađeni mrtvi. Njihovi iskazi nisu se odnosili na krivičnu odgovornost nijednog optuženog i uglavnom su se preklapali.

133 Treba napomenuti da je 2015. godine sudsko veće održalo pet pretresa i ispitilo jednog svedoka; 2016. godine, održano je pet od devet zakazanih pretresa, a sud je uspeo da ispita 11 svedoka. Sud je održao šest pretresa 2017. godine, ispitavši devet svedoka. Naredne 2018. godine, sud je zakazao pet pretresa – održana su tri na kojima su ispitana četiri svedoka. Konačno, 2019. godine, sud je održao četiri od šest zakazanih pretresa, uspevši da ispita šest svedoka. Navedena dinamika uglavnom predstavlja rezultat dodatnog napora koji je Viši sud uložio postupivši po naredbi Apelacionog suda. Ipak, ako sud odluči da ispita sve svedoke koji su već dali iskaz na prvom suđenju, uzimajući u obzir sporo odvijanje ponovnog suđenja, realno je očekivati da se ponovljeno prvostepeno suđenje ne okonča u narednih nekoliko godina.

134 Za vreme suđenja, TRZ je skratilo spisak tih svedoka na inicijativu predsednika sudskog veća.

7. Kadrovski i materijalni resursi sudova

U izveštajnom periodu, situacija je ostala neizmenjena u odnosu na broj sudija koji u prvom stepenu postupa u predmetima ratnih zločina. Tako, Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu ima sedam sudija, od kojih je njih šestoro raspoređeno u dva sudeća veća ORZ, dok je jedan sudija za prethodni postupak. Treba napomenuti da sudije oba sudska veća ne sude isključivo u ovim predmetima, već takođe postupaju u predmetima organizovanog kriminala.

ORZ takođe nema dovoljno administrativnog osoblja¹³⁵ i materijalnih resursa poput savremene IT opreme.¹³⁶

Situacija je ostala takođe nepromenjena u odnosu na kadrovske resurse Apelacionog suda. ORZ ovog suda, broji ukupno šest sudija raspoređenih u jedno veće. Sve sudije ORZ takođe postupaju u predmetima Krivičnog odeljenja, i u predmetima Posebnog odeljenja za organizovani kriminal.

8. Posledice dugog trajanja postupaka

Prošlo je više od 20 godina od nekih događaja koji su predmet suđenja pred ORZ-om. Zbog protoka vremena, predmeti ratnih zločina izloženi su sve više rizicima u pogledu izgleda da se okončaju pravnosnažnim presudama imajući u vidu starenje okrivljenih i svedoka/žrtava.

Tokom izveštajnog perioda, jedan broj suđenja nije mogao biti okončan pre smrti jednog odnosno više okrivljenih.

U predmetu „Lovas”, u kojem u izveštajnom periodu nije donesena pravnosnažna presuda dvanaest godina nakon podizanja optužnice, pet okrivljenih je preminulo, a jedan je postao trajno nesposoban da učestvuje u postupku. Optužnica je podignuta prvi put 2007. godine, a prvo suđenje završeno je 2012. godine pri čemu su svi okrivljeni oglašeni krivim. Apelacioni sud 2013. godine vraća predmet na ponovno suđenje zbog nejasno utvrđene individualne krivične odgovornosti u prvostepenoj presudi. Ponovno suđenje počinje 2014. godine i traje preko pet godina jer je veće ORZ-a ponovilo celokupan dokazni postupak već sproveden tokom prvog suđenja. Štaviše, juna 2018. veće odlučuje da počne po-

135 U pogledu administrativnog osoblja, jedan referent zadužen je za predmete ratnih zločina. Služba za podršku svedocima u okviru Višeg suda nema zaposlenog psihologa. Prema informacijama koje je OEBS dobio od predstavnika Višeg suda, angažovanje stručnjaka psihološke struke bilo bi višestruko korisno, uzimajući u obzir traumatična iskustva svedoka u ovim postupcima.

136 Kako je Misija obaveštena od strane predstavnika Višeg suda, IT oprema u ORZ datira iz ranih 2000-ih kada je počela sa radom sudska zgrada u kojoj sudi ORZ, i često usporava administrativne poslove neophodne za obradu predmeta.

novno suđenje iznova jer je deo postupka sproveden za vreme dok nije bilo ovlašćenog tužioca koji bi predstavljao TRZ. Zbog sticaja navedenih okolnosti koje su dovele do dugog trajanja postupka, samo je osam od prvobitnih 14 okrivljenih doživelo da 20. juna 2019. godine čuje objavljivanje prvostepene presude u ponovljenom postupku.

U izveštajnom periodu, obustavljena su i druga krivična gonjenja zbog smrti okrivljenih:

U predmetu „Čuška“, dva okrivljena preminula su otkako je počelo ponovno suđenje 2015. godine.

Postupak u predmetu „Doboj“ obustavljen je 8. maja 2018. godine nakon smrti okrivljenog.

U predmetu „Skočić“, veće ORZ-a koje je sudilo u ponovljenom postupku donelo je 2015. godine presudu kojom se svi okrivljeni oslobađaju krivice jer tužilaštvo nije dokazalo optužbe koje su bile bliže određene u izmenjenoj optužnici. Apelacioni sud je 2018. godine delimično preinačio presudu donesenu u ponovljenom postupku i osudio troje od osam okrivljenih, a oslobodilo još troje. Jedan okrivljeni je u međuvremenu preminuo.

Takođe, OEBS je zabeležio da su i neki svedoci preminuli, zbog čega u postupcima nisu izvedeni važni dokazi.

U predmetu „Bratunac“, jedan od zaštićenih svedoka i oštećenih (žena koja je navodno silovana 1992. godine) preminula je u februaru 2018. godine, nakon što je 23 godine čekala da svedoči protiv navodnih izvršilaca.

U predmetu „Sanski Most“, sud je 25. maja 2015. godine trebalo da ispita dva svedoka, međutim, jedan od njih je preminuo.

Svest o tome da „vreme ističe“ bi trebalo da podstakne TRZ da iskoristi preostalo ograničeno vreme za preduzimanje krivičnih gonjenja koja imaju dobre izgleda da rezultiraju osuđujućim presudama, te sprovede istrage i podigne optužnice u predmetima koji ispunjavaju jedan odnosno više od jednog kriterijuma za određivanje prioriteta opisanih u Glavi I.

9. Primeri efikasnog rukovođenja glavnim pretresima

Tokom izveštajnog perioda, Misija OEBS-a u Srbiji je takođe pratila i suđenja za ratne zločine kojima je rukovođeno na efikasan način bez gubljenja vremena:

U predmetu „Brčko“, dokazni postupak okončan je već nakon šest meseci od početka glavnog pretresa. Sud je održao samo tri ročišta za glavni pretres, tokom kojih je uspeo da ispita 12 svedoka i omogući okrivljenom da iznese odbranu.

U predmetu „Boban Pop Kostić”, veće ORZ-a osudilo je optuženog na dve godine zatvora u martu 2015. godine, nakon suđenja koje je trajalo deset meseci. U junu 2015. godine, Apelacioni sud ukinuo je tu presudu. Ponovljeni postupak okončan je u novembru 2015. godine, oslobađajućom presudom, a Apelacioni sud odbio je žalbu tužioca u martu 2016. godine. Sveukupno, proteklo je nešto manje od jedne godine između prvostepene presude i pravnosnažne oslobađajuće presude u žalbenom postupku.

Navedeni primeri pokazuju da efikasno rukovođenje postupcima može rezultirati brzim donošenjem presuda u postupcima za ratne zločine.

10. Preporuke

Upravi Višeg suda u Beogradu:

- Prilikom ponovnog raspoređivanja sudija ORZ-a nakon isteka perioda od šest godina, savetuje se da se sudijama omogući da dovrše rad na predmetima u kojima su članovi sudskog veća.

Za ORZ:

- Savetuje se da se obezbedi efikasno rukovođenje postupcima.
- Pre održavanja pretresa, treba proveriti da li su obezbeđeni svi uslovi kako bi se osiguralo prisustvo okrivljenih i svedoka.
- Ako je potrebno, treba primorati okrivljene koji su odsutni bez opravdanog razloga da se pojave pred sudom.
- Trebalo bi razmotriti da se pretresi odlažu unapred, kada je jasno da pozvani svedoci nisu u mogućnosti da se pojave.
- Preporučuje se odbijanje predloga za ispitivanje suvišnih svedoka.
- Trebalo bi nastojati da se ograniči obim dokaza koji se izvode tokom ponovljenih postupaka i da se dokazi koji nisu od suštinskog značaja pročitaju na zapisnik kada je to moguće.

Za TRZ:

- Preporučuje se izbegavati predlaganje svedoka čije svedočenje ne bi dodatno osnažilo navode tužilaštva.

GLAVA VI

Primena odredaba MHP-a

U vezi s primenom odredaba MHP-a, Misija OEBS-a u Srbiji je već prethodno zabeležila nekonzistentnu primenu nekih pravila međunarodnog humanitarnog prava, koja je dovodila do pravne nesigurnosti.

1. Ratni zločini u krivičnom pravu Srbije

U izveštajnom periodu, optužnicama TRZ-a svim okrivljenim stavljaju se na teret ratni zločini protiv civilnog stanovništva ili ratni zločini protiv ratnih zarobljenika kao krivična dela predviđena MHP-om.

Treba napomenuti da se okrivljeni i dalje terete za dela predviđena KZSRJ, koji je bio na snazi tokom 1990-ih godina, i koji se prema nepodeljenom mišljenju smatra povoljnijim za okrivljenog.¹³⁷

Krivičnim zakonom SRJ propisano je da radnja mora da predstavlja kršenje međunarodnog prava da bi bila kvalifikovana kao ratni zločin. Kao primer razmotriće se krivično delo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva (član 142): „Ko **kršeći pravila međunarodnog prava za vreme rata**, oružanog sukoba ili okupacije, naredi da se [...] prema civilnom stanovništvu vrše ubistva, mučenja, nečovečna postupanja [...] ili ko izvrši neko od navedenih dela, kazniće se [...]“

137 Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (KZSFRJ) iz 1976. i KZSRJ iz 1993. godine gotovo da su identični zakoni. Članovima 142 (Ratni zločin protiv civilnog stanovništva) i 144 (Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika) Krivičnog zakona SFRJ, usvojenog 1976. godine, bilo je predviđeno kažnjavanje „zatvorom najmanje pet godina, ili smrtnom kaznom“. Članom 38, stav 1. KZ SFRJ bilo je predviđeno, ukoliko nije drugačije propisano, da kazna zatvora ne može biti duža od 15 godina. Istim članom u stavu 2 predviđeno je da sud može izreći kaznu zatvora u trajanju od 20 godina „za krivična dela za koja je propisana smrtna kazna“. Ustavom Savezne Republike Jugoslavije iz 1992. godine ukinuta je smrtna kazna za dela propisana saveznim zakonom (uključujući i za ratne zločine). Izmenama Krivičnog zakona usvojenim 1993. godine i formalno je ukinuta smrtna kazna iz Krivičnog zakona (član 37) i predviđeno je da se umesto nje može izreći kazna zatvora u trajanju od 20 godina za najteža krivična dela (član 38, stav 2). Rezultat toga je da se Krivičnim zakonom iz 1993. propisuje kazna za ratne zločine u rasponu od 5 do 15 godina zatvora, ili fiksna kazna zatvora u trajanju od 20 godina.

Pozivanje na međunarodno pravo obavezuje sudiju da utvrdi da li je radnja koja se okrivljenom stavlja na teret (a) jedna od radnji zabranjenih članom 142; i (b) protivna međunarodnom pravu.¹³⁸ U tom cilju, sudije ORZ-a su često posezale za pravnim tumačenjima međunarodnog prava (naročito običajnog međunarodnog prava) koja su dali međunarodni tribunal, naročito MKSJ.

Prema običajnom međunarodnom pravu, radnja će biti kvalifikovana kao ratni zločin ako postoje sledeći **elementi**: (a) mora postojati oružani sukob; (b) izvršena radnja mora biti zabranjena; (c) mora postojati „neksus“ između sukoba i zločina; (d) žrtva mora pripadati zaštićenoj kategoriji lica. Dodatni princip je da je (e) zvanični status učinioca nebitan.

U prethodnom izveštaju, Misija OEBS-a u Srbiji zabeležila je slučajeve pogrešnog tumačenja napred navedenih zahteva (a), (c) i (e).¹³⁹ Stanje se nije značajno promenilo ni u ovom izveštajnom periodu.

2. Postojanje oružanog sukoba

Prvi elemenat čije postojanje sud treba da utvrdi u presudi jeste postojanje oružanog sukoba. Da li se dogodio oružani sukob i koji je njegov karakter, određuje se na osnovu praga postavljenog, mada nedovoljno precizno, u Ženevskim konvencijama i Dopunskim protokolima. Pored toga, još jedan standard za određivanje oružanog sukoba formulisalo je Žalbeno veće MKSJ-a: „oružani sukob postoji svuda gde se pribeglo oružanoj sili između država ili produženom oružanom nasilju između vlasti i organizovanih naoružanih grupa, ili pak između takvih grupa unutar jedne države“.¹⁴⁰

I. Karakter oružanog sukoba i pravila MHP-a

Međunarodno humanitarno pravo razlikuje međunarodne i nemeđunarodne oružane sukobe.¹⁴¹ Ta razlika je od suštinske važnosti jer zaštićena lica uživaju veći stepen ugovorne zaštite u međunarodnim oružanim sukobima (četiri Ženevske konvencije i Dopunski protokol I), nego u nemeđunarodnim oružanim sukobima (Zajednički član 3 za sve četiri Ženevske konvencije i Dopunski protokol II).¹⁴²

138 Na primer, radnja ubistva po sebi nije zabranjena po MHP-u (npr. ubistvo civila kao „kolateralna šteta“ legitimnog napada ne mora biti zabranjeno prema sadašnjim pravilima MHP-a).

139 Videti izveštaj iz 2014. godine, str. 67 – 72.

140 MKSJ, *Tužilac protiv Duška Tadića* (IT-94-1-A), *Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda*, 2. oktobar 1995. godine, (Interlokutorna žalba u predmetu „Tadić“), pasus 67.

141 MKSJ je naveo da međunarodni oružani sukob postoji „svuda gde se pribeglo oružanoj sili između država.“ Nemeđunarodni oružani sukob postoji „svuga gde se pribeglo [...] produženom oružanom nasilju između vlasti i organizovanih naoružanih grupa, ili pak između takvih grupa unutar jedne države“, *ibid*.

142 Međutim, MKSJ je stava da se većina garancija iz četiri Ženevske konvencije primenjuje i na nemeđunarodne oružane sukobe budući da su te Konvencije postale deo međunarodnog običajnog prava.

U izveštajnom periodu, sudije ORZ-a primenjvale su ispravno odgovarajući korpus pravila MHP-a.¹⁴³ Sudije **su nastavile** s doslednom praksom utvrđivanja da su sukobi u BiH (makar počev od juna 1992) i Hrvatskoj (makar pre kraja decembra 1991)¹⁴⁴ nemeđunarodni sukobi.

Međutim, određivanje da li je sukob na **Kosovu** u periodu 1998 – 1999. bio međunarodnog ili nemeđunarodnog karaktera ostalo je i dalje problematično pitanje.

Treba napomenuti da su borbe između OVK i srpskih snaga eskalirale u pravi oružani sukob u proleće 1998. godine. Počevši od 24. marta 1999. godine, treća strana, NATO, uključila se u neprijateljstva kroz kampanju bombardovanja.

U izveštajnom periodu, pravnosnažno su okončana tri predmeta započeta pred ORZ-om a koja su se odnosila na sukob na Kosovu.¹⁴⁵ Svi predmeti ticali su se zločina učinjenih nakon 24. marta 1999. godine. U predmetu „Trnje“, u skladu s prethodnom praksom, ORZ je utvrdilo da je istovremeno postojao oružani sukob između pripadnika OVK-a i oružanih snaga Srbije s jedne strane, i oružani sukob između snaga Srbije i NATO-a.¹⁴⁶ Međutim, u predmetu „Ramadan Maljoku“, sud je napravio presedan i kvalifikovao sukob kao nemeđunarodni.¹⁴⁷

Navedeni predmet predstavlja **dobar primer** kako tužioci TRZ-a i sudije ORZ-a treba da utvrde, u svakom konkretnom slučaju, da li su zločini na Kosovu izvršeni u kontekstu međunarodnog oružanog sukoba između NATO-a i srpskih snaga, odnosno nemeđunarodnog oružanog sukoba između srpskih snaga i OVK-a, te shodno tome, primenjuju odgovarajuća pravna pravila.

143 Primera radi, videti predmet „Sotin“, presuda K-Po2 2/2014 od 26. juna 2015. godine, str. 130 – 131, predmet „Sanski Most – Kijevo“, presuda K-Po2 7/2014 od 18. maja 2016. godine, str. 80 – 81, predmet „Bosanski Petrovac“, presuda K-Po2 12/13 od 30.6.2016. godine, str. 19 – 20, predmet „Ključ – Šljivari“, presuda K-Po2 4/2016 od 13. novembra 2018. godine, str. 32 – 34, predmet „Bratunac“, presuda K-Po2 8/2017 od 23. septembra 2019. godine, str.71 – 72, predmet „Bosanski Petrovac – Gaj“, presuda K-Po2 13/2014 od 24. aprila 2019. godine, str. 67.

144 Treba dodati da su se svi predmeti iz Hrvatske procesuirani pred ORZ-om u periodu između 2003. i 2019. ticali zločina izvršenih pre kraja 1991. godine. Nijedna odluka ORZ-a nije se odnosila na optužbe za zločine izvršene u Hrvatskoj od 1992. pa nadalje. Hrvatski sudovi smatraju taj sukob međunarodnim oružanim sukobom.

145 Predmet „Trnje“ (prvostepeni postupak i žalbeni postupak), predmet „Radmadan Maljoku“ (presuda nakon sporazuma o priznanju krivičnog dela) i predmet „Prizren“ (žalbeni postupak nakon ponovnog suđenja).

146 U periodu 2003 – 2014, ORZ su ustanovila da je u svim kosovskim predmetima postojao sukob između pripadnika OVK-a i oružanih snaga Srbije s jedne strane, te istovremeni oružani sukob između snaga Srbije i NATO-a.

147 Presuda SPK Po2 1/19 od 19. marta 2019. godine.

Vredi napomenuti da iako je moguće da na jednoj teritoriji u isto vreme postoji više od jednog oružanog sukoba, radnje okrivljenog mogu biti učinjene u kontekstu **samo jednog jedinog sukoba**, koji može biti samo međunarodni ili samo nemeđunarodni.¹⁴⁸

II. Datum okončanja sukoba na Kosovu

Ženevskim konvencijama, uz retke izuzetke,¹⁴⁹ predviđeno je da se MHP primenjuje do „opšteg završetka vojnih operacija.“ Stoga, u načelu, završetkom sukoba, prestaje i primena MHP-a. MKSJ je obrazložio ovo pravilo „[m]eđunarodno humanitarno pravo primenjuje se od početka takvih oružanih sukoba sve do posle prestanka neprijateljstava, odnosno sve do zaključenja mira, ili, u slučaju unutrašnjih sukoba, sve dok se ne pronade mirno rešenje”.¹⁵⁰

U tom smislu, Misija OEBS-a u Srbiji izvestila je detaljno o specifičnom problemu u tumačenju koji se pojavio u praksi ORZ-a u vezi s **datumom okončanja** nemeđunarodnog sukoba na Kosovu.¹⁵¹

U izveštajnom periodu, u predmetu „Ramadan Maljoku“, TRZ je optužilo okrivljenog Maljokua za ratne zločine protiv civilnog stanovništva izvršene 21. juna 1999. godine u selu Gornje Nerodimlje (opština Uroševac), na Kosovu.¹⁵²

Imajući u vidu datum izvršenja krivičnog dela, treba primetiti da taj predmet takođe pripada grupi predmeta na koje se odnosi specifičan problem tumačenja u vezi s datumom okončanja nemeđunarodnog sukoba na Kosovu.

Naime, iako je MKSJ utvrdio da je međunarodni sukob između Srbije i NATO-a okončan u junu 1999. godine, pri čemu su dva najbitnija datuma za to pitanje potpisivanje takozvanog „Kumanovskog sporazuma“ (9. juna 1999) i dan kada je sprovođenje sporazuma okončano (tj. 20. jun 1999. godine, kada su srpske snage završile povlačenje s

148 Na primer, očito je da su zločini srpskih snaga protiv civila kosovskih Albanaca iz predmeta koji se njih tiču izvršeni u kontekstu nemeđunarodnog sukoba između OVK-a i srpskih snaga. Stoga, civilne žrtve uživaju garantije iz Zajedničkog člana 3 i Dopunskog protokola II kao lica koja ne učestvuju u neprijateljstvima između srpskih snaga i OVK-a. Kao državljani tadašnje SRJ, ti civili nisu mogli uživati zaštitu predviđenu Četvrtom Ženevskom konvencijom, ne samo zato što sukob nije bio međunarodni, nego i zato što ta Konvencija štiti samo civile koji su državljani druge ugovorne strane. Osim ako se ne tvrdi da je većina odredaba Ženevskih konvencija takođe primenljiva na nemeđunarodne oružane sukobe kao običajno međunarodno pravo, u kom slučaju sudija treba da pruži pravne argumente koji podržavaju tu teoriju.

149 Postoje neki izuzeci od tog pravila u vezi s obavezom repartijacije lica zaštićenih Trećom i Četvrtom Ženevskom konvencijom i obavezama koje okupaciona sila ima prema Četvrtoj konvenciji.

150 MKSJ, Interlokutorna žalba u predmetu „Tadić“, *supra*, pasus 70.

151 Za više informacija, videti izveštaj iz 2014. godine, str. 68 – 70.

152 Prema optužnici podignutoj u decembru 2018. godine, okrivljeni Maljoku i trojica pripadnika OVK-a ušli su u selo Gornje Nerodimlje (opština Uroševac), došli do porodične kuće jedne srpske porodice, gde su dva civila teško premlatili i zatvorili ih u radionicu u blizini kuće. Okrivljeni je pretio da će ih ubiti ako ne predaju oružje. Međutim, u nekom trenutku, zarobljenici su uspeali da pobegnu.

teritorije Kosova, a NATO zvanično okončao vazдушnu kampanju),¹⁵³ srpski sudovi su podeljeni po tom pitanju.¹⁵⁴

Međutim, sudsko veće u konkretnom predmetu propustilo je da navede razloge i pravno tumačenje relevantnih pravila MHP-a u prilog svog zaključka da je oružani sukob nastavio da postoji i nakon povlačenja srpskih snaga sa teritorije Kosova koje je završeno 20. juna 1999. godine.

3. „Neksus“ između dela i oružanog sukoba

Da bi se delo kvalifikovalo kao ratni zločin, radnje optuženog moraju biti **dovoljno povezane s oružanim sukobom**. Kako je navelo Žalbeno veće MKSJ-a: „Ono po čemu se u krajnjoj konsekvenci ratni zločin razlikuje od običnog krivičnog dela koje podleže nacionalnom zakonodavstvu jeste to da su ratni zločini određeni kontekstom u kojem su počinjeni – oružanim sukobom – ili pak o njemu ovise“.¹⁵⁵ „Neksus“, koji predstavlja vezu između dela i oružanog sukoba, ustanovljen je kao neophodni element krivičnog dela ratnih zločina u sudskoj praksi MKSJ-a¹⁵⁶ i pravnoj doktrini.¹⁵⁷

MKSJ je razjasnio da je uslov postojanja „neksusa“ zadovoljen kada je oružani sukob „u znatnoj meri uticao na sposobnost počinioaca da počinji zločin, njegovu odluku da ga počinji, način počinjenja zločina ili cilj s kojim je počinjen“.¹⁵⁸

153 Za više informacija, videti: MKSJ, *Tužilac protiv Haradinaja i dr.* (IT-04-84), prvostepena presuda, pasus 100, *Tužilac protiv Limaja i dr.* (IT-03-66), prvostepena presuda, pasus 171 – 174, *Tužilac protiv Milutinovića i dr.* (IT-05-87), prvostepena presuda, tom 1 od 4, pasus 841, 1217, *Tužilac protiv Đorđevića*, prvostepena presuda, pasus 1579, presuda Žalbenog veća, pasus 521.

154 Do danas, većinski stav je onaj koji je zauzeo Viši sud i prema kojem su se oba oružana sukoba na Kosovu okončala potpisivanjem Kumanovskog sporazuma 9. juna 1999. godine. Nasuprot tome, Apelacioni sud imao je dosledan stav da su se i međunarodni i nemeđunarodni oružani sukob na Kosovu okončali potpisivanjem Kumanovskog sporazuma 9. juna 1999. godine. U svojim nalazima, sud nije isključio mogućnost da je mogao postojati sukob u nekim delovima Kosova nakon 9. juna 1999. godine, ali svakako ne nakon 20. juna 1999. godine, od kada je samo jedna strana u sukobu prisutna na Kosovu. Ipak, prema pravnom stavu Vrhovnog kasacionog suda (VKS) iz 2013. godine, nemeđunarodni oružani sukob na Kosovu nastavljen je bar do kraja decembra 1999. godine, videti izveštaj iz 2014. godine, str. 69 – 70.

155 MKSJ, *Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr.* (IT-96-23/1-A), presuda Žalbenog veća, pasus 58.

156 *Ibid*, MKSJ, *Tužilac protiv Duška Tadića* (IT-94-1-T), presuda Žalbenog veća, 7. maj 1997. godine, pasus 573.

157 Videti MKCK, Komentar uz Prvu Ženevsku konvenciju: Konvencija (I) o poboljšanju stanja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu, drugo izdanje, 2016, dostupno na adresi <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/full/GCI-commentary>, stavovi 2922 – 2924.

158 MKSJ, *Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr.* (IT-96-23/1-A), presuda Žalbenog veća, pasusi 58 – 59: „Ono po čemu se u krajnjoj konsekvenci ratni zločin razlikuje od običnog krivičnog dela koje podleže nacionalnom zakonodavstvu jeste to da su ratni zločini određeni kontekstom u kojem su počinjeni – oružanim sukobom – ili pak o njemu ovise. Ratni zločin nije nužno neko planirano delo niti plod neke politike. Ne traži se uzročno-posledična veza između oružanog sukoba i počinjenja zločina [...]“. MKSJ je takođe istakao da postoje pojedini jasni indikatori postojanja neksusa kao „činjenicu da žrtva nije borac; da žrtva pripada suprotstavljenoj strani; da se može smatrati da je to delo u funkciji ostvarenja krajnjeg cilja vojnog pohoda; te da počinjenje zločina proizlazi iz službenih dužnosti počinitelja ili spada u njihov okvir“ (*Ibid*, pasus 59).

U izveštajnom periodu, ORZ se bavilo u jednom broju presuda pitanjem „neksusa“ i uglavnom je davalo zadovoljavajuća obrazloženja u tom smislu,¹⁵⁹ uključujući i predmete u kojima su sudije očigledno ustanovile postojanje „neksusa“ kao opšteg elementa ratnih zločina.¹⁶⁰

Međutim, Misija OEBS-a u Srbiji nastavila je da beleži slučajeve u kojima je ORZ u presudama **propuštalo da navede „neksus“** kao jedan od suštinskih elemenata krivičnog dela ratnog zločina:

Na primer, u presudama u predmetu „Bijeljina II“, sud je obrazložio, između ostalog, da je među strankama nesporno da se zločin desio u vreme oružanog sukoba u BiH i da su žrtve civili (tj. pripadnici zaštićene kategorije lica), propustivši tako da navede „neksus“ kao pravno obeležje krivičnog dela.¹⁶¹

U predmetu „Gradiška“,¹⁶² prilikom razmatranja optužbi (tj. ubistva kao ratnog zločina protiv civilnog stanovništva), Apelacioni sud je naveo da je tužilaštvo imalo zadatak da dokaže da je delo izvršeno za vreme oružanog sukoba, da je delo zabranjeno prema međunarodnom pravu i da je okrivljeni ubio žrtvu. Međutim, sud nije naveo postojanje „neksusa“ između sukoba i krivičnog dela kao obavezan element.¹⁶³

U drugim predmetima, sud jeste navodio „neksus“ kao jedan od pravnih elemenata koji moraju biti ustanovljeni, ali potom nije obrazlagao kako je na osnovu izvedenih dokaza utvrdio njegovo postojanje:

Primeru radi, u presudi u predmetu „Sanski Most“, sud je našao da se u radnjama izvršenja ubistava optuženog „stiču sva obeležja krivičnog dela ratni zločin protiv civilnog stanovništva budući da je delo izvršeno za vreme oružanog sukoba (...), i da su ubistva počinjena kao posledica oružanog sukoba i usmerena protiv civila koji su pripadnici druge nacionalnosti i veroispovesti“, ali bez bilo kakvog daljeg obrazloženja.¹⁶⁴

Vredi napomenuti da sama činjenica da je u nekim predmetima veza između zločina i oružanog sukoba očigledna, ipak ne oslobađa sud obaveze da utvrdi da li je dokazano postojanje „neksusa“.

159 Primera radi, predmet „Skočić“, presuda Kž1 Po2 5/15 od 28. marta 2018. godine, str. 6 – 7, predmet „Bosanska Krupa II“, presuda K-Po2 11/2017 od 15. novembra 2019. godine, str. 92, predmet „Beli Manastir“, presuda K-Po2 9/13 od 29. maja 2015. godine, str. 56 – 58, predmet „Bosanski Petrovac“, presuda K-Po2 12/13 od 30. juna 2016. godine, str. 21 – 22, predmet „Bosanska Krupa“, presuda K-Po2 5/2017 od 26. novembra 2018. godine, str. 53, predmet „Bratunac“, presuda K-Po2 8/2017 od 23. septembra 2019. godine, str. 72.

160 Predmet „Brčko“, presuda K-Po2 5/18 od 19. septembra 2019. godine, str. 27, predmet „Bosanska Krupa II“, presuda K-Po2 11/2017 od 15. novembra 2019. godine, str. 93.

161 Presuda K-Po2 10/14 od 14. aprila 2015. godine, str. 26 i presuda K-Po2 10/15 od 24. novembra 2015. godine, str. 38. Treba navesti da je sudsko veće oba puta oslobodilo krivice okrivljenog.

162 U prethodnom izveštajnom periodu, dokumentovan kao predmet „Šinik“.

163 Presuda Kž1 Po2 5/16 od 22. februara 2017. godine, str. 2.

164 Presuda K-Po2 4/2014 od 10. septembra 2015. godine, str. 46.

U jednom predmetu, čini se da je sud pogrešio u svom tumačenju „neksusa“ i njegovog odnosa s motivom:

U predmetu „Gradiška“, sudsko veće je u presudi kojom je oslobodilo krivice optuženog, a pozivajući se na njegove motive da izvrši navodni zločin, našlo da tužilaštvo nije izričito podnelo dokaz kojim bi se dokazao motiv optuženog, nego je dostavilo dokaz kojim se ukazuje šta je bio motiv (to jest da preuzme žrtvin stan). Sud je zatim zaključio: „Verovatno je razlog tome [strategiji optužbe] što u slučaju kada bi se kao motiv za ubistvo pojavio predmetni stan, onda čak i ukoliko bi se dokazala činjenica da je optuženi ubio [žrtvu], ne bi se radilo o ratnom zločinu već o drugom krivičnom delu (neksus)“.¹⁶⁵

Nasuprot tome, prema praksi MKSJ-a¹⁶⁶ i praksi domaćih sudova,¹⁶⁷ motivi za krivična dela načelno nisu bitni za utvrđivanje elemenata ratnih zločina, uključujući i „neksus“.

4. Zvanični status okrivljenog je nebitan

Kako je razjašnjeno u praksi međunarodnih krivičnih tribunala, svako može izvršiti ratni zločin, **uključujući i civile**.¹⁶⁸ Drugim rečima, učinilac dela ne mora pripadati nijednoj strani u sukobu.¹⁶⁹ Formulacija odredbe KZSRJ ukazuje na to da status izvršio-oca nije bitan ni prema unutrašnjem pravu.¹⁷⁰

U izveštajnom periodu, ORZ potvrdila su izričito taj stav u dva predmeta.

U predmetu „Sanski Most“, Apelacioni sud je odbacio kao neosnovanu tvrdnju odbrane da optuženi kao civil ne može odgovarati za izvršenje ratnog zločina, već eventualno za neko drugo krivično delo. Kako je ORZ obrazložilo, tumačeći relevantne

165 Presuda K-Po2 6/2014 od 13. oktobra 2016. godine, strana 39.

166 MKSJ, *Tužilaštvo protiv Duška Tadića* (IT-94-1-A), presuda Žalbenog veća, pasusi 252 i 325, *Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i dr.* (IT-96-23 & 23/1), presuda Žalbenog veća, pasus 103, *Tužilac protiv Momčila Krajišnika* (IT-00-39), prvo-stepena presuda, pasus 706.

167 Primera radi, videti predmet „Suva Reka“, presuda KŽ1 Po2 4/10 od 30. juna 2010. godine, str. 14-15, predmet „Lički Osik“, presuda K-Po2 17/2011 od 16. marta 2012. godine, str. 67, predmet „Ovčara“, presuda KŽ1 Po2 2/2014 od 24. novembra 2017. godine, str. 48.

168 Videti MKSJ, *Tužilac protiv Milomira Stakića* (IT-97-24-A), presuda Apelacionog veća, 22. marta 2006. godine, pasus 347: „Tvrđnja žalioca da se ne može pokazati dovoljna veza između njega i policije, dakle direktnih počinitelaca mnogih krivičnih dela za koja mu je utvrđena krivica kao sapočiniocu, isto tako nije uverljiva. Relevantno pitanje jeste da li su dela žalioca bila povezana s oružanim sukobom, a ne sa nekom konkretnom grupom.“ Videti takođe MKSR, *Tužilac protiv Žan Pol Akajesu* (ICTR-96-4-A), presuda Žalbenog veća, 1. jun 2001. godine, pasusi 443-445.

169 Jedini uslov, kako je napred navedeno, jeste da je zločin dovoljno povezan sa sukobom („neksus“).

170 Ratni zločin protiv civilnog stanovništva (član 142): „Ko kršeći pravila međunarodnog prava za vreme rata, oružanog sukoba ili okupacije, naredi da se [...] ili ko izvrši [...]“. Ratni zločin protiv ranjenika i zarobljenika (član 143): „Ko, kršeći pravila međunarodnog prava za vreme rata ili oružanog sukoba naredi [...] ili ko izvrši [...]“. Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika (član 144): „Ko kršeći pravila međunarodnog prava naredi[...] ili ko izvrši [...]“.

članove KZSRJ „izvršilac može biti bilo koje lice, a ne isključivo pripadnik oružanih snaga ili borac“.¹⁷¹

U predmetu „Ovčara“, Apelacioni sud je razjasnio da je jedna od okrivljenih izvršila ratni zločin (protiv ratnih zarobljenika) iako nije pripadala nijednoj oružanoj formaciji, niti je imala neku vlast i moć u odnosu na zarobljenike.¹⁷²

Ipak, u određenom broju predmeta, sudije ORZ-a u svojim presudama uglavnom utvrđuju da je izvršilac bio pripadnik oružanih snaga odnosno naoružanih formacija ili samo navedu da je izvršilac pripadao određenoj strani u sukobu.¹⁷³ Ipak, ovakva praksa nije vodila ukidanju presuda niti oslobađanju okrivljenih od krivične odgovornosti.

5. Preporuke

Za TRZ i ORZ:

- Neophodno je jasno navesti u optužnicama i presudama da li je ratni zločin izvršen u kontekstu međunarodnog ili nemeđunarodnog oružanog sukoba. Preporučuje se uzdržavanje od kvalifikovanja oružanog sukoba kao i međunarodnog i nemeđunarodnog.
- Potrebno je pravilno primenjivati odgovarajući korpus pravila MHP-a s obzirom na karakter oružanog sukoba o kojem je reč.
- Savetuje se da se zauzme jedinstven stav o datumu okončanja sukoba na Kosovu, zasnovan isključivo na tumačenju primenljivih pravila MHP-a.
- Neophodno je uvek obrazložiti i dokazati postojanje „neksusa“ između dela i sukoba.
- Preporučuje se da se nastavi sa praksom neuzimanja u obzir statusa okrivljenog kao jednog od elemenata neophodnih za postojanje ratnih zločina.

Za Pravosudnu akademiju:

- Savetuje se da se međunarodno humanitarno pravo uključi u program obuke studenata, sudija i tužilaca.

171 Presuda Kž1 Po2 7/15 od 22. februara 2016. godine, str. 7.

172 Kako je sud rezonovao, kontekst i okolnosti oružanog sukoba uticali su na njeno ponašanje jer se ponašala kao da takvu vlast i moć ima i istu je realizovala na način da je ubila jednog ratnog zarobljenika, presuda Kž1 Po2 2/2014 od 24. novembra 2017. godine, str. 49.

173 Primera radi, videti predmet „Bosanska Krupa“, presuda K-Po2 5/2017 od 26. novembra 2018. godine, str. 43 – 45, predmet „Gradiška“, presuda K-Po2 6/2014 od 13. oktobra 2016. godine, str. 30, predmet „Bratunac“, presuda K-Po2 8/2017 od 23. septembra 2019. godine, str. 48, 53, 72, predmet „Bosanski Petrovac“, presuda K-Po2 12/13 od 30. juna 2016. godine, str. 10, 20, 21, presuda u predmetu „Bosanski Petrovac – Gaj“, str. 68, presuda u predmetu „Ključ – Šljivari“, str. 41.

GLAVA VII

Kaznena politika sudova

U izveštaju iz 2014. godine, Misija OEBS-a u Srbiji iznela je zabrinutost u pogledu kaznene politike sudova u predmetima ratnih zločina. Posebno je naglašena nepravilna primena „naročito olakšavajućih“ okolnosti, što je dovelo do izricanja kazni ispod zakonskog minimuma bez odgovarajućeg obrazloženja. Misija OEBS-a u Srbiji je zabeležila da su ORZ od mogućih olakšavajućih okolnosti sistematski navodili „porodične“ okolnosti koje nisu u vezi s okolnostima izvršenja dela, postojanjem umišljaja odnosno okrivljenim, što takođe predstavlja i diskriminaciju onih okrivljenih koji iz nekog razloga nemaju porodicu. Konačno, Misija OEBS-a u Srbiji je zabeležila da su sudovi nekonzistentno primenjivali protok vremena između dela i presude, ceneći ga kao olakšavajuću okolnost.

1. Upotreba šablona „porodične okolnosti“ kao olakšavajuće okolnosti

U izveštajnom periodu, veća ORZ-a su nastavila da upotrebljavaju standardizovanu formulaciju „porodične okolnosti“ kao olakšavajući faktor. Naime, u 16 od 18 predmeta u kojima je donesena osuđujuća presuda, ORZ navode porodične okolnosti (bračno stanje, decu) kao olakšavajuće okolnosti.¹⁷⁴ Međutim, u barem deset predmeta,¹⁷⁵ ORZ

174 Taj broj odnosi se i na prvostepene i na pravnosnažne presude, ali ne obuhvata presude zasnovane na sporazumu o priznanju krivičnog dela budući da sudovi u takvim presudama ne izriču kazne, već razmatraju da li je kazna dogovorena između tužilaštva i okrivljenog u skladu sa zakonom.

175 Videti predmete „Sanski Most“, „Sanski Most – Kijevo“, „Ključ – Kamičak“, „Bratunac“, „Bosanska Krupa II“, „Ključ – Šljivari“, „Ovčara“, „Skočić“, „Lovas“ i „Beli Manastir“.

nisu adekvatno obrazložila, ako su to uopšte i učinila, zbog čega okrivljeni treba da dobije nižu kaznu zato što je u braku odnosno nezaposlen.¹⁷⁶

2. Nekonzistentna upotreba „proteka vremena“

U izveštajnom periodu, veća ORZ-a, s jedne strane uglavnom nisu davala razloge za prihvatanje proteka vremena kao olakšavajuće okolnosti, a s druge strane su, u nekim prilikama, primenila ovu okolnost na kontradiktoran način. Treba istaći da su sudije prihvatale protek vremena kao olakšavajuću okolnost bez obzira na vremenski period koji je stvarno prošao između dela i presude.

Na primer, ORZ su prihvatala protek vremena kao olakšavajuću okolnost u deset predmeta, a u osam predmeta u kojima je protekao gotovo isti vremenski period nisu prihvatala protek vremena kao olakšavajuću okolnost.

Apelacioni sud izneo je svoj stav po tom pitanju u izveštajnom periodu.

Naime, razmatrajući prvostepenu presudu donesenu u ponovljenom postupku u predmetu „Beli Manastir“, u pogledu izrečene sankcije, ORZ nije cenilo protek vremena kao olakšavajuću okolnost koju je Viši sud prvobitno uzeo u obzir, nalazeći da „protek vremena od izvršenja krivičnog dela u postupcima za ratne zločine ne bi trebao da se ceni kao olakšavajuća okolnost[...]“.¹⁷⁷

Međutim, sud je odstupio od tog stava svojim kasnijim odlukama.

Na primer, u najmanje dva novija predmeta („Bosanska Krupa“ i „Ključ – Šljivari“), u kojima Viši sud nije cenio protek vremena kao olakšavajuću okolnost, Apelacioni sud je ipak prihvatio žalbe odbrana i uzeo u obzir protek vremena kao olakšavajuću okolnost, te shodno tome izrekao blaže kazne nego prvostepeni sud.¹⁷⁸

176 Vredi napomenuti da te faktore ne treba uzimati u obzir prilikom određivanja kazne. Prvo, zakon ne predviđa porodičnu situaciju kao okolnost, već „lične“ prilike okrivljenog. Drugo, postoji mnoštvo razloga zbog kojih je osoba u braku ili ne, odnosno ima decu ili ne, ali koji nisu u vezi s učinjenim delom, izazvanom društvenom štetom, odnosno svrhom kažnjavanja (retribucija, specijalna i generalna prevencija). U najmanje tri slučaja sudovi su kao olakšavajuću okolnost prilikom izricanja kazne okrivljenom u okviru porodičnih okolnosti cenili (ne)zaposlenost (predmet „Logor Luka“, predmet „Sotin“ i predmet „Trnje“).

177 Presuda Kž1 Po2 6/15 od 12. decembra 2016. godine, str. 12. Sud je, međutim, potvrdio odluku Višeg suda o kaznama izrečenim okrivljenim licima.

178 Presuda Kž1 Po2 3/19 od 27. maja 2019. godine, str. 15, presuda Kž1 Po2 2/19 od 8. aprila 2019. godine, str. 9.

3. Izricanje kazni ispod zakonskog minimuma

U izveštajnom periodu, Misija OEBS-a u Srbiji zabeležila je da su veća ORZ-a nastala da izriču kazne ispod zakonskog minimuma predviđenog za ratne zločine prema KZSRJ (pet godina), bez odgovarajućeg obrazloženja za takvo postupanje:

U predmetu „Bosanski Petrovac - Gaj”, veće Višeg suda osudilo je optuženog 24. aprila 2019. godine na zatvorsku kaznu ispod zakonskog minimuma u trajanju od četiri godine, iako je optuženi oglašen krivim za ubistvo jednog bošnjačkog civila i pokušaj ubistva još dvoje.¹⁷⁹

U predmetu „Ključ – Rejzovići”, sudsko veće osudilo je optuženog 24. septembra 2019. godine na kaznu zatvora ispod zakonskog minimuma u trajanju od dve godine. Optuženi je oglašen krivim za povredu telesnog integriteta jednog bošnjačkog civila i za razbojništvo.¹⁸⁰

U predmetu „Sremska Mitrovica”, Viši sud je 18. februara 2019. godine prihvatio sporazum o priznanju krivičnog dela zaključen između okrivljenog i tužilaštva i osudio ga na samo jednu godinu i šest meseci zatvora, oglasivši ga krivim za mučenje dvoje hrvatskih ratnih zarobljenika.¹⁸¹

U predmetu „Ramadan Maljoku”, sud je 19. marta 2019. godine prihvatio sporazum o priznanju krivičnog dela zaključen između okrivljenog i tužilaštva i osudio ga na kaznu zatvora u trajanju od jedne godine i šest meseci, oglasivši ga krivim za mučenje dvoje srpskih civila.¹⁸²

179 Presuda K-Po2 13/14 od 24. aprila 2019. godine. Sud je cenio i obrazložio stanje bitno smanjenje uračunljivosti, to jest da je njegova sposobnost da shvati značaj svog dela i upravlja svojim postupcima bila bitno smanjena. Međutim, sudsko veće nije navelo odgovarajuće razloge u prilog svoje odluke da izrekne kaznu ispod zakonskog minimuma, već je cenilo i navelo sve olakšavajuće i otežavajuće okolnosti. Apelacioni sud ukinio je prvostepenu presudu i vratio predmet na ponovno suđenje usled razloga koji nisu u vezi s kaznom izrečenom od strane sudskog veća.

180 Presuda K-Po2 1/18 od 24. septembra 2019. godine. Prilikom odmeravanja kazne, sudsko veće uzelo je u obzir vreme proteklo između izvršenja dela i donošenja presude u predmetu, kao i starost okrivljenog u vreme izvršenja dela kao naročito olakšavajuće okolnosti, navodeći da se svrha kažnjavanja može postići blažom kaznom. Ipak, veće je propustilo da obrazloži zašto se te okolnosti smatraju naročito značajnim da bi se opravdalo izuzetno smanjenje kazne ispod zakonskog minimuma.

181 Presuda Spk Po2 1/15 od 18. februara 2015. godine. U skladu s ZKP-om, javni tužilac i okrivljeni mogu zaključiti sporazum o priznanju krivičnog dela od trenutka donošenja naredbe za sprovođenje istrage pa sve dok se okrivljeni ne izjasni o optužbi na glavnom pretresu. U zavisnosti od trenutka u kojem okrivljeni i tužilac zaključče sporazum, sudija za prethodni postupak odnosno predsednik veća odlučuje o sporazumu o priznanju krivičnog dela nakon što utvrdi da li sporazum sadrži sve elemente u skladu sa zakonom. Sudija, između ostalog, utvrđuje da li je kazna ili druga krivična sankcija, odnosno druga mera u pogledu koje je zaključen sporazum predložena u skladu sa krivičnim ili drugim zakonom. U datom predmetu, predsednik veća, između ostalog, ocenio je da je kazna u pogledu koje je zaključen sporazum u skladu sa zakonom, uključujući i odredbe o ublažavanju kazne.

182 U tom konkretnom predmetu, predsednik veća smatrao je da je kazna o kojoj su se stranke sporazumele u skladu sa zakonom, da je ista srazmerna težini izvršenog krivičnog dela kao i ličnosti izvršioca, te zaključio da će se kaznom ostvariti svrha kažnjavanja, videti presudu Spk Po2 1/19 od 19. marta 2019.

Misija OEBS-a u Srbiji zabeležila je takođe predmete u kojima je ORZ Apelacionog suda ublažio kaznu izrečenu od strane Višeg bez adekvatnog obrazloženja za takvo postupanje:

U predmetu „Bosanska Krupa“, Apelacioni sud¹⁸³ je 27. maja 2019. godine ublažio kaznu zatvora u trajanju od pet godina koju Viši sud¹⁸⁴ prethodno izrekao okrivljenoj koja je oglašena krivom, između ostalog, za povredu telesnog integriteta, nanošenje velikih patnji, mučenje i nečovečno postupanje prema osamnaestogodišnjoj devojci koja je bila bolničarka u vojsci. Apelacioni sud je ublažio kaznu na tri godine, ispod zakonskog minimuma, našavši da su protek vremena, činjenica da prethodno nije osuđivana i trenutna starost okrivljene (62 godine) „naročito olakšavajuće“ okolnosti koje imaju veću težinu od otežavajućih okolnosti kao što su težina krivičnog dela i položaj komandira koji je okrivljena tada imala. Sud nije naveo adekvatno obrazloženje za takav zaključak niti za odstupanje od ocene Višeg suda.¹⁸⁵

U predmetu „Skočić“, Apelacioni sud je ublažio kaznu izrečenu trojici okrivljenih u ponovljenom postupku, zaključivši da veće u ponovljenom postupku nije ispravno cenilo olakšavajuću okolnost prilikom odmeravanja kazne. Međutim, i sam Apelacioni sud je propustio da obrazloži svoj zaključak uzimajući u obzir specifičnu težinu svake okolnosti.

Propuštanjem da navede konkretne i detaljne razloge za relevantnost i specifičnu težinu pojedinačnih okolnosti, Apelacioni sud onemogućava doslednu primenu olakšavajućih i otežavajućih okolnosti u kaznenoj politici sudova.

Uopštenije, sudovi treba pažljivije da određuju koje se okolnosti mogu kvalifikovati kao „naročito olakšavajuće“. Okolnosti koje se odnose na sve okrivljene ne treba kvalifikovati kao „naročito“ olakšavajuće. Primera radi, svi okrivljeni kojima se trenutno sudi pred ORZ-om terete se za dela učinjena pre najmanje 20 godina, što takođe znači da se starost okrivljenih neumitno povećala u međuvremenu; takođe, većina okrivljenih kojima se sudi pred ORZ-om nisu bili ranije osuđivani.

U svakom slučaju, a naročito prilikom izricanja kazni ispod zakonskog minimuma, ORZ treba uvek da obrazlože kako olakšavajuće okolnosti, ako postoje, odnose prevagu nad otežavajućim.

183 Presuda KŽ1-Po2 3/19 od 27. maja 2019. godine.

184 Presuda K-Po2 5/17 od 26. novembra 2018. godine.

185 Ni veće Apelacionog suda nije obrazložilo svoj zaključak da otežavajuće okolnosti (to jest težina krivičnog dela, starost i stanje žrtve, vlast okrivljene kao komandira i njen uticaj na ostale pripadnike jedinice) „nisu takvog značaja da u konkretnom slučaju imaju dominantniji značaj na odluku Apelacionog suda.“

4. Preporuke

Za ORZ:

- Neophodno je dosledno primenjivati olakšavajuće okolnosti i sledstveno izricati blaže kazne.
- Neophodno je uvek objasniti specifičnu težinu svake olakšavajuće i otežavajuće okolnosti.
- Preporučuje se da se ograniči upotreba „naročito olakšavajućih okolnosti“ na predmete u kojima te okolnosti imaju izuzetno olakšavajući karakter i izbegavati primenu „naročito olakšavajućih okolnosti“ na okrivljene i predmete uobičajenih karakteristika.
- Prilikom primene „naročito olakšavajućih okolnosti“, neophodno je uvek obezbediti adekvatno obrazloženje, posebno kada su prisutne i otežavajuće okolnosti.
- Savetuje se izbegavanje stereotipnih formulacija prilikom obrazlaganja olakšavajućih okolnosti.
- Neophodno je odustati od uzimanja u obzir porodičnih karakteristika okrivljenih (kao što je bračno stanje) kao olakšavajućih okolnosti.
- Neophodno je zauzeti dosledan stav o tome da li protek vremena treba ceniti kao olakšavajuću okolnost i, kada se primenjuje, obezbediti njegovu primenu na dosledan način.
- U cilju ujednačavanja prakse u pogledu tumačenja i ocene olakšavajućih i otežavajućih okolnosti od značaja za odmeravanje kazne, korisno bi bilo održati zajedničke sastanke svih postupajućih sudija ORZ.

GLAVA VIII

Zaštita svedoka

Zaštita svedoka i dalje je ključno obeležje predmeta ratnih zločina.

U izveštaju iz 2014. godine, Misija OEBS-a u Srbiji iznela je zabrinutost zbog nepoštovanja procesnih mera zaštite koje su određene svedocima za vreme suđenja u nekim predmetima. Pored toga, Misija OEBS-a u Srbiji prepoznala je probleme u pogledu sposobnosti Jedinice za zaštitu da adekvatno zaštiti svedoke, naročito svedoke insajdere, van suđenja.

U izveštajnom periodu, preduzete su konkretne mere da se reše navedena pitanja. Međutim, sistem se još uvek suočava s preprekama.

1. Procesna zaštita

Zakonik o krivičnom postupku predviđa niz mera koje sud može da odredi u cilju neotkrivanja identiteta svedoka javnosti. Te mere obuhvataju isključenje javnosti s glavnog pretresa,¹⁸⁶ ispitivanje svedoka iz posebne prostorije,¹⁸⁷ prikriivanje izgleda i/ili glasa.¹⁸⁸ Zakonik takođe predviđa specijalna upozorenja i načine ispitivanja zaštićenih svedoka,¹⁸⁹ kojima se uvek dodeljuje pseudonim.¹⁹⁰

Brisanje ličnih podataka iz spisa predmeta navedeno je kao jedna od mogućih mera budući da bi ostavljanje ličnih podataka o svedoku u spisima predmeta ugrozilo svrhu celokupnog sistema procesne zaštite. Brisanje podataka ne odnosi se samo na lične podatke samog zaštićenog svedoka, već i na sve okolnosti koje indirektno mogu da

186 ZKP, član 106, stav 1.

187 ZKP, član 108, stav 2.

188 *Ibid.*

189 ZKP, član 108.

190 ZKP, član 108, stav 2. i 109, stav 6.

otkriju svedokov identitet. Sudije ORZ-a nastavile su da određuju¹⁹¹ sve napred navedene mere kako bi predupredile potencijalne rizike po bezbednost osetljivih svedoka. Međutim, u jednom predmetu sud je objavio podatke koji su mogli dovesti do otkrivanja identiteta nekih svedoka.

U predmetu „Bratunac”, na primer, u prvostepenoj presudi navedeno je ime i prezime bliskog rođaka zaštićenog svedoka, tako da se identitet zaštićenog svedoka mogao relativno lako utvrditi.¹⁹²

Prema važećem ZKP-u, sud može odrediti meru posebne zaštite kojom se okrivljenom i njegovom braniocu uskraćuju podaci o istovetnosti zaštićenog svedoka.¹⁹³ Ta mera određuje se izuzetno jer se njome ograničava pravo na odbranu. Shodno tome, ZKP-om je regulisano da sud može odrediti tu meru ako se ispune određeni uslovi.¹⁹⁴ Ipak, odbrana u svakom slučaju ima pravo da sazna identitet svedoka najmanje 15 dana pre početka glavnog pretresa.¹⁹⁵ Međutim, u dva predmeta sud je propustio da blagovremeno saopšti identitet zaštićenih svedoka.

U predmetu „Srebrenica”, sud je propustio da otkrije identitet zaštićenih svedoka odbrani pre početka glavnog pretresa. Zbog toga, branioci su tražili da se pretres u tom predmetu odloži.¹⁹⁶

U predmetu „Bratunac”, sud je otkrio identitet zaštićenih svedoka okrivljenom i njegovom braniocu na glavnom pretresu nakon što je okrivljeni već izneo odbranu.¹⁹⁷

Iako je to pitanje jasno regulisano ZKP-om, sudije ORZ-a tumačili su datu odredbu prilično restriktivno.¹⁹⁸

191 U izveštajnom periodu, ORZ Višeg suda u Beogradu odredilo je mere zaštite za 14 svedoka.

192 Presuda ORZ-a Višeg suda u Beogradu, K-Po2 8/2017 od 23. septembra 2019. godine. Treba napomenuti da se sama rođaka zaštićene svedokinje uključila u program zaštite, ali to lice je preminulo tokom postupka, pre svedočenja pred sudom.

193 ZKP, član 106, stav 2.

194 Sud može odrediti tu meru u slučaju ako, nakon uzimanja izjava od svedoka i tužioca, utvrdi da je život, zdravlje ili sloboda svedoka ili njemu bliskog lica u toj meri ugrožena da to opravdava to ograničenje i da je svedok verodostojan, *ibid.*

195 ZKP, član 106, stav 3.

196 Pretresi zakazani za 12. i 13. decembar 2016. godine.

197 Pretres održan 29. juna 2016. godine.

198 Predsednik veća u predmetu „Srebrenica” protumačio je navedeno pravilo i našao da pravo okrivljenih na odbranu nije povređeno ako su podaci otkriveni 15 dana pre glavnog pretresa na kojem je zaštićeni svedok ispitivan, a ne na početku samog glavnog pretresa. Drugi predsednik veća u predmetu „Bratunac” slično je protumačio tu odredbu.

2. Vanprocesna zaštita

Srbija ima, u okviru MUP-a, Specijalizovanu jedinicu za zaštitu (JZ), čiji je zadatak da obezbedi fizičku bezbednost posebno osetljivih svedoka (uključujući, gde je potrebno, mere dvadesetčetvorosatnog nadzora, promenu identiteta i promenu prebivališta) u predmetima ratnih zločina, organizovanog kriminala i drugih ozbiljnih krivičnih dela.¹⁹⁹ Fokus jedinice su takozvani „svedoci insajderi“ koji često predstavljaju ključno dokazno sredstvo protiv visoko rangiranih učinilaca.²⁰⁰

Način delovanja JZ-a predviđa primenu četiri vrste zaštitnih mera: fizička zaštita ličnosti i imovine, promena prebivališta, prikrivanje identiteta i podataka o vlasništvu i promena identiteta.²⁰¹ Sve vrste mera primenjivane su u izveštajnom periodu. Međutim, za punu i pravilnu primenu mere promene identiteta potrebno je donošenje nekoliko podzakonskih akata, koje nadležna ministarstva još nisu usvojila.²⁰²

U prethodnom izveštaju, Misija OEBS-a u Srbiji je zabeležila postojanje više stavova u kojima se ističe bojazan u pogledu pouzdanosti, profesionalnosti, pa čak i nepristrasnosti JZ-a.²⁰³ Izgledalo je da su neki od tih problema uzrokovani lošim profesionalnim odnosima između prethodnog načelnika JZ-a i rukovodstva TRZ-a. Navodno, odnosi su počeli da se menjaju nabolje od juna meseca 2014. godine kada je imenovan novi načelnik JZ-a.

U izveštajnom periodu, preduzete su konkretne mere u cilju rešavanja navedenih problema. Ministarstvo unutrašnjih poslova sprovelo je analizu stanja i potreba JZ-a, s posebnim fokusom na postupak angažovanja zaposlenih, primenu odgovarajuće metodologije rada, uključujući tehničke kapacitete i raspoređivanje odgovarajućih kadro-

199 Zakon o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku, član 5.

200 Osuđujuće presude u većem broju najznačajnijih predmeta ORZ zasnovane su na iskazima jednog svedoka insajdera ili više njih – za više informacija, videti predmete „Ovčara“, „Podujevo“, „Suva Reka“, „Skočić“, „Škorpioni I“.

201 Zakon o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku, *supra*, član 14, stav 3.

202 Ovim podzakonskim aktima trebalo bi da se razreše problemi u izdavanju ličnih dokumenata, matičnim knjigama i/ili u kazenoj evidenciji prilikom izdržavanja kazni.

203 Specijalni izveštilac Saveta Evrope istakao je 2011. godine da je „nepropisno ponašanje pripadnika JZ prema svedocima ponekad dovodilo to toga da svedoci menjaju svoje iskaze ili da odluče da ne svedoče uopšte.“ Evropski parlament je 2012. godine na sličan način ukazao na „ozbiljne nedostatke u funkcionisanju sistema zaštite svedoka u predmetima ratnih zločina, što je dovelo do toga da je određeni broj svedoka odlučio da napusti program zaštite nakon što su bili sistematski zastrašivani.“ Slično, Evropska komisija je, u svojim izveštajima o napretku, više puta naglašavala nedostatke programa zaštite svedoka u Srbiji. Za više informacija, videti: Savet Evrope, *Izveštilac Žan-Šarl Gardeto, Zaštita svedoka kao kamen temeljac pravde i pomirenja na Balkanu* (Doc. 12440 rev.), 12. januar 2011. godine, Evropski parlament, Rezolucija o procesu evropskih integracija Srbije (2011/2886(RSP)), 29. mart 2012. godine, Evropska komisija, *Izveštaj o napretku Srbije za 2013. godinu*, 16. oktobar 2013. godine, str. 12, *Izveštaj o napretku Srbije za 2015. godinu*, str. 15 i 19, *Izveštaj o napretku Srbije za 2016. godinu*, str. 18 i 57.

va u JZ-u.²⁰⁴ Shodno tome, MUP je opredelilo značajna sredstva za opremanje JZ-a²⁰⁵ i obezbedilo dodatne prostorije za potrebe te jedinice.²⁰⁶ Izmenama zakonskog okvira unapređen je položaj jedinice i definisan postupak zapošljavanja,²⁰⁷ što je dovelo do povećanja broja policijskih službenika u JZ-u.²⁰⁸

U julu 2017. godine, MUP i TRZ potpisali su protokol u cilju unapređenja saradnje između TRZ-a i JZ-a.²⁰⁹ Profesionalni odnosi između TRZ-a i JZ-a značajno su se poboljšali u odnosu na prethodni izveštajni period.²¹⁰

Ipak, sistem se i dalje suočava s preprekama.

To se naročito odnosi na predmet „Srebrenica” u kojem je trebalo da bude ispitan jedan zaštićeni svedok. Međutim, on se nije pojavio na pretresu, obavestivši sudsko veće da iz bezbednosnih i zdravstvenih razloga nije spreman da svedoči.²¹¹ Taj svedok nije ispitan ni do kraja 2019. godine, iako mu je više puta uručen sudski poziv. Ostaje da se vidi da li će uopšte svedočiti.²¹²

Ovaj svedok je više puta odbio da se uključi u program zaštite svedoka, iako je izrazio bojazan za svoju bezbednost. Bez obzira na razloge, opisana situacija **može stvoriti utisak** da na kraju krajeva celokupan sistem zaštite svedoka, kao takav, ne može

-
- 204 Komisija za sprovođenje Programa zaštite svedoka u sklopu MUP-a sprovela je procenu u periodu između oktobra 2015. i februara 2016. godine i okončala savetodavne aktivnosti s TRZ-om, za više informacija, videti Prvi i Drugi izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina, dostupno na adresi: <https://www.mpravde.gov.rs/files/Report%20-%20National%20Strategy%20for%20Prosecution%20of%20War%20Crimes.docx> i <https://www.mpravde.gov.rs/files/Report%20-%20National%20Strategy%20for%20Prosecution%20of%20War%20Crimes%20-%20March%202018.....docx>.
- 205 Za potrebe Jedinice za zaštitu, obezbeđena je taktička oprema, računarska oprema, specijalna vozila sa stepenom zaštite i sredstva veze, *ibid*.
- 206 Prostorije je dodelila Direkcija policije u decembru 2017. godine, a JZ se preselila u nove prostorije u drugom kvartalu 2018. godine, videti Sedmi izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina, dostupno na adresi: <https://www.mpravde.gov.rs/files/Report%20-%20National%20Strategy%20for%20Prosecution%20of%20War%20Crimes.docx>.
- 207 Novim izmenama i dopunama Zakona o policiji koje su stupile na snagu u aprilu 2018. godine (*Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 24/2018), Jedinica je dobila status posebne jedinice u sklopu MUP-a, član 5. U junu 2018. godine, Vlada je usvojila Uredbu o specijalnoj i posebnim jedinicama policije (*Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 47/2018), kojom je utvrdila postupak za popunu radnih mesta u Jedinici za zaštitu, članovi 48 – 54.
- 208 Osam policijskih službenika zaposleno je 2019. godine u Programu zaštite od januara 2019. godine i raspisan je konkurs za radna mesta socijalnog radnika i psihologa, videti Sedmi izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina, *supra*.
- 209 Tim dokumentom uređuje se način sprovođenja zaštitnih mera od strane TRZ-a i JZ-a, njihovi poslovi i zadaci, mere za unapređenje kapaciteta i načini razjašnjavanja međusobnih nesuglasica nastalih povodom primedbi koje uputi lice na račun rada ili postupanja druge strane, dostupno samo na srpskom jeziku: http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/Regulation/Document__sr/2018-11/trz_protokol_o_saradnji_O.PDF.
- 210 Razgovor s predstavnicima JZ, 20. novembar 2019. i razgovor s predstavnicima TRZ-a, 22. novembar 2019. godine.
- 211 Svedok je obavestio sudsko veće da je dobio pretnje preko telefona u periodu između novembra i decembra 2017. godine, i da se boji za svoju i bezbednost svoje porodice, transkript suđenja sa glavnog pretresa održanog 25. septembra 2018. godine.
- 212 Svedok se nije odazvao na sudske pozive da se pojavi na glavnim pretresima koji su zakazani za 25. septembar 2018. godine, 24. oktobar 2018. godine, 13. novembar 2018. godine, 19. mart 2019. i 12. decembar 2019. godine.

obezbediti preduslove da se ključni insajderi – svedoci u najozbiljnijim predmetima osećaju sigurno i bezbedno da istupe i svedoče.²¹³ Misija OEBS-a u Srbiji će nastaviti da pažljivo prati razvoj ove situacije.

U prethodnom izveštajnom periodu, Misija OEBS-a u Srbiji je saznala od JZ-a za navode da su u nekim predmetima tužioci TRZ-a davali obećanja svedocima u smislu obima i vrste zaštitnih mera iz programa zaštite koje JZ nije mogla da ispuni, što se negativno odrazilo na odnos između svedoka i JZ-a. Ipak, Misija OEBS-a u Srbiji nije zabeležila nijedan takav slučaj u ovom izveštajnom periodu.

3. Preporuke

Za TRZ i ORZ:

- Neophodno je uvek poučiti svedoke o mogućnosti određivanja procesne zaštite tokom krivičnih postupaka u predmetima ratnih zločina (član 111 ZKP-a).
- Neophodno je obratiti posebnu pažnju da omaškom ne dođe do objavljivanja imena svedoka ili drugih ličnih podataka koji bi mogli da dovedu do otkrivanja identiteta zaštićenog svedoka.

ZA TRZ:

- Preporučuje se da TRZ nastavi sa dobrom praksom uzdržavanja od donošenja bilo kakvih odluka i davanja obećanja u pogledu zaštite svedoka i sličnih mera.

Za MUP:

- Neophodno je osigurati integritet i profesionalnost JZ-a, uključujući pažljivu proveru pripadnika te jedinice.
- Neophodno je nastaviti sa dobrom praksom i osigurati da JZ ne zapošljava službenike koji su učestvovali u oružanim sukobima kao pripadnici vojnih ili policijskih snaga.

Za Vladu Republike Srbije:

- Neophodno je da nadležna ministarstva usvoje sve podzakonske akte neophodne za uspešno sprovođenje mere promene identiteta.

213 Videti takođe predmete dokumentovane 2011. i 2012. godine, izveštaj OEBS-a iz 2014. godine, str. 85 – 86.

Spisak korišćenih skraćenica

BiH	(Bosna i Hercegovina)
AKB	(Advokatska komora Beograda)
KZ SRJ	(Krivični zakon Savezne Republike Jugoslavije)
KZ SFRJ	(Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije)
ZKP	(Zakonik o krivičnom postupku)
UKP	(Uprava kriminalističke policije)
EKLJP	(Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda)
EU	(Evropska unija)
EULEX	(Misija vladavine prava Evropske unije na Kosovu)
SRJ	(Savezna Republika Jugoslavija)
VSS	(Visoki savet sudstva)
MKSJ	(Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju)
INTERPOL	(Međunarodna organizacija kriminalističke policije)
MHP	(Međunarodno humanitarno pravo)
JNA	(Jugoslovenska narodna armija)
OVK	(Oslobodilačka vojska Kosova)
MRMKS	(Međunarodni rezidualni mehanizam za krivične sudove)
MUP	(Ministarstvo unutrašnjih poslova)
OEBS	(Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju)
SFRJ	(Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija)
SRS	(Srpska radikalna stranka)
DVT	(Državno veće tužilaca)
STK	(Specijalno tužilaštvo Kosova)
UN	(Ujedinjene nacije)
UNMIK	(Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu)
VKS	(Vrhovni kasacioni sud)
VRS	(Vojska Republike Srpske)
ORZ	(Odeljenje za ratne zločine)
SORZ	(Služba za otkrivanje ratnih zločina)
TRZ	(Tužilaštvo za ratne zločine)
JZ	(Jedinica za zaštitu)

Dodatak

Činjenice o suđenjima za ratne
zločine pred Odeljenjima za ratne
zločine (2015-2019)

Naziv predmeta	„Beli Manastir“	„Bihać II“	„Bijeljina II“
Broj predmeta	Kž1 Po2 6/15	K Po2 12/14	Kž1 Po2 1/16
Broj optuženih lica	4 (Velimir Bertić, Branko Hrnjak, Zoran Vukšić, Slobodan Strigić)	1 (Svetko Tadić)	1 (Miodrag Živković)
Broj žrtava	30	24	3
Rang optuženih	Niži policijski rang	Niži vojni rang	Niži vojni rang
Datum podizanja optužnice	23/06/2010	09/10/2014	04/06/2014
Faza postupka	Pravnosnažno okončan	Optužnica odbačena	Pravnosnažno okončan
Trajanje postupka od početka suđenja	5 godina i 4 meseca	1 godina i 4 meseca	1 godina i 7 meseci
Broj ispitanih svedoka	68	15	6
Datum i ishod prvostepene presude	19. jun 2012. godine Zoran Vukšić: 20 godina Slobodan Strigić: 10 godina Branko Hrnjak: 5 godina Velimir Bertić: 1 godina i 6 meseci	/	14. april 2015. godine Oslobađajuća presuda
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	29. mart 2013. godine Zoran Vukšić, Slobodan Strigić i Branko Hrnjak: presuda ukinuta, ponovno suđenje Velimir Bertić: presuda potvrđena	/	28. septembar 2015. godine Ukinuta presuda i ponovno suđenje

Naziv predmeta	„Beli Manastir“	„Bihać II“	„Bijeljina II“
Datum i ishod presude u ponovljenom postupku	29. maj 2015. godine Zoran Vukšić: 20 godina Slobodan Strigić: 10 godina Branko Hrnjak: 5 godina	/	24. novembar 2015. godine Oslobađajuća presuda
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	12. februar 2016. godine Presuda potvrđena	/	26. septembar 2016. godine Presuda potvrđena
Činjenični opis	Sud je našao da su, u periodu od avgusta do decembra 1991. godine, okrivljeni Zoran Vukšić i Velimir Bertić, nekadašnji pripadnici Jedinice za posebne namene policije Srpske Krajine, mučili i nečovečno postupali prema hrvatskim civilima u zatvorskim prostorijama SUP-a Beli Manastir, Republika Hrvatska. Pored toga, okrivljeni Zoran Vukšić, Slobodan Strigić i Branko Hrnjak optuženi su za ubistvo četvoro hrvatskih civila. Zoran Vukšić je takođe optužen za ubistvo jednog i teško ranjavanje dvoje hrvatskih civila.	Optužnica tereti Svetka Tadića da je dana 23. septembra 1992. godine, u Duljcima (opština Bihać, BiH), kao pripadnik VRS, učestvovao u ubistvima pet civila bošnjačke nacionalnosti u selima oko Bihaća. Kasnije tog dana, Svetko Tadić, zajedno sa grupom vojnika koji su pripadali Rajinovačkoj četi VRS izvršio je napad na bošnjačke civile, pucajući na njih i ubadajući ih noževima. To je za posledicu imalo smrt 18 lica i trajne povrede jedne osobe. Vojnici su potom zapalili leševe žrtava.	Prema optužnici, okrivljeni je, kao pripadnik srpske dobrovoljačke jedinice, dana 14. maja 1992. godine, u Bijeljini (BiH), zajedno sa Draganom Jovićem, Zoranom Đurđevićem, Alenom Ristićem i Danilom Spasojevićem, ušao u kuću muslimanskog civila Rame Avdića, preteći mu oružjem. Jović je pucao i ubio Avdića. Potom su svi navedeni u više navrata silovali Avdićevu ćerku i snaju, prvo u kući, a potom u mestu Ljeljenče na putu Bijeljina-Brčko. Potom su oslobodili žene. Oni su takođe ukrali novac, nakit i automobil od Avdića i njegovog komšije.

Naziv predmeta	„Beli Manastir“	„Bihać II“	„Bijeljina II“
Procesne napomene	<p>Državno odvjetništvo Republike Hrvatske ustupilo je TRZ-u dokaze u ovom predmetu.</p>	<p>Četiri saizvršioca osuđena su u odvojenom postupku pred Kantonalnim sudom u Bihaću (BiH), nakon priznanja krivice za delo koji im se stavljalo na teret. Druga dvojica osumnjičenih su preminula. Sud u Bihaću je pokrenuo postupak i protiv Đura Tadića, ali je zbog nedostupnosti organima BiH, predmet ustupljen TRZ. Viši sud u Beogradu je brata okrivljenog osudio na 13 godina zatvora za isti ovaj zločin (videti predmet „Bihać I“). Dana 6. jula 2016. godine, Viši sud u Beogradu je doneo rešenje kojim je odbacio optužnicu, s obzirom da je medicinskim veštačenjem utvrđeno je da je kod okrivljenog nastupila privremena procesna nesposobnost.</p>	<p>Trojica saokrivljenih su već osuđeni za ista dela u predmetu „Bijeljina I“. Dragan Jović, Alen Ristić i Zoran Đurđević pravnosnažno su osuđeni za isto krivično delo na kazne zatvora u trajanju: Dragan Jović na 20, Alen Ristić na 10 i Zoran Đurđević na 13 godina. Postupak protiv svih okrivljenih je ustupljen Srbiji od strane BiH na osnovu Ugovora o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima zaključenim između dve države. Petom okrivljenom, Danilo Spasojeviću, je suđeno u BiH gde je osuđen 2012. godine na 5 godina zatvora. Okrivljeni Miodrag Živković oslobođen je svih optužbi.</p>

Naziv predmeta	„Bogdanovci“	„Bosanska Krupa“	„Bosanska Krupa II“
Broj predmeta	K Po2 3/14	KŽ1 Po2 3/19	K Po2 11/17
Broj optuženih lica	1 (Boško Soldatović)	1 (Ranka Tomić)	2 (Joja Plavanjac, Zdravko Narančić)
Broj žrtava	9	1	11
Rang optuženih	Niži vojni rang	Srednji vojni rang	Niži vojni rang
Datum podizanja optužnice	21/12/2018	26/05/2016	26/12/2017
Faza postupka	Očekuje se početak suđenja	Pravnosnažno okončan	Žalbeni postupak
Trajanje postupka od početka suđenja	/	2 godine i 7 meseci	1 godina i 7 meseci
Broj ispitanih svedoka	Nijedan	12	18 i 2 veštaka
Datum i ishod prvostepene presude	/	26. novembar 2018. godine 5 godina	15. novembar 2019. godine Joja Plavanjac: 15 godina Zdravko Narančić: 7 godina
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	/	27. maj 2019. godine Preinačena kazna:3 godine	/
Datum i ishod presude u ponovljenom postupku	/	/	/
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	/	/	/

Naziv predmeta	„Bogdanovci“	„Bosanska Krupa“	„Bosanska Krupa II“
Činjenični opis	<p>Optužnica navodi da je okrivljeni, kao pripadnik JNA, ubio devet civila, u novembru 1991. godine, u Bogdanovcima, Hrvatska.</p>	<p>Po optužnici, okrivljena Ranka Tomić se tereti da je kao starešina jedinice „Front žena Petrovac“, zajedno sa drugim pripadnicama, u Radiću (opština Bosanska Krupa, BiH), sredinom jula 1992. godine, ratnu zarobljenicu Karmenu Kamenčić, medicinsku sestru Armije BiH, mučila, prema njoj nečovečno postupala, nanosila joj velike patnje i povrede telesnog integriteta. Nakon zarobljavanja okrivljena je naredila da se skine gola, kojom prilikom ju je tukla, sakatila delove tela i terala je da peva srpske pesme. Nakon toga okrivljenja je, zajedno sa jednim maloletnim licem, odvela žrtvu do jedne doline gde su joj naredili da iskopaja grob, a potom je maloletno lice ubilo žrtvu, pucajući u nju iz automatske puške.</p>	<p>U optužnici se navodi da je u avgustu 1992. godine u Bosanskoj Krupi (BiH), okrivljeni Zdravko Narančić, u svojstvu pripadnika VRS i čuvara u lokalnoj školi gde su bili zatvoreni civili bošnjačke nacionalnosti, pomogao optuženom Joji Plavanjcu pustivši ga da uđe u prostorije škole i liši života 11 civila. Posmrtni ostaci žrtva ekshumirani su iz masovne grobnice u Lušci Palanci (opština Sanski Most, BiH) 2006. godine.</p>

Naziv predmeta	„Bogdanovci“	„Bosanska Krupa“	„Bosanska Krupa II“
Procesne napomene	<p>Optužnicu ovom predmetu TRZ je prvobitno podiglo još 2013. godine. Pre nego što je konačno potvrđena 2018. godine, optužnica je u ovom predmetu nekoliko puta vraćena TRZ na dopunu istrage.</p>	<p>Za isti zločin, 2016. godine, Vrhovni sud Federacije BiH osudio je pravnosnažno Boru Kuburić i Radmilu Banjac na zatvorsku kaznu u trajanju od tri godine. Vlasti BiH su pokrenule krivični postupak protiv okrivljene, ali usled njene nedostupnosti, slučaj je ustupljen srpskom TRZ.</p>	<p>Organi BiH pokrenuli su krivični postupak protiv okrivljenih, ali su potom ustupili krivično gonjenje srpskom TRZ pošto su im okrivljeni bili nedostupni.</p>

Naziv predmeta	„Bosanski Petrovac“	„Bosanski Petrovac Gaj (Dragišić)“	„Branko Branković“
Broj predmeta	KŽ1 Po2 4/16	K Po2 4/19	KTO 5/18
Broj optuženih lica	2 (Nedeljko Sovilj, Rajko Vekić)	1 (Milan Dragišić)	1 (Branko Branković)
Broj žrtava	1	6	2
Rang optuženih	Niži vojni rang	Niži vojni rang	Niži vojni rang
Datum podizanja optužnice	06/08/2012	10/10/2014	14/09/2018
Faza postupka	Pravnosnažno okončan	Ponovno suđenje u toku	Optužnica odbačena
Trajanje postupka od početka suđenja	4 godine i 5 meseci	4 godine i 6 meseci	/
Broj ispitanih svedoka	11 i 2 veštaka	25 i 4 veštaka	/
Datum i ishod prvostepene presude	11. mart 2013. godine Nedeljko Sovilj i Rajko Vekić: 8 godina	24. april 2019. godine 4 godine	/
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	4. novembar 2013. godine Ukinuta presuda i ponovno suđenje	25 novembar 2019. godine Ukinuta presuda i ponovno suđenje	/
Datum i ishod presude u ponovljenom postupku	30 jun 2016. godine Nedeljko Sovilj i Rajko Vekić: 8 godina	/	/
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	27 mart 2017. godine Oslobađajuća presuda	/	/

Naziv predmeta	„Bosanski Petrovac“	„Bosanski Petrovac Gaj (Dragišić)“	„Branko Branković“
Činjenični opis	<p>Prema optužnici okrivljeni, kao pripadnici VRS, 21. decembra 1992. godine naišli su na civile Mileta Vukelića i Mehmeda Hrkčića na lokalnom putu kod Bosanskog Petrovca (BiH). Oni su navodno naredili Vukeliću da nastavi dalje, a zadržali Mehmeda Hrkčića, odveli ga dublje u šumu i ubili ga sa više hitaca vatrenog oružja.</p>	<p>U optužnici se navodi da je okrivljeni, u svojstvu pripadnika VRS, 20. septembra 1992. godine, u Bosanskom Petrovcu (BiH), ubio troje muslimanskih civila i pokušao da ubije još troje.</p>	<p>Prema optužnici okrivljeni je u junu 1992. godine, kao pripadnik seoske straže, ubio dva civila bošnjačke nacionalnosti, u Prhovu (opština Ključ, BiH).</p>
Procesne napomene	<p>Dana 31. oktobra 2011. godine, vlasti BiH podigle su optužnicu protiv okrivljenih. S obzirom da su bili nedostupni organima BiH, predmet je formalno dostavljen TRZ-u.</p>	<p>Organi BiH pokrenuli su krivični postupak protiv okrivljenog, ali su potom ustupili krivično gonjenje srpskom TRZ pošto im je okrivljeni bio nedostupan.</p>	<p>Kako okrivljeni nije bio dostupan vlastima BiH, srpsko TRZ preuzelo je krivično gonjenje u ovom predmetu nakon što je predmet ustupljen. Dana 5. februara 2019. godine, Viši sud u Beogradu je doneo rešenje kojim je odbacio optužnicu prema Branku Brankoviću, s obzirom da je medicinskim veštačenjem utvrđeno da je kod okrivljenog nastupila trajna procesna nesposobnost.</p>

Naziv predmeta	„Bratunac“	„Bratunac – Suha“	„Brčko“
Broj predmeta	K Po2 8/17	K Po2 8/18	K Po2 5/18
Broj optuženih lica	1 (Dalibor Maksimović)	1 (Jovan Novaković)	1 (Nikola Vida Lujčić)
Broj žrtava	6	300	1
Rang optuženih	Niži vojni rang	Niži vojni rang	Niži vojni rang
Datum podizanja optužnice	14/04/2016	22/10/2018	12/09/2018
Faza postupka	Žalbeni postupak	Očekuje se početak suđenja	Žalbeni postupak
Trajanje postupka od početka suđenja	3 godine i 6 meseci	/	1 godina
Broj ispitanih svedoka	19 i 1 veštak	Nijedan	12
Datum i ishod prvostepene presude	23. septembar 2019. godine 15 godina	/	19. septembar 2019. godina 8 godina
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	/	/	/
Datum i ishod presude u ponovljenom postupku	/	/	/
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	/	/	/

Naziv predmeta	„Bratunac“	„Bratunac – Suha“	„Brčko“
Činjenični opis	<p>U optužnici se navodi da je optuženi, kao pripadnik VRS, ubio četvoricu civila bošnjačke nacionalnosti i silovao jednu ženu bošnjačke nacionalnosti na području Bratunca (BiH), dana 9. maja 1992. godine. Optuženi i drugi nepoznati vojnici VRS su navodno zarobili grupu civila bošnjačke nacionalnosti. Oni su izdvojili trojicu iz grupe i odmah zatim i ubili. Dok je jedna žrtva i dalje pokazivala znake života, optuženi joj je prišao i nožem preklao. Maksimović je takođe optužen da je iz automobila pucao na jednog civila bošnjačke nacionalnosti koga je pri tom i ubio. Istog dana, prema navodima optužnice, optuženi je zarobio i silovao više puta jednu Bošnjakinju.</p>	<p>Prema optužnici, okrivljeni Novaković je u junu 1992. godine, kao bivši komandir voda Moštance Teritorijalne odbrane Bratunac, učestvovao u prisilnom raseljavanju oko 300 civila bošnjačke nacionalnosti iz sela Suha (opština Bratunac), BiH.</p>	<p>Optužnica navodi da je okrivljeni Vida - Ljujić, kao pripadnik srpske oružane strane u sukobu - jedinice tzv. „Crvene Beretke“, u junu 1992. godine, u Brčkom (BiH), silovao jednu ženu bošnjačke nacionalnosti.</p>
Procesne napomene	<p>Organi BiH pokrenuli su krivični postupak protiv Maksimovića, ali su potom ustupili krivično gonjenje srpskom TRZ s obzirom na to da je okrivljeni bio nedostupan.</p>	<p>Kako okrivljeni nije bio dostupan vlastima BiH, srpsko TRZ preuzelo je krivično gonjenje u ovom predmetu nakon što je predmet ustupljen.</p>	<p>Kako okrivljeni nije bio dostupan vlastima BiH, srpsko TRZ preuzelo je krivično gonjenje u ovom predmetu, nakon što je predmet ustupljen.</p>

Naziv predmeta	„Brčko II“	„Čuška“
Broj predmeta	K Po2 9/18	K Po2 4/15
Broj optuženih lica	1 (Miloš Čajević)	18 (Radoslav Brnović, Boban Bogićević, Dejan Bulatović, Zvonimir Cvetković, Slaviša Kastratović, Veljko Korićanin, Vidoje Korićanin, Toplica Miladinović, Siniša Mišić, Ranko Momić, Miloško Nikolić, Zoran Obradović, Srećko Popović, Abdulah Sokić, Milan Ivanović, Vladan Krstović, Lazar Pavlović, Predrag Vuković)
Broj žrtava	14	138
Rang optuženih	Niži vojni rang	Srednji vojni rang (Miladinović); niži vojni rang (svi ostali)
Datum podizanja optužnice	22/10/2018	10/09/2010; 01/04/2011; 27/04/2011; 31/05/2011; 07/11/2011; 26/09/2012; 07/04/2014; 03/07/2019.
Faza postupka	Suđenje u toku	Ponovno suđenje u toku
Trajanje postupka od početka suđenja	7 meseci	9 godina
Broj ispitanih svedoka	3	više od 120
Datum i ishod prvostepene presude	/	11. februar 2014. godine Toplica Miladinović, Miloško Nikolić, Dejan Bulatović: 20 godina Ranko Momić: 15 godina Abdulah Sokić: 12 godina Srećko Popović: 10 godina Siniša Mišić: 5 godina Slaviša Kastratović, Boban Bogićević: 2 godine Veljko Korićanin, Radoslav Brnović: oslobađajuća presuda <i>Zvonimir Cvetković, Vidoje Korićanin, Zoran Obradović: optužnica povučena</i>
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	/	26. februar 2015. godine Ukinuta presuda i ponovno suđenje

Naziv predmeta	„Brčko II“	„Ćuška“
Datum i ishod presude u ponovljenom postupku	/	/
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	/	/
Činjenični opis	<p>Optužnica navodi da je okrivljeni, u maju 1992. godine, u Brčkom (BiH), kao pripadnik rezervnog sastava policije u sastavu VRS, primenjivao mere zastrašivanja i terora prema 11 civila bošnjačke nacionalnosti. Okrivljeni je takođe optužen za nečovečno postupanje prema dvojici civila bošnjačke nacionalnosti u logoru „Luka“ kao i za silovanje jedne žene bošnjačke nacionalnosti.</p>	<p>Nova jedinstvena optužnica obuhvata pripadnike 177. Vojno-teritorijalnog odreda Vojske Jugoslavije (poznatog pod imenom „Šakali“) koji su prema optužnici tokom aprila i maja 1999. godine, učestvovali u masakrima nad kosovskim Albancima učinjenim u selima Ćuška, Zahač, Pavljan i Ljubenić (Kosovo). Okrivljeni su učestvovali u ubistvima, vršili silovanja i uništavali i pustošili imovinu civila. Većina preživelih je napustila svoje domove i pobegla u Albaniju. Bivši vođa „Šakala“ Nejboša Minić, poznat i kao „Mrtvi“, preminuo je u Argentini 2005. godine.</p>

Naziv predmeta	„Brčko II“	„Ćuška“
Procesne napomene	<p>Kako okrivljeni nije bio dostupan vlastima BiH, srpsko TRZ preuzelo je krivično gonjenje u ovom predmetu nakon što je predmet ustupljen.</p>	<p>U junu 2015. godine, iz razloga proceduralne efikasnosti, Viši sud je odlučio da spoji postupke u predmetima „Ćuška“ i „Ljubenić“ – koji obuhvata trojicu optuženih (Milan Ivanović, Vladan Krstović, Lazar Pavlović) s obzirom na to da su oni zasnovani na sličnim činjenicama. U novembru 2019. godine, Viši sud je takođe doneo rešenje kojim se spajaju postupci u predmetima „Ćuška“ i „Predrag Vuković“, s obzirom na to da su zasnovani na sličnim činjenicama. U aprilu 2016. godine, veće je donelo odluku da odbaci optužnicu protiv Dejana Bulatovića, jer je medicinski veštak utvrdio da okrivljeni nije mogao da prati suđenje iz zdravstvenih razloga. Usled smrti dvojice okrivljenih (Radoslav Brnović, Miloško Nikolić), sud je u međuvremenu prema njima obustavio krivični postupak. Krivični postupak u odnosu na okrivljenog Ranka Momića je razdvojen, s obzirom da je u bekstvu i nije dostupan državnim organima.</p>

Naziv predmeta	„Doboj“	„Gornje Nerodimlje“	„Gradiška (Šinik)“
Broj predmeta	K Po2 9/17	Spk Po2 1/19	KŽ1 Po2 4/16
Broj optuženih lica	1 (Dušan Vuković)	1 (Ramadan Maljoku)	1 (Goran Šinik)
Broj žrtava	16	2	1
Rang optuženih	Niži policijski rang	Niži vojni rang	Niži vojni rang
Datum podizanja optužnice	21/03/2016	24/12/2018	08/04/2014
Faza postupka	Krivični postupak obustavljen	Pravnosnažno okončan	Pravnosnažno okončan
Trajanje postupka od početka suđenja	1 godina i 10 meseci	/	1 godina i 8 meseci
Broj ispitanih svedoka	8 i 1 veštak	/	9
Datum i ishod prvostepene presude	<i>Dušan Vuković je preminio pre okončanja postupka.</i>	19. mart 2019. godine 1 godina i 6 meseci	13. oktobar 2016. godine Oslobađajuća presuda
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	/	/	22. februar 2017. godine Presuda potvrđena
Datum i ishod presude u ponovljenom postupku	/	/	/
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	/	/	/

Naziv predmeta	„Doboj“	„Gornje Nerodimlje“	„Gradiška (Šinik)“
Činjenični opis	<p>U optužnici se navodi da je optuženi, u periodu od maja 1992. do marta 1993. godine, kao stražar u Okružnom zatvoru u Dobuju (BiH), u više navrata zajedno sa ostalim čuvarima učestvovao u mučenju velikog broja lica lišenih slobode i zatočenih u tom zatvoru. Mučenje je obuhvatalo telesno povređivanje, kao i fizičko i psihičko mučenje, što je za posledicu imalo fizičke i psihičke patnje, povrede telesnog integriteta i smrt zatvorenika (jedno lice je preminulo od posledica pobijanja).</p>	<p>Sud je utvrdio da su dana 21. juna 1999. godine, okrivljeni Maljoku i četvorica pripadnika OVK ušli u selo Gornje Nerodimlje (opština Uroševac, Kosovo), došli do kuće jedne srpske porodice, gde su pretukli dva civila i nakon toga ih zaključali u radionici u blizini kuće. Okrivljeni im je zapretio da će biti ubijeni, ako ne predaju oružje. U jednom trenutku, civili su uspeli da pobegnu.</p>	<p>U optužnici se navodi da je 2. septembra 1992. godine okrivljeni, kao pripadnik Vojske Republike Srpske, ubio hrvatskog civila u Gradišci (BiH). Okrivljeni je izvukao žrtvu iz autobusa i zajedno sa još dvojicom muškaraca odvezao ga u obližnje selo. Nakon što su se navedena dvojica vratila u Gradišku, okrivljeni je navodno ubio civila. Ne postoje očevidci događaja.</p>
Procesne napomene	<p>Vlasti BiH su pokrenule krivični postupak protiv okrivljenog, ali je usled njegove nedostupnosti, slučaj ustupljen srpskom TRZ.</p>	<p>Krivični postupak je okončan tako što je Viši sud prihvatio sporazum o priznanju krivičnog dela za ratni zločin protiv civilnog stanovništva koji je okrivljeni zaključio sa TRZ.</p>	<p>Okružni sud u Banja Luci ustupio je predmet TRZ-u. Okrivljeni Goran Šinik oslobođen je svih optužbi.</p>

Naziv predmeta	„Kalinovik“	„Kelesija – Caparde“	„Ključ – Rejzovići“
Broj predmeta	K Po2 3/19	Spk Po2 1/18	K Po2 1/18
Broj optuženih lica	1 (Dalibor Krstović)	1 (Dragan Maksimović)	1 (Željko Budimir)
Broj žrtava	1	5	3
Rang optuženih	Niži vojni rang	Niži vojni rang	Niži vojni rang
Datum podizanja optužnice	26/9/2019	26/12/2017	01/02/2018
Faza postupka	Očekuje se početak suđenja	Pravnosnažno okončan	Žalbeni postupak
Trajanje postupka od početka suđenja	/	/	1 godina i 8 meseci
Broj ispitanih svedoka	/	/	9
Datum i ishod prvostepene presude	/	6. jun 2018. godine 6 godina i 2 meseca	24. septembar 2019. godine 2 godine
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	/	/	/
Datum i ishod presude u ponovljenom postupku	/	/	/
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	/	/	/

Naziv predmeta	„Kalinovik“	„Kelesija – Caparde“	„Ključ – Rejzovići“
Činjenični opis	<p>Optužnica navodi da je okrivljeni Dalibor Krstović, kao pripadnik VRS, u avgustu 1992. godine, u Kalinoviku, BiH, silovao jednu ženu bošnjačke nacionalnosti.</p>	<p>Sud je utvrdio da je okrivljeni u junu 1992. godine, u svojstvu pripadnika VRS, ušao u kuću u selu Caparde, BiH, i lišio života pet civila bošnjačke nacionalnosti.</p>	<p>U optužnici se navodi da je okrivljeni Željko Budimir u novembru 1992. godine, zajedno sa Predragom Bajićem i Mladenkom Vrtunićem, pripadnicima VRS, otišao do kuće civila bošnjačke nacionalnosti Ala Štrkonjića u mestu Rejzovići, opština Ključ, BiH, koga su fizički maltretirali i tražili mu novac. Pošto im je predao novac, Ale je uspeo da pobjegne, nakon čega je jedan od saizvršilaca lišio života Aleovu ženu Fatimu i njenu majku Fatu.</p>
Procesne napomene	<p>Kako okrivljeni nije bio dostupan vlastima BiH, srpsko TRZ preuzelo je krivično gonjenje u ovom predmetu nakon što je predmet ustupljen.</p>	<p>Krivični postupak je okončan tako što je Viši sud prihvatio sporazum o priznanju krivičnog dela za ratni zločin protiv civilnog stanovništva koji je okrivljeni zaključio sa TRZ.</p>	<p>Sudovi u BiH, 2014. godine, osudili su pravnosnažno Bajića i Vrtunića za isti zločin na zatvorske kazne u trajanju od 13 i devet godina. Kako okrivljeni nije bio dostupan vlastima BiH, srpsko TRZ preuzelo je krivično gonjenje u ovom predmetu nakon što je predmet ustupljen.</p>

Naziv predmeta	„Ključ – Šljivari“	„Ključ – Kamičak“	„Kožuhe“
Broj predmeta	KŽ1 Po2 2/19	KŽ3 Po2 1/19	K Po2 4/18
Broj optuženih lica	1 (Milanko Dević)	2 (Dragan Bajić, Marko Pauković)	1 (Nebojša Stojanović)
Broj žrtava	1	5	1
Rang optuženih	Niži vojni rang	Niži vojni rang	Niži vojni rang
Datum podizanja optužnice	05/04/2016	26/05/2016	13/7/2018
Faza postupka	Pravnosnažno okončan	Pravnosnažno okončan	Suđenje u toku
Trajanje postupka od početka suđenja	3 godine i 2 meseca	3 godine i 2 meseca	11 meseci
Broj ispitanih svedoka	18	5 svedoka, 2 sudska veštaka i 1 stručni savetnik	6
Datum i ishod prvostepene presude	13. novembar 2018. godine 7 godina	25. decembar 2017. godine Oslobađajuća presuda	/
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	8. april 2019. godine Preinačena kazna: 6 godina	1. jun 2018. godine Ukinuta presuda i ponovno suđenje	/
Datum i ishod presude u ponovljenom postupku	/	27. decembar 2018. godine Oslobađajuća presuda	/
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	/	29. maj 2019. godine Preinačena presuda: Dragan Bajić, Marko Pauković: 12 godina 13. novembar 2019. godine Presuda potvrđena	/

Naziv predmeta	„Ključ – Šljivari“	„Ključ – Kamičak“	„Kožuhe“
Činjenični opis	<p>Sud je utvrdio da je okrivljeni, kao pripadnik VRS, u julu 1992. godine, zajedno sa Bogdanom Šobotom i još jednim NN pripadnikom VRS, došao do kuće Šljivar Ismeta, civila bošnjačke nacionalnosti, iz Šljivara (opština Ključ, BiH), izveo ga napolje i odveo ga do obližnje reke. Nakon toga je navodno u oštećenog ispucao više metaka, a njegovo telo potom bacio u reku.</p>	<p>Optužnica navodi da su okrivljeni, kao pripadnici VRS, u oktobru 1992. godine, u selu Kamičak (opština Ključ, BiH), ubili pet bošnjačkih civila (jedno od njih je bilo maloletno dete).</p>	<p>Optužnica navodi da je okrivljeni u maju 1992. godine, kao pripadnik dobrovoljačke jedinice pri srpskim oružanim formacijama, ubio Ivana Sivrića, pripadnika Hrvatskog vijeća obrane (HVO), u mestu Kožuhe, opština Doboj (BiH). Srpske oružane formacije zarobile su Sivrića i smestile ga u krugu fabrike, odakle ga je okrivljeni preuzeo i odveo do reke Bosne, gde ga je u ranije iskopanoj razi, hicima iz pištolja lišio života.</p>
Procesne napomene	<p>Za ovaj događaj, Vrhovni sud Federacije BiH je doneo pravnosnažnu presudu, 2018. godine, prema kojoj je Bogdan Šobot osuđen na šest godina zatvora. Vlasti u BiH su pokrenuli krivični postupak protiv Milanka Devića, ali su usled njegove nedostupnosti ustupili predmet srpskom TRZ.</p>	<p>Organi BiH pokrenuli su krivični postupak protiv okrivljenih, ali su potom ustupili krivično gonjenje srpskom TRZ, pošto su im okrivljeni bili nedostupni. Nakon što je TRZ podiglo pojedinačne optužnice protiv optuženih, predložilo je sudu da se spoje postupci protiv optuženih i vodi jedinstven postupak.</p>	<p>Kako okrivljeni nije bio dostupan vlastima BiH, srpsko TRZ preuzelo je krivično gonjenje u ovom predmetu nakon što je predmet ustupljen.</p>

Naziv predmeta	„Lovas“	„Logor Luka“
Broj predmeta	K Po2 1/14	KŽ1 Po2 8/15
Broj optuženih lica	14 (Dragan Bačić, Ljuban Devetak, Milan Devčić, Jovan Dimitrijević, Miodrag Dimitrijević, Radisav Josipović, Zoran Kosijer, Željko Krnjajić, Aleksandar Nikolaidis, Darko Perić, Milan Radojčić, Petronije Stevanović, Saša Stojanović, Radovan Vlajković)	1 (Boban Pop Kostić)
Broj žrtava	70	1
Rang optuženih	Srednji vojni rang (Dimitrijević), niži vojni/policijski rang (svi ostali)	Niži vojni rang
Datum podizanja optužnice	28/11/2007	31/03/2014
Faza postupka	Žalbeni postupak nakon ponovnog suđenja	Pravnosnažno okončan
Trajanje postupka od početka suđenja	11 godina i 8 meseci	1 godina i 11 meseci
Broj ispitanih svedoka	195	4
Datum i ishod prvostepene presude	26. jun 2012. godine Ljuban Devetak: 20 godina Petronije Stevanović: 14 godina Milan Radojčić: 13 godina Milan Devčić, Željko Krnjajić, Miodrag Dimitrijević: 10 godina Zoran Kosijer: 9 godina Jovan Dimitrijević, Saša Stojanović: 8 godina Dragan Bačić, Aleksandar Nikolaidis: 6 godina Darko Perić, Radovan Vlajković: 5 godina Radisav Josipović: 4 godine	20. mart 2015. godine 2 godine
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	9. decembar 2013. godine Ukinuta presuda i ponovno suđenje	10. jun 2015. godine Ukinuta presuda i ponovno suđenje

Naziv predmeta	„Lovas“	„Logor Luka“
Datum i ishod presude u ponovljenom postupku	<p>20. jun 2019. godine Milan Devčić: 8 godina Saša Stojanović: 7 godina Željko Krnjajić, Zoran Kosijer, Jovan Dimitrijević: 6 godina Darko Perić, Radovan Vlajković: 5 godina Radisav Josipović: 4 godine</p> <p><i>Miodrag Dimitrijević: optužnica odbačena</i></p> <p><i>Ljuban Devetak, Aleksandar Nikolaidis, Petronije Stevanović, Dragan Bačić, Milan Radojčić preminuli pre okončanja postupka</i></p>	<p>5. novembar 2015. godine Oslobođajuća presuda</p>
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	/	<p>28. mart 2016. godine Presuda potvrđena</p>
Činjenični opis	<p>U optužnici se navodi da su, 10. oktobra 1991. godine, trupe JNA pod komandom okrivljenog Željka Krnjajića, izvršile napad na selo Lovas (Hrvatska) i ubili 20 hrvatskih civila. Nakon toga, po naređenju člника privremene vlade Ljubana Devetka, Milana Radojčića i Milana Devčića, nekoliko okrivljenih u predmetu počinili su niz zločina nad hrvatskim civilima (između ostalog, koristili su civile kao “živi štit” i primoravali ih da ulaze u minsko polje).</p>	<p>U optužnici se navodi da je okrivljeni, u svojstvu pripadnika VRS, služio kao stražar u logoru poznatom pod imenom „Luka“, u Brčkom (BiH), te da je 10. maja 1992. godine mučio civilnog zatvorenika bošnjačke nacionalnosti koji je bio pritvoren u logoru, tako što ga je izlagao teškom psihičkom maltretiranju i ponovljenim batinjanjima.</p>
Procesne napomene	<p>Postupak je obustavljen u odnosu na petoricu okrivljenih koji su u međuvremenu preminuli. U aprilu 2019. godine, sud je obustavio krivični postupak u odnosu na Miodraga Dimitrijevića, s obzirom da je na osnovu nalaza i mišljenja veštaka medicinske struke utvrđeno da okrivljeni nije sposoban da prati dalji tok postupka.</p>	<p>Predmet „Logor Luka“ zasniva se na krivičnom postupku pokrenutom pred Osnovnim sudom Brčko Distrikta u BiH. U februaru 2014. godine, TRZ je preuzelo krivično gonjenje nakon ustupanja postupka u skladu sa Ugovorom o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima zaključenim između BiH i Srbije. Okrivljeni Boban Pop Kostić oslobođen je svih optužbi.</p>

Naziv predmeta	„Ovčara I“
Broj predmeta	KŽ1 Po2 2/14
Broj optuženih lica	18
Broj žrtava	200
Rang optuženih	Srednji vojni rang (Vujović), niži vojni rang (svi ostali)
Datum podizanja optužnice	04/12/2003, 25/04/2004, 13/04/2005, 08/04/2008
Faza postupka	Pravnosnažno okončan
Trajanje postupka od početka suđenja	13 godina i 9 meseci
Broj ispitanih svedoka	122
Datum i ishod prvostepene presude	12. decembar 2005. godine Miroљub Vujović, Stanko Vujanović, Ivan Atanasijević, Milan Lančuzanin, Predrag Milojević, Đorđe Šošić, Miroslav Đanković i Predrag Dragović: 20 godina Jovica Perić, Milan Vojnović i Vujo Zlatar: 15 godina Predrag Madžarac: 12 godina Nada Kalaba: 9 godina Goran Mugoša: 5 godina Marko Ljuboja, Slobodan Katić: oslobađajuća presuda
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	14. decembar 2006. godine Ukinuta presuda i ponovno suđenje
Datum i ishod presude u ponovljenom postupku	12. mart 2009. godine Miroљub Vujović, Stanko Vujanović, Ivan Atanasijević, Predrag Milojević, Đorđe Šošić, Miroslav Đanković, Saša Radak: 20 godina Milan Vojnović: 15 godina Jovica Perić: 13 godina Nada Kalaba: 9 godina Milan Lančuzanin: 6 godina Goran Mugoša, Predrag Dragović: 5 godina Predrag Madžarac, Marko Ljuboja, Vujo Zlatar, Slobodan Katić i Milorad Pejić: oslobađajuća presuda

Naziv predmeta	„Ovčara I“
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	<p>14. septembar 2010. godine Miroljub Vujović, Stanko Vujanović, Jovica Perić, Predrag Madžarac, Milan Vojnović, Milan Lančužanin, Marko Ljuboja, Predrag Milojević, Vujo Zlatar, Goran Mugoša, Đorđe Šošić, Miroslav Đanković, Slobodan Katić, Predrag Dragović, Saša Radak, Milorad Pejić: presuda potvrđena Ivan Atanasijević: 15 godina Nada Kalaba: 11 godina</p> <p>24 November 2017 - (videti procesne napomene) Miroljub Vujović, Stanko Vujanović, Predrag Milojević, Goran Mugoša: presuda potvrđena Ivan Atanasijević: preinačena kazna: 15 godina Nada Kalaba: preinačena kazna: 11 godina Miroslav Đanković, Saša Radak: preinačena kazna: 5 godina Jovica Perić, Milan Vojnović, Milan Lančužanin, Predrag Dragović: oslobađajuća presuda Đorđe Šošić <i>preminuo pre okončanja postupka</i></p>
Činjenični opis	<p>Okrivljeni Miroljub Vujović i drugi, u svojstvu pripadnika Teritorijalne odbrane Vukovara i dobrovoljačke jedinice „Leva Supoderica“ terete se da su, 20/21 novembra 1991. godine, počinili ratni zločin protiv ratnih zarobljenika na poljoprivrednom dobru Ovčara, blizu Vukovara, Hrvatska. Optužnica tereti okrivljene za ubistvo, nanošenje telesnih povreda, nečovečno postupanje na način koji vređa lično dostojanstvo ratnih zarobljenika, pripadnika hrvatskih oružanih snaga koji su položili oružje i bili odvedeni iz vukovarske bolnice ujutru 20. novembra 1991. godine. Zarobljenici su odvedeni iz bolnice od strane pripadnika JNA i kasnije stavljeni pod kontrolu pripadnika Teritorijalne odbrane Vukovara i dobrovoljačke jedinice „Leva Supoderica“, koji su zlostavljali zarobljenike u hangaru na Ovčari, a kasnije su ih podelili u grupe i odveli do mesto Grabovo, u blizini poljoprivrednog dobra Ovčara, gde su ih streljali. Kao rezultat toga, 200 ljudi je ubijeno i zakopano u masovne grobnice, uključujući i dve žene, od kojih je jedna bila vidno trudna. 193 žrtve su do sada identifikovane.</p>

Naziv predmeta	„Ovčara I“
Procesne napomene	<p>Saša Radak, jedan od okrivljenih u predmetu “Ovčara”, podneo je 15. oktobra 2010. godine ustavnu žalbu protiv odluke Apelacionog suda. Tri godine nakon podnošenja ustavne žalbe, Ustavni sud je doneo odluku zaključivši da je Apelacioni sud prekršio osnovno pravo optuženog na suđenje pred nepristrasnim sudom, kao deo prava na pravično suđenje. Ustavni sud je u svojoj odluci naveo da ona proizvodi pravno dejstvo i na ostale okrivljene u istom predmetu koji su pretrpeli istu povredu. Odlučujući o žalbi koju je podneo Radak, Ustavni sud je naložio da se predmet vrati Apelacionom sudu radi donošenja nove odluke, ali nije formalno ukinuo presudu Apelacionog suda. Iako se odluka Ustavnog suda odnosi i na druge okrivljene u predmetu „Ovčara“ koji su bili u istoj pravnoj situaciji kao Radak, četiri druga okrivljena u ovom predmetu podneli su ustavnu žalbu po istim osnovama. Okrivljeni u predmetu „Ovčara“ su podneli zahtev za zaštitu zakonitosti, a odluku o tome donosi Vrhovni kasacioni sud (VKS). Dana 19. juna 2014. godine, odlučujući po zahtevu za zaštitu zakonitosti, koji je odbrana podnela, VKS je vratio predmet Apelacionom sudu na ponovno odlučivanje.</p>

Naziv predmeta	„Prizren“	„Sanski Most“	„Sanski Most – Kijevo“
Broj predmeta	KŽ1 Po2 7/13	KŽ1 Po2 7/15	KŽ1 Po2 3/16
Broj optuženih lica	1 (Mark Kašnjeti)	1 (Miroslav Gvozden)	1 (Mitar Čanković)
Broj žrtava	2	7	1
Rang optuženih	Niži vojni rang	Niži vojni rang	Niži vojni rang
Datum podizanja optužnice	11/05/2012	02/04/2013	9/4/2014
Faza postupka	Pravnosnažno okončan	Pravnosnažno okončan	Pravnosnažno okončan
Trajanje postupka od početka suđenja	2 godine i 7 meseci	2 godine i 9 meseci	2 godine i 7 meseci
Broj ispitanih svedoka	13	11	10 (3 veštaka)
Datum i ishod prvostepene presude	19. novembar 2012. godine 2 godine	10. septembar 2015. godine 10 godina	18. maj 2016. godine 9 godina
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	8. mart 2013. godine Ukinuta presuda i ponovno suđenje	22. februar 2016. godine Preinačena kazna: 12 godina	12. decembar 2016. godine Presuda potvrđena
Datum i ishod presude u ponovljenom postupku	21. jun 2013. godine 2 godine	/	/
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	20. mart 2015. godine Oslobađajuća presuda	/	/

Činjenični opis	Prema optužnici, dana 14. juna 1999. godine, u Prizrenu (Kosovo), okrivljeni, u svojstvu pripadnika OVK, protivzakonito je zatvorio dva srpska civila i udario jednog od njih kundakom puške. Tog istog dana, Kašnjeti i još jedan pripadnik OVK su oslobodili ova dva civila, zajedno sa još jednim civilom koji je bio pritvoren od strane OVK i naredili im da odu u Srbiju.	Sud je utvrdio da je dana 5. decembra 1992. godine, okrivljeni Miroslav Gvozden, zajedno sa četiri pripadnika VRS učestvovao je u napadu na sela Sasine i Tomašica, opština Sanski Most, BiH. Tom prilikom ubijeno je šest civila hrvatske nacionalnosti, a jedan je teško ranjen.	Sud je utvrdio da je 19. septembra 1995. godine, okrivljeni, u svojstvu pripadnika VRS, učestvovao u vojnoj operaciji hapšenja i pritvaranja civila iz Kijeva (opština Sanski Most, BiH). Ovom prilikom, okrivljeni je navodno izdvojio jednog civila iz grupe, oduzeo njegove lične stvari i ubio ga hicima vatrenog oružja.
Procesne napomene	Okrivljeni Mark Kašnjeti oslobođen je svih optužbi.	Kantonalni sud u Bihaću (BiH) ustupio je predmet TRZ-u.	

Naziv predmeta	„Sanski Most – Lušci Palanka“	„Sarajevo – Hrasnica“
Broj predmeta	K Po2 7/17	K Po2 11/18
Broj optuženih lica	1 (Milorad Jovanović)	1 (Husein Mujanović)
Broj žrtava	15	30
Rang optuženih	Niži policijski rang	Srednji vojni rang
Datum podizanja optužnice	3/4/2017	24/12/2018
Faza postupka	Suđenje u toku	Suđenje u toku
Trajanje postupka od početka suđenja	2 godine i 5 meseci	10 meseci
Broj ispitanih svedoka	20	11
Datum i ishod prvostepene presude	/	/
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	/	/
Datum i ishod presude u ponovljenom postupku	/	/
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	/	/

<p>Činjenični opis</p>	<p>Prema optužnici, u periodu od juna do jula 1992. godine, kao pripadnik rezervnog sastava policije Ministarstva unutrašnjih poslova, Srpske republike BiH, Sanski Most, zajedno sa komandatntom policijske jedinice i dugim članovima ove jedinice, optuženi je počinio dela nezakonitog hapšenja i pritvaranja, mučenja, nehmanog postupanja, nanošenja velikih patnji i narušavanja telesnog intergjiteta protiv 12 civila nesrpske nacionalnosti, u Lušci Palanki (opština Sanski Most, BiH). Telesne povrede, kao i fizička i psihička tortura su doveli do fizičke i mentalne patnje žrtava, povrede njihovog telesnog integriteta i smrti jedne osobe (usled teškog batinanja).</p>	<p>Optužnica navodi da je okrivljeni Husein Mujanović, kao upravnik vojničkog pritvora u Hrasnici (Sarajevo, BiH), u periodu između jula i oktobra 1992. godine, protivzakonito zatvarao, nečovečno postupao, izdavao naredbe i učestvovao u nanošenju povreda telesnog integriteta prema srpskim civilima.</p>
<p>Procesne napomene</p>		<p>U julu 2018. godine, pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije uhapsili su Mujanovića na graničnom prelazu između Srbije i BiH. Okrivljeni se još uvek nalazi u pritvoru.</p>

Naziv predmeta	„Skočić“	„Sotin“
Broj predmeta	KŽ1 Po2 5/15; KŽ3 Po2 1/18	KŽ1 Po2 4/15
Broj optuženih lica	8 (Zoran Alić, Damir Bogdanović, Sima Bogdanović, Dragana Đekić, Zoran Đurđević, Tomislav Gavrić, Đorđe Šević, Zoran Stojanović)	5 (Dragan Lončar, Miroslav Malinković, Žarko Milošević, Dragan Mitrović, Mirko Opačić)
Broj žrtava	32	16
Rang optuženih	Niži paravojni rang	Niži vojni rang
Datum podizanja optužnice	30/04/2010	21/12/2013
Faza postupka	Pravnosnažno okončan	Pravnosnažno okončan
Trajanje postupka od početka suđenja	Tomislav Gavrić, Zoran Đurđević, Zoran Alić: 8 godina i 6 meseci Ostali okrivljeni: 7 godina i 7 meseci	1 godina i 10 meseci
Broj ispitanih svedoka	43	15 i 1 veštak
Datum i ishod prvostepene presude	22. februar 2013. godine Zoran Stojanović, Zoran Đurđević: 20 godina Tomislav Gavrić, Zoran Alić: 10 godina Đorđe Šević, Dragana Đekić: 5 godina Damir Bogdanović: 2 godine <i>Sima Bogdanović je preminio pre okončanja postupka.</i>	26 jun 2015. godine Dragan Mitrović: 15 godina Žarko Milošević: 9 godina Dragan Lončar, Miroslav Malinković, Mirko Opačić : Oslobađajuća presuda
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	14. maj 2014. godine Ukinuta presuda i ponovno suđenje <i>Zoran Stojanović je preminuo pre okončanja žalbenog postupka</i>	18. novembar 2016. godine Presuda potvrđena
Datum i ishod presude u ponovljenom postupku	16. jun 2015. godine Oslobađajuća presuda	/

Naziv predmeta	„Skočić“	„Sotin“
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	<p>28. mart 2018. godine Tomislav Gavrić, Zoran Đurđević: 10 godina Zoran Alić: 6 godina Damir Bogdanović, Đorđe Šević, Dragana Đekić: Presuda potvrđena</p> <p>Datum i ishod odluke trećeg stepena:</p> <p>13. februar 2019. godine Tomislav Gavrić, Zoran Đurđević: Preinačena kazna: 8 godina Zoran Alić: Preinačena kazna: 5 godina</p>	/
Činjenični opis	<p>U optužnici se navodi da su svi okrivljeni pripadali paravojnoj formaciji poznatoj kao „Simini četnici“ koja je imala jake veze sa vojskom bosanskih Srba, a u potpunosti je bila sastavljena od Srba iz Srbije i BiH. Dana 12. jula 1992. godine određeni okrivljeni su zajedno sa drugim članovima jedinice ušli u selo Skočić (Zvornik, BiH), srušili lokalnu džamiju i ubili 27 Romskih civila muslimanske veroispovesti, većinom žene i decu (jedno dete je preživelo streljanje). Sud je utvrdio da su okrivljeni Gavrić, Đurđević i Alić zadržali tri mlade Romkinje u zatočeništvu gde su ih podvrgnuli silovanjima i drugim nečovječnim postupanjima u narednih sedam meseci.</p>	<p>U optužnici se navodi da su okrivljeni, bivši pripadnici teritorijalne odbrane, lokalne policije u Sotinu i JNA, u periodu od oktobra do kraja decembra 1991. godine ubili 16 hrvatskih civila u Sotinu, blizu Vukovara (Hrvatska). Posmrtni ostaci 13 žrtava su pronađeni u masovnoj grobnici blizu Sotina u aprilu 2013. godine.</p>

Naziv predmeta	„Skočić“	„Sotin“
Procesne napomene	/	<p>Optužnica u ovom predmetu je velikim delom zasnovana na iskazima okrivljenog saradnika Žarka Miloševića, koji je u julu 2013. godine zaključio sporazum o svedočenju sa tužilaštvom. Viši sud je prihvatio sporazum u celosti, uključujući i predloženu kaznu zatvora u trajanju od devet godina.</p>

Naziv predmeta	„Srebrenica – Branjevo“	„Srebrenica“	„Sremska Mitrovica“
Broj predmeta	Spk Po2 1/16	K Po2 3/17	Spk Po2 1/15
Broj optuženih lica	1 (Brano Gojković)	8 (Nedeljko Milidragović, Milivoje Batinica, Aleksandar Dačević, Boro Miletić, Jovan Petrović, Dragomir Parović, Aleksa Golijanin, Vidosav Vasić)	1 (Marko Crevar)
Broj žrtava	Nekoliko stotina	1313	2
Rang optuženih	Niži vojni rang	Niži policijski rang	Niži policijski rang
Datum podizanja optužnice	22/01/2016	21/1/2016	05/03/2013
Faza postupka	Pravnosnažno okončan	Suđenje u toku	Pravnosnažno okončan
Trajanje postupka od početka suđenja	/	2 godine i 10 meseci	/
Broj ispitanih svedoka	/	23	/
Datum i ishod prvostepene presude	27. januar 2016. godine 10 godina	/	18. februar 2015. godine 1 godina i 6 meseci
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	/	/	/
Datum i ishod presude u ponovljenom postupku	/	/	/
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	/	/	/

Naziv predmeta	„Srebrenica – Branjevo“	„Srebrenica“	„Sremska Mitrovica“
Činjenični opis	<p>Tužilaštvo za ratne zločine i okrivljeni Brano Gojković zaključili su sporazum o priznanju krivičnog dela kojim se optuženi izjasnio krivim za učinjene ratne zločine protiv civilnog stanovništva tako što je nakon pada Srebrenice u julu 1995. godine učestvovao u ubistvima nekoliko stotina bošnjačkih muškaraca starosti između 17 i 65 godina. Ove žrtve su ubili pripadnici Desetog diverzantskog odreda Vojske Republike Srpske 16. jula 1995. godine na farmi Branjevo u selu Pilica, opština Zvornik (BiH).</p>	<p>Optužnica navodi da je osam okrivljenih, bivših pripadnika specijalnih policijskih snaga Republike Srpske, 14. jula 1995. godine, učestvovalo u ubistvima više od 1000 muškaraca bošnjačke nacionalnosti u jednom hangaru u okolini Srebrenice, BiH.</p>	<p>Tužilaštvo za ratne zločine i okrivljeni zaključili su sporazum o priznanju krivičnog dela kojim se optuženi izjasnio krivim da je, dana 27. februara 1992. godine, kao pripadnik policije Republike Srpske Krajine, povredio telesni integritet i mučio dva hrvatska ratna zarobljenika u zatvorskom objektu u Sremskoj Mitrovici kako bi od njih iznudio informacije i priznanja.</p>
Procesne napomene	/	Predmet „Srebrenica“ je rezultat istrage sprovedene od strane TRZ kao i regionalne saradnje između TRZ i Tužilaštva BiH.	/

Naziv predmeta	„Štrpci“
Broj predmeta	K Po2 4/17
Broj optuženih lica	5 (Gojko Lukić, Ljubiša Vasiljević, Duško Vasiljević, Jovan Lipovac, Dragana Đekić)
Broj žrtava	20
Rang optuženih	Niži vojni rang
Datum podizanja optužnice	10/05/2018 (videti procesne napomene)
Faza postupka	Suđenje u toku
Trajanje postupka od početka suđenja	10 meseci
Broj ispitanih svedoka	31
Datum i ishod prvostepene presude	/
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	/
Datum i ishod presude u ponovljenom postupku	/
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	/
Činjenični opis	Optužnica navodi da je 1993. godine, na železničkoj stanici u mestu Štrpci (BiH), četvoro bivših pripadnika jedinice „Osvetnici“ koja je bila u faktičkom sastavu VRS i jedan pripadnik VRS, izvršilo otmicu 20 putnika nesrpske nacionalnosti iz voza, koji je saobraćao na relaciji Beograd-Bar, nakon čega su okrivljeni nečovečno postupali prema putnicima, te ih potom lišili života.
Procesne napomene	U oktobru 2018. godine, optužnica u predmetu „Štrpci“ stupila je na pravnu snagu, nakon više od tri i po godine nakon što je podignuta. Optužnica je prvobitno podignuta u martu 2015. godine, ali je potom vraćena na dopunu i ponovo podizana, da bi u oktobru 2017. godine Apelacioni sud odbacio optužnicu našavši da ista nije podneta od strane ovlašćenog tužioca. Optužnica je podignuta iznova u aprilu 2017. godine, u vreme kada nije bio izabran tužilac niti postavljen vršilac funkcije tužioca. Pre nego što je konačno potvrđena, optužnica u ovom predmetu je šest puta vraćana na ispravku, dok je istraga dopunjavana u tri navrata. Pred Sudom BiH u toku je postupak protiv još 10 lica za isto krivično delo. Dana 5 decembra 2014. godine, svih 15 lica je lišeno slobode u koordinisanoj akciji pravosudnih i policijskih organa Republike Srbije i BiH. Međutim, u fazi istrage, ukinut je pritvor okrivljenima protiv kojih se postupak vodi u Srbiji.

Naziv predmeta	„Tenja II“	„Teslić“	„Trnje“
Broj predmeta	KŽ1 Po2 3/15	K Po2 5/19	KŽ1 Po2 5/19
Broj optuženih lica	2 (Žarko Čubrilo, Božo Vidaković)	1 (Nebojša Mirović)	2 (Pavle Gavrilović, Rajko Kozlina)
Broj žrtava	19	38	37
Rang optuženih	Niži vojni rang	Niži policijski rang	Srednji vojni rang (Gavrilović) Niži vojni rang (Kozlina)
Datum podizanja optužnice	22/06/2012	30/12/2019	04/11/2013
Faza postupka	Pravnosnažno okončan	Očekuje se početak suđenja	Pravnosnažno okončan
Trajanje postupka od početka suđenja	3 godine i 2 meseca	/	4 godine i 10 meseci
Broj ispitanih svedoka	43	/	30 i 3 veštaka
Datum i ishod prvostepene presude	6. april 2015. godine Oslobađajuća presuda	/	1. april 2019. godine Pavle Gavrilović: oslobađajuća presuda Rajko Kozlina: 15 godina
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	23. decembar 2015. godine Presuda potvrđena	/	12. decembar 2019. godine Presuda potvrđena
Datum i ishod presude u ponovljenom postupku	/	/	/
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	/	/	/

Naziv predmeta	„Tenja II“	„Teslić“	„Trnje“
Činjenični opis	<p>Prema navodima optužnice, okrivljeni Božo Vidaković je dana 7. jula 1991. godine, u svojstvu komandanta Četvrtе čete snaga Teritorijalne odbrane u Tenji (Hrvatska), ubio u Tenji ratnog zarobljenika – pripadnika hrvatske policije. U optužnici se takođe navodi da je okrivljeni nezakonito zatvorio sedam hrvatskih civila u julu i avgustu 1991. godine koje je potom predao neidentifikovanim licima koja su ih ubila. U optužnici se dalje navodi da je Žarko Čubrilo, kao pripadnik Teritorijalne odbrane u Tenji, prvo nezakonito zatvorio 11 hrvatskih civila u improvizovanom objektu u Tenji, a potom sredinom jula, uz pomoć dva pripadnika Teritorijalne odbrane, odveo ih na mesto blizu Tenje i ubio.</p>	<p>Prema optužnici, tokom leta 1992. godine, okrivljeni Nebojša Mirović, bivši pripadnik policijske stanice Teslić (BiH), učestvovao je u nanošenju velikog telesnog i duševnog bola ili patnje i nanosio povrede telesnog integriteta prema 38 civila bošnjačke nacionalnosti. Povreda telesnog integriteta dovela je i do smrti jednog lica (kao rezultat teškog batinjanja).</p>	<p>U optužnici se navodi da su okrivljeni, kao pripadnici Vojske Jugoslavije (VJ), dana 25. marta 1999. godine, učestvovali u napadu na selo Trnje u opštini Suva Reka (Kosovo). Navodno je Gavrilović izdao naređenje za napad koji je u to vreme bio komandant Pozadinskog bataljona 549. motorizovane brigade VJ, tako što je okupio sebi potčinjene komandante, uključujući i Kozlinu, i dao im instrukcije da ubijaju civile rekavši: “Ne sme biti preživelih”. Kozlina i drugi komandanti su organizovali svoje jedinice i potom otpočeli napad na selo koji je za posledicu imao ubistvo najmanje 27 i ranjavanje dvoje civila kosovskih Albanaca.</p>

Naziv predmeta	„Tenja II“	„Teslić“	„Trnje“
Procesne napomene	<p>Postupak protiv Boža Vidakovića je razdvojen dana 17. aprila 2014. godine pošto okrivljeni u više navrata nije pristupao ročištima iz medicinskih razloga. Državno odvjetništvo Republike Hrvatske ustupilo je TRZ-u dokaze u ovom predmetu.</p>	<p>Kako okrivljeni nije bio dostupan vlastima BiH, srpsko TRZ preuzelo je krivično gonjenje u ovom predmetu nakon što je predmet ustupljen.</p>	<p>Ovo je prva optužnica koju je TRZ podiglo protiv aktivnih pripadnika Vojske Srbije. Gavrilović se penzionisao nakon početka suđenja. On je 2008. godine, kao svedok odbrane, svedočio pred MKSJ o događajima u selu Trnje u predmetu „Milutinović i dr.“. Dva bivša pripadnika Gavrilovićeve jedinice svedočila su o istim događajima kao zaštićeni svedoci tužilaštva u predmetima „Milutinović” i „Milošević“.</p>

Naziv predmeta	„Tuzlanska kolona“	„Željko Maričić“	„Zvornik – Karakaj“
Broj predmeta	KŽI Po2 5/14	K Po2 10/18	K Po2 1/19
Broj optuženih lica	1 (Ilija Jurišić)	1 (Željko Maričić)	1 (Dalibor Maksimović)
Broj žrtava	101	6	4
Rang optuženih	Srednji policijski rang	Niži vojni rang	Niži vojni rang
Datum podizanja optužnice	09/11/2007	27/11/2018	10/05/2019
Faza postupka	Pravnosnažno okončan	Suđenje u toku	Suđenje u toku
Trajanje postupka od početka suđenja	7 godina i 10 meseci	10 meseci	4 meseci
Broj ispitanih svedoka	110	5	4
Datum i ishod prvostepene presude	28. septembar 2009. godine 12 godina	/	/
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	11. oktobar 2010. godine Ukinuta presuda i ponovno suđenje	/	/
Datum i ishod presude u ponovljenom postupku	2. decembar 2013. godine 12 godina	/	/
Datum i ishod odluke Apelacionog suda	25. decembar 2015. godine Oslobađajuća presuda	/	/

Naziv predmeta	„Tuzlanska kolona“	„Željko Maričić“	„Zvornik – Karakaj“
Činjenični opis	<p>Optužnica se odnosi na napad na snage JNA koje su se povlačile iz grada Tuzle (BiH) dana 15. maja 1992. godine. Prema navodima optužnice, postojao je sporazum između snaga BiH i JNA kojim se dozvoljava mirno povlačenje kolone JNA iz Tuzle. Ilija Jurišić, kao pripadnik snaga BiH, navodno je primio naređenje od svog pretpostavljenog da se izvrši napad na kolonu JNA i lično je preneo ovo naređenje putem radio-veze. Napad je za posledicu imao ubistvo 51 pripadnika JNA i ranjavanje njih još najmanje 50.</p>	<p>Optužnica navodi da je okrivljeni u maju 1992. godine, kao pripadnik VRS, nečovečno postupao prema šestorici civila bošnjačke nacionalnosti, nanoseći im velike patnje i povrede telesnog integriteta i zdravlja. Civili su lišeni slobode i sprovedeni u prostorije lokalne škole u Ključu (BiH), gde su bili podvrgnuti celodnevnom teškom zlostavljanju. Takođe, okrivljeni je, prema optužnim navodima, jednog civila nožem ubo u predeo leđa usled čega je oštećeni trpeo snažne telesne i duševne patnje.</p>	<p>Optužnica navodi da je okrivljeni, u aprilu 1992. godine, u mestu Karakaj blizu Zvornika (BiH) kao pripadnik VRS, ubio četvoricu pritvorenika, civila bošnjačke nacionalnosti hiciama iz vatrenog oružja. Tela ubijenih bošnjačkih civila ekshumirana su i identifikovana u masovnoj grobnici u Kazanbašči 2003. godine.</p>
Procesne napomene	<p>TRZ je 2004. godine preuzelo ovaj predmet od Vojnog tužilaštva u Beogradu.</p>	<p>Kako okrivljeni nije bio dostupan vlastima BiH, srpsko TRZ preuzelo je krivično gonjenje u ovom predmetu nakon što je predmet ustupljen.</p>	<p>Okrivljeni je u predmetu „Bratunac“ optužen i osuđen nepravonosnažno za ratni zločin protiv civilnog stanovništva. Organi BiH pokrenuli su krivični postupak protiv Maksimovića, ali su potom ustupili krivično gonjenje srpskom TRZ, s obzirom na to da je okrivljeni bio nedostupan.</p>

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

341.322.5:343.11(497.11)"2015/2019"

POSTUPCI za ratne zločine u Srbiji : (2015-2019) : analiza praćenja suđenja Misije OEBS-a u Srbiji. - Beograd : Misija OEBS u Srbiji, 2022 (Beograd : Jovšić printing centar). - 122 str. : graf. prikazi, tabele ; 24 cm

Tiraž 150. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-6383-122-3

a) Ратни злочини -- Судски процеси -- Србија -- 2015-2019

COBISS.SR-ID 82533129